

ΤΕΙ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ: ΣΕΥΠ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΥΛΕΙΑ ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ ΣΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ»**

ΟΝΟΜΑ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ: ΚΟΚΚΙΝΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (4248)

ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑΚΗ ΑΝΤΙΓΟΝΗ (3813)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΑΣΣΕΡΗ ΖΑΧΑΡΟΥΛΑ

ΜΑΙΟΣ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....σελ 4
Περίληψη.....σελ. 5
Abstract .....σελ. 6
Εισαγωγή .....σελ. 7

Μέρος I: Θεωρητικό πλαίσιο

1.1. Η κριτική κοινωνική εργασία.....σελ. 9
1.1.1 Το πρόταγμα της κοινωνικής δικαιοσύνης .....σελ. 12
1.1.2 Η αρχή της ενδυνάμωσης.....σελ. 13
1.1.3 Η εταιρικότητα (partnership) .....σελ. 14
1.2. Η δουλειά στο δρόμο.....σελ. 16
1.2.1. Ομάδες-στόχου της δουλειάς στο δρόμο .....σελ. 17
1.2.2 Χαρακτηριστικά και βασικές αρχές της δουλειάς στο δρόμο .....σελ. 18
1.2.3. Δουλειά στο δρόμο: εργασία με άτομα, ομάδες και κοινότητα ....σελ. 19
1.2.4 Απαιτούμενες δεξιότητες για την άσκηση της δουλειάς στο δρόμο.....σελ. 20
1.2.5 Παραδείγματα προγραμμάτων δουλειάς στο δρόμο στην Ελλάδα και το εξωτερικό. ....σελ.. 22
1.3 Κριτική κοινωνική εργασία και δουλειά στο δρόμο.....σελ. .28

Μέρος II : Ερευνητικό Πλαίσιο

2.1 Στόχοι της εμπειρικής έρευνας .....σελ. 31
2.2 Κριτήρια επιλογής και φορείς διεξαγωγής της έρευνας .....σελ. 32
2.3 Ταυτότητα των υποκειμένων της έρευνας .....σελ. 38

2.4 Τρόποι «παραγωγής» του Εμπειρικού Υλικού: Η ημιδομημένη συνέντευξη.....σελ. 41

2.5. Η διαδικασία της ανάλυσης του εμπειρικού υλικού .....σελ. 41

Μέρος III: «Οι δρόμοι έχουν τις δικές τους ιστορίες»: αναδεικνύοντας τη φωνή και τον λόγο των επαγγελματιών.

3.1. Δυσκολίες και προκλήσεις για τους επαγγελματίες από τη δουλειά στο δρόμο.....σελ. 44

3.2. Στο γραφείο ή στο δρόμο; Απόψεις και στάσεις των επαγγελματιών .....σελ. 49

3.3. Απαιτούμενα χαρακτηριστικά και δεξιότητες των επαγγελματιών για τη δουλειά στο δρόμο.....σελ. 54

3.4. Κρίσιμες όψεις στην πρακτική της δουλειάς στον δρόμο

3.4.1. Στάδια παρέμβασης.....σελ. 60

3.4.2. Η προσέγγιση της ομάδας-στόχου.....σελ. 65

3.4.3. Διεκδικώντας μια ζωή έξω από τον δρόμο.....σελ. 70

3.5. Αφηγήσεις και σημαντικές εμπειρίες από τη δουλειά στο δρόμο .....σελ. 73

Μέρος IV

Σύνοψη - Συμπεράσματα.....σελ.79

Παράρτημα

Συμβόλαιο Έρευνας .....σελ. 84

Οδηγός συνέντευξης .....σελ. 85

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ελληνόγλωσση.....σελ. 87

2. Ξενόγλωσση .....σελ. 90

3. Μεταφρασμένη.....σελ. 92

4. Χρήσιμες Ιστοσελίδες.....σελ. 92

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση αυτής της πτυχιακής εργασίας θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όσους στάθηκαν αρωγοί στην πραγματοποίησή της. Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε κατ' αρχάς στην επιβλέπουσα καθηγήτρια κα Ζαχαρούλα Κασσέρη, η οποία αν και δεν εργάζεται πλέον στο Τ.Ε.Ι Κρήτης, δεν μας εγκατέλειψε ούτε στιγμή και στάθηκε δίπλα μας σε οποιαδήποτε απορία και αν είχαμε, παρέχοντας μας κατευθύνσεις και οδηγίες για την εκπόνηση της έρευνας και τη συγγραφή. Επίσης γιατί μας προμήθευσε με χρήσιμο έντυπο και ηλεκτρονικό βιβλιογραφικό υλικό. Επιπλέον, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τους επαγγελματίες που δέχτηκαν να λάβουν μέρος στην έρευνα και μας αφιέρωσαν μέρος του πολύτιμου χρόνου τους για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων. Επίσης, για τις πολύτιμες πληροφορίες που μας παρείχαν σχετικά με στο θέμα της δουλειάς στο δρόμο και τις υποδείξεις τους για την ανεύρεση βιβλιογραφίας. Ευχαριστίες οφείλουμε και στο προσωπικό των βιβλιοθηκών του Τ.Ε.Ι. Κρήτης, του Παντείου Πανεπιστημίου και του Τ.Ε.Ι Αθήνας, καθώς και των Δημοτικών Βιβλιοθηκών Χανίων και Ρεθύμνης, όπως επίσης και της Βικελαίας Βιβλιοθήκης Ηρακλείου, τις οποίες επισκεφθήκαμε, επανειλημμένα. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ θα πρέπει να εκφράσουμε στους καθηγητές του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι Κρήτης για την πολύτιμη συμβολή τους μέσα από την παροχή βιβλιογραφικού υλικού αλλά και ορισμένους συμφοιτητές μας οι οποίοι μας βοήθησαν με τις γνώσεις τους.

Περίληψη

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τον ρόλο των επαγγελματιών που ασκούν την πρακτική της δουλειάς στον δρόμο (street work). Αντλώντας στοιχεία από βασικές έννοιες της κριτικής κοινωνικής εργασίας (ενδυνάμωση, εταιρική σχέση, κοινωνική δικαιοσύνη), η μελέτη αυτή επιχειρεί να αναδείξει κρίσιμες πτυχές της δουλειάς στο δρόμο, οι οποίες συνδέονται με τις εφαρμοζόμενες μεθόδους και πρακτικές που υιοθετούν οι φορείς και οι κοινωνικές υπηρεσίες για τη στήριξη κοινωνικά ευάλωτων πληθυσμών. Επίσης, επικεντρώνονται στις δυσκολίες και τις προκλήσεις που συναντούν οι επαγγελματίες στον δρόμο αλλά και στις δεξιότητες και τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να διαθέτουν για να είναι αποτελεσματικοί στο έργο τους. Η εργασία αυτή βασίζεται σε ποιοτική έρευνα στην οποία συμμετείχαν 13 επαγγελματίες (στην πλειοψηφία τους κοινωνικοί λειτουργοί) που εργάζονται ή εργάστηκαν στο παρελθόν σε προγράμματα δουλειάς στο δρόμο στην Αθήνα και την Κρήτη. Το υλικό της έρευνας αποτελείται από ισάριθμες ημι-δομημένες συνεντεύξεις. Οι συνεντεύξεις αυτές αναλύθηκαν βάσει της μεθόδου της *ανάλυσης περιεχομένου*. Στο εμπειρικό υλικό η δουλειά στο δρόμο σκιαγραφείται ως μια απαιτητική κι ευέλικτη πρακτική, που είναι δομημένη σε στάδια και αποσκοπεί στην ενδυνάμωση των ανθρώπων που διατρέχουν ποικίλους κινδύνους ή βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής. Αποτελεί επίσης μια μέθοδο κοινωνικής παρέμβασης που βασίζεται στην υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών δράσης, αξιοποιώντας συχνά τη γνώση και την εμπειρία ατόμων που προέρχονται από τις ομάδες-στόχου (π.χ. ανεξαρτημένοι που δραστηριοποιούνται σε προγράμματα δουλειάς στο δρόμο). Οι δεξιότητες που σκιαγραφούνται στο εμπειρικό υλικό ως σημαντικές για την προσέγγιση κοινωνικά ευάλωτων ομάδων είναι μεταξύ άλλων η μη κριτική στάση και η ενσυναίσθηση. Η υποχρηματοδότηση των προγραμμάτων, η έλλειψη προγραμμάτων συνεχούς εκπαίδευσης και κατάρτισης καθώς και η δυσκολία προσέγγισης των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων αποτελούν σημεία προβληματισμού στο λόγο των επαγγελματιών που συμμετείχαν στην έρευνα.

Λέξεις κλειδιά: δουλειά στο δρόμο, κριτική κοινωνική εργασία

Abstract

This paper discusses the practitioners' role in the social street work practice so that they are able to support people in danger. Specifically, the theoretical frame that this paper was based on consists of the report of basic elements of critical social work (empowerment, partnership, social justice), the basic theoretical background of social street work (principles, target-groups, required skills), as well as some examples of social street work programs and at last a try to link critical social work with social street work practice.

In this paper the highlight of the aspects of social street work is attempted, throughout the interviews with practitioners that work in this field. This paper aims to highlight issues that are connected to the applied methods and practices used by communities and social services for supporting people in danger and experience social exclusion, to the difficulties and challenges encountered in the streets as well as to the required skills and characteristics that a practitioner must have to be productive working in the streets.

As for the research frame, 13 practitioners participated that worked or used to work in the past in social street work programs, in Athens, Chania and Iraklion. The material of the research consists of 13 semi structured interviews. These interviews were analyzed with the method of context analysis. In the empiric material social street work is presented as a pretentious and flexible practice, which is structured in stages and aims to the empowerment of people in danger or social exclusion. Social street work is also a method of social intervention based on using alternative forms of action, usually using the knowledge and experience of people who come from the target groups (for example former drug users who participate in social street work programs). The skills required for the approach of vulnerable groups are, among others, non-judgmental behavior and empathy. Underfunding, lack of programs of education and the difficulty of approaching social vulnerable groups are points of concern for the practitioners who participated in this research.

Key-words: social street work, critical social work.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε από τους σπουδαστές Ιωάννη Κοκκινάκη και Αντιγόνη Φραντζεσκάκη στα πλαίσια της ανάληψης πτυχιακής εργασίας με θέμα «Κοινωνική Εργασία και Δουλειά στο Δρόμο: Ο Ρόλος των Επαγγελματιών στην Υποστήριξη Ατόμων σε Κίνδυνο».

Η κοινωνική εργασία στο δρόμο είναι ένα αναπτυσσόμενο πεδίο κοινωνικής παρέμβασης σε όλο τον κόσμο. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα μόλις τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται προγράμματα εκτός δομής, συνεπώς είναι ένα πεδίο πρωτότυπο και καινούριο για τα δεδομένα της χώρας. Αυτή είναι και η βασική αιτία που επιλέχθηκε το εν λόγω θέμα.

Επιπροσθέτως, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η βιβλιογραφία γύρω απ το εν λόγω θέμα είναι ελλιπής και κυρίως ξενόγλωσση, εστιάζοντας κυρίως στην παρουσίαση των προγραμμάτων και της φιλοσοφίας τους. Η πρακτική της δουλειάς στο δρόμο δηλαδή προσεγγίζεται κυρίως μεθοδολογικά από τους ερευνητές, ενώ λίγα πράγματα έχουν γραφτεί για το θεωρητικό της υπόβαθρο. Συνεπώς, εκτός από το ενδιαφέρον για την συγκεκριμένη πρακτική, γίνεται προσπάθεια να συνοψιστεί η ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία αλλά και να προστεθούν νέες σκέψεις γύρω από τη δουλειά στο δρόμο από την οπτική γωνία των επαγγελματιών που την ασκούν.

Όσον αφορά την δομή της, η παρακάτω εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί το θεωρητικό της πλαίσιο. Αναλυτικότερα, αναφέρεται στην κριτική κοινωνική εργασία και πιο συγκεκριμένα στην συσχέτισή της με την δουλειά στο δρόμο, καθώς η πρακτική αυτή βασίζεται θεωρητικά στην κριτική κοινωνική εργασία και δανείζεται κάποιες από τις παραδοχές της, όπως η ενδυνάμωση και η αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης. Επιπλέον στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται ενδεικτικά η μεθοδολογία κάποιων προγραμμάτων δουλειάς στο δρόμο. Το δεύτερο κεφάλαιο πραγματεύεται το ερευνητικό πλαίσιο της εργασίας και επεξηγεί με ποιον τρόπο συλλέχθηκαν τα δεδομένα, ποιά ήταν η μέθοδος δειγματοληψίας, από ποιούς φορείς, ποιά ήταν τα υποκείμενα της καθώς και τον τρόπο με τον οποίο θα αναλυθεί το εμπειρικό υλικό. Το τρίτο κεφάλαιο αποτελεί την ανάλυση του εμπειρικού υλικού. Τέλος, ακολουθεί μία σύνοψη-σ των αποτελεσμάτων σε σύνδεση με το θεωρητικό κομμάτι και τα συμπεράσματα που εξήχθησαν.

Μέρος Ι: Θεωρητικό πλαίσιο

1.1 Η κριτική κοινωνική εργασία

Η κριτική κοινωνική εργασία αποτελεί μια θεωρητική προσέγγιση που περιλαμβάνει κάθε άσκηση δράσης της κοινωνικής εργασίας που κατευθύνεται από κάποια κριτική θεωρία, όπως είναι για παράδειγμα ο φεμινισμός ή ο μαρξισμός. (Γιάννου, 2012). Σύμφωνα με την κριτική προσέγγιση οι άνθρωποι ναι, μεν καταπιέζονται από κοινωνικές δομές οι οποίες καταλύουν την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης (βλ. Κεφάλαιο 1.2.1), μπορούν όμως να διαμορφώσουν το κοινωνικό-πολιτισμικό τους περιβάλλον με την χρήση της δύναμής τους με αιώτερο στόχο την κοινωνική αλλαγή. Ο Τσαούσης (2004: 187) ορίζει την κοινωνική αλλαγή ως «μία ευδιάκριτη μεταβολή στις δομές του κοινωνικού συνόλου, που δεν είναι ένα στιγμιαίο συμβάν ούτε ξεπερνάει τα όρια ζωής μίας γενιάς, αλλά έχει χαρακτήρα μονιμότητας και αποτελεί σταθμό στην ιστορία της κοινωνίας».

Ακρογωνιαίος λίθος της κριτικής κοινωνικής εργασίας είναι η *κριτική συνειδητοποίηση*, μια έννοια την οποία εισήγαγε ο λατινοαμερικανός στοχαστής Freire το 1977. Την εποχή εκείνη, στόχος του Freire ήταν «να διαμορφώσει μια θεωρία η οποία θα έδινε την δυνατότητα στις καταπιεσμένες ομάδες να υπερβούν την κουλτούρα της σιωπής [...] και να μεταμορφώσουν την κοινωνική πραγματικότητα που τις περιβάλλει» (Ζαϊμάκης, 2009: 173). Επιπλέον, η κριτική συνειδητοποίηση συνδέει την κριτική σκέψη (την επίγνωση δηλαδή του εαυτού, του κοινωνικό-πολιτισμικού πλαισίου που περιβάλλει το άτομο, της ικανότητας να επηρεάσει και να επηρεαστεί από το πλαίσιο αυτό) με την κοινωνική δράση (τις συνειδητές πράξεις δηλαδή τις οποίες στοχεύουν σε μία συγκεκριμένη κοινωνική αλλαγή, βασίζονται στην κριτική σκέψη και αποσκοπούν στην κοινωνική ευημερία).

Η άποψη ότι τα αίτια της καταπίεσης και των ανισοτήτων είναι δομικά συνάδει με τις βασικές παραδοχές της ριζοσπαστικής κοινωνικής εργασίας. Ο Σταθόπουλος στην ανάλυση του ριζοσπαστικού προτύπου κοινωνικής πρόνοιας επισημαίνει ότι: (2005: 100) «Τα προβλήματα του ατόμου - χωρίς βέβαια να αποκλείονται περιπτώσεις ατομικής ψυχο-κοινωνικής παθολογίας - πηγάζουν και διαιωνίζονται από το κοινωνικό σύστημα. [...] Οι προσωπικές δυσκολίες και τα ατομικά προβλήματα είναι κυρίως κοινωνικά προβλήματα». Ουσιαστικά σκοπός της κριτικής κοινωνικής εργασίας είναι να παλέψει ενάντια στις δομές εκείνες που

παρεμποδίζουν την κοινωνική δικαιοσύνη μέσω της ενδυνάμωσης των καταπιεσμένων πληθυσμών (βλ. επίσης κεφάλαιο 1.2.2.).

Η κριτική κοινωνική εργασία περιχαρακώνεται από τις αξίες της αμεροληψίας και της ισότητας, της ιδέας της κοινότητας, της δημοκρατίας, της αποδοχής και ανάδειξης της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της συνεργασίας και αρμονίας, της αλληλεξάρτησης-αλληλεγγύης και της προσωπικής και κοινωνικής αλλαγής. (Baikie & Cambell, 2012). Οι ίδιοι συγγραφείς συνοψίζουν τις αρχές της κριτικής κοινωνικής εργασίας, υπογραμμίζοντας ότι οι επαγγελματίες που αξιοποιούν τη συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση προσπαθούν μεταξύ άλλων:

- Να πολιτικοποιήσουν την δουλειά τους μέσω της σύνδεσης των προσωπικών/ατομικών προβλημάτων με κοινωνικοπολιτικές καταστάσεις.
- Να μην απορρίψουν την ήδη τυποποιημένη γνώση και τις πρακτικές, αλλά να κατανοήσουν την φύση της πρακτικής και να εναλλάσσουν τις δράσεις τους, εμπεριέχοντας τη χρήση της δύναμης, σε σχέση με το πλαίσιο αναφοράς. Αυτό συχνά σημαίνει να αλλάξουν την εστίαση και αντί να εστιάσουν στον εξυπηρετούμενο να εστιάσουν στο προβληματικό πλαίσιο αναφοράς.
- Να δουλέψουν σε πολλά επίπεδα: η κοινωνική εργασία περιλαμβάνει την δουλειά με άτομα, οικογένειες και κοινότητες αλλά επίσης περιλαμβάνει και τον σχεδιασμό κοινωνικής πολιτικής, την έρευνα και τη συνηγορία.
- Να φέρουν στην επιφάνεια τις φωνές και τις εμπειρίες των κοινωνικά περιθωριοποιημένων ατόμων και κοινωνικών ομάδων.
- Να δουλέψουν συνεργατικά και συλλογικά με τρόπους που αξιοποιούν την υπάρχουσα γνώση αλλά και τις εμπειρίες των εξυπηρετούμενων και των κοινοτήτων.
- Να παρεμβαίνουν σε όλες τις πλευρές της ζωής των ατόμων που χρήζουν βοήθειας: υλικά, συναισθηματικά, γνωστικά και πνευματικά.
- Να χτίζουν και να διατηρούν σχέσεις που σέβονται την μοναδικότητα του ατόμου, των ομάδων και των κοινοτήτων.

Οι οπαδοί της κριτικής προσέγγισης πιστεύουν ότι το κυρίαρχο συντηρητικό ρεύμα της κοινωνικής εργασίας (που έχει επηρεαστεί κατά κανόνα από το ιατροκεντρικό μοντέλο αντιμετώπισης των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων) αντιμετωπίζει το άτομο σαν το παθολογικό στοιχείο της κοινωνίας που πρέπει να αλλαχθεί και δίνει μειωμένη ή καθόλου σημασία στους κοινωνικούς-δομικούς παράγοντες που δημιουργούν και συντηρούν τα κοινωνικά προβλήματα. Επίσης, εστιάζει στην αλλαγή του ατόμου και όχι στην αλλαγή των δομών ή των στερεοτύπων και δεν προσεγγίζει επαρκώς τις κοινωνικές ομάδες που ζουν σε καθεστώς ακραίας υποβάθμισης και δεν περνούν το κατώφλι των κοινωνικών υπηρεσιών. Ο Pozzuto (2000) σχολιάζει, «αυτοί που αντιμετωπίζουν προβλήματα ορίζονται από την πρακτική της επαγγελματικής κοινωνικής εργασίας ως «μη φυσιολογικοί». Όταν γίνουν φυσιολογικοί θα ενταχθούν στην κοινωνία και θα καρπωθούν τα οφέλη της, τα οποία είναι αδιαμφισβήτητα. Τέτοιες πρακτικές διαιωνίζουν την υπάρχουσα κοινωνική οργάνωση»

Η ανάπτυξη της πολιτικής ενεργοποίησης, της κριτικής σκέψης και της αυτογνωσίας από την πλευρά των επαγγελματιών αποτελεί κομβικό σημείο της κριτικής προσέγγισης στην κοινωνική εργασία. Σχετικά με το ζήτημα αυτό η Γιάννου (2012) παρατηρεί ότι «η διεργασία της αυτογνωσίας βοηθάει τον επαγγελματία να αναλύει τα προβλήματα των ανθρώπων που εξυπηρετεί, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα το περιβάλλον στο οποίο δομούνται». Υπογραμμίζει ακόμα ότι είναι σημαντικό για τον επαγγελματία να αναγνωρίσει τις ιδέες και τα πιστεύω, τα οποία μεταφέρονται από γενιά σε γενιά μέσω της κοινωνικοποίησης και πλέον θεωρούνται ως «μη αμφισβητούμενα δεδομένα», αφού αυτά ακριβώς τα μη αμφισβητούμενα δεδομένα είναι εκείνα με τη μεγαλύτερη δυσκολία να αλλάξουν προς την κατεύθυνση της επιθυμητής κοινωνικής αλλαγής. Πέρα ωστόσο από την «δουλειά» των κοινωνικών λειτουργών με τον εαυτό τους και τη προσωπική ψυχοσυναισθηματική τους εξέλιξη κρίνεται εξίσου σημαντική και η συμμετοχή τους στις κινητοποιήσεις των πολιτών, αλλά και η διασύνδεση τους με υπηρεσίες και κινήματα που αποσκοπούν στη συλλογική διεκδίκηση δικαιωμάτων για την ενδυνάμωση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. (Τελώνη, 2014).

1.1.1. Το πρόταγμα της κοινωνικής δικαιοσύνης

Η κοινωνική δικαιοσύνη αποτελεί κεντρικό στοιχείο στη συζήτηση για την κριτική κοινωνική εργασία. Ο πολιτικός φιλόσοφος John Rawls στο έργο του «Θεωρία της Δικαιοσύνης» (1971) αναφέρεται εκτενώς στη συγκεκριμένη έννοια. Ο Rawls ορίζει την κοινωνική δικαιοσύνη «ως το σύνολο των κανόνων δόμησης μιας κοινωνίας όπου άνθρωποι με διαφορετικές αντιλήψεις και στόχους μπορούν να συνυπάρξουν, να συνεργαστούν και να δημιουργήσουν ατομικά και κοινωνικά αγαθά. Θεωρεί πως η συνεργασία αυτή πρέπει να διέπεται από κανόνες που στηρίζονται στη συναίνεση» (στο Χατζής, 2002). Η έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης ωστόσο συνοδεύεται από ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι σύμφωνα με τον Τσακίρη (2013) είναι οι εξής:

- Η αρχή της ελευθερίας, όπου τα όρια της ελευθερίας του ενός σταματούν εκεί που ξεκινούν τα όρια της ελευθερίας του άλλου.
- Η αρχή της διαφοράς, όπου οι κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες θα πρέπει να επιλύονται προς όφελος των ευάλωτων ομάδων.
- Η αρχή των ίσων ευκαιριών, όπου «οι θέσεις και τα αξιώματα πρέπει να είναι ανοιχτές προς όλους και καθένας πρέπει να διαθέτει ακριβοδίκαια ισότητα ευκαιριών».

Πολλά έχουν γραφτεί σε σχέση με την κοινωνική δικαιοσύνη και το πως μπορεί μια κοινωνία να την εξασφαλίσει σταθερά στην πορεία του χρόνου, αφού η σταθερότητα είναι το στοιχείο εκείνο που καθιστά την κοινωνική δικαιοσύνη ρεαλιστική και όχι ουτοπική (Ροκάνα, 2012). Η άσκηση της κοινωνικής εργασίας υπό το πρίσμα της κριτικής κοινωνικής εργασίας αποσκοπεί στην επίτευξη της κοινωνικής δικαιοσύνης μέσω της διεκδίκησης ίσων ευκαιριών και την ενεργοποίηση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

1.1.2. Η αρχή της ενδυνάμωσης

Η ενδυνάμωση αποτελεί μια από τις πιο δημοφιλείς και κριτικές έννοιες στο πεδίο της κοινωνικής εργασίας και της κοινωνικής πολιτικής, που προκαλεί ζωντανές συζητήσεις και γνώμες ποικίλων αποχρώσεων, τόσο στους ακαδημαϊκούς χώρους όσο και στους τομείς δραστηριοποίησης των κοινωνικών λειτουργών (Κασσέρη, 2011). Η Gutierrez (1990: 149-153 στο Δημοπούλου - Λαγωνίκα 2009: 475) ορίζει την ενδυνάμωση ως «μια διαδικασία επαύξησης της ατομικής, διαπροσωπικής ή πολιτικής δύναμης, η οποία καθιστά τα άτομα ικανά για δράση με σκοπό τη βελτίωση της ζωής τους». Ομοίως ο Ζαϊμάκης (2009) αναγνωρίζει την ενδυνάμωση ως μια διαδικασία ανάπτυξης των δυνάμεων της κοινότητας για να αποκτήσει δύναμη και έλεγχο πάνω στο περιβάλλον της, καθώς είναι μια μέθοδος που ενεργοποιεί τους αποκλεισμένους ενισχύοντας την συμμετοχή τους στα κοινωνικά δίκτυα και την κοινωνική ζωή. Ουσιαστικά η ενδυνάμωση είναι μια πρακτική η οποία δίνει την ώθηση στους ανθρώπους να διεκδικήσουν την κοινωνική αλλαγή προς όφελος τους και να συμμετέχουν ενεργά στον κοινωνικό ιστό, με σκοπό την ευημερία της κοινωνίας στην οποία ζουν.

Με την αρχή της ενδυνάμωσης ασχολήθηκε η Barbara Solomon (1976) στο βιβλίο της «Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities». Ο Payne (2000) σημειώνει ότι το εν λόγω βιβλίο απευθύνεται σε όλες τις καταπιεσμένες ομάδες, παρόλο που η συγγραφέας εστιάζει στον μαύρο πληθυσμό. Σύμφωνα με τον Payne, η Solomon θεωρεί ότι στην καθημερινή ζωή εκφράζονται αρνητικές αξιολογήσεις για ορισμένες μειονοτικές ομάδες μέσω των οργανώσεων, των γεγονότων που «απηχούν διακρίσεις» ακόμη και των υποτιμητικών χαρακτηρισμών. Συνεπώς, η ενδυνάμωση έχει σκοπό να καταπολεμήσει και να αναστρέψει τις αρνητικές αξιολογήσεις από την πλευρά κοινωνικά ισχυρών ομάδων που επηρεάζουν ορισμένες κοινωνικές ομάδες, βοηθώντας ταυτόχρονα τα άτομα να αναπτύξουν δυνάμεις για να αναλάβουν τον έλεγχο της ζωής τους.

Παρόλο που υπάρχουν ποικίλες πρακτικές ενδυνάμωσης, η Ταλιαδόρου (2008) σημειώνει 4 σημαντικά στοιχεία των επιτυχημένων πρακτικών της:

1. Η πρόσβαση στην πληροφορία, που σχετίζεται με την διάχυση της πληροφόρησης σε σχέση με τις ανάγκες, μέσω γραπτού λόγου, ομαδικών συζητήσεων, προσωπικών ιστοριών και άλλα.

2. Η συμμετοχή, που σημαίνει ότι οι άνθρωποι συμμετέχουν στην λήψη αποφάσεων και στο σχεδιασμό δράσεων γιατί θεωρεί ότι οι άνθρωποι είναι ικανοί για «να ασκούν εξουσία και έλεγχο πάνω στις πράξεις τους».
3. Η ευθύνη, όπου οργανισμοί και κυβερνητικές δομές είναι υπόλογες για το έργο τους, την διαχείριση των πόρων και άλλα. Η ευθύνη μπορεί να είναι κοινωνική (είναι υπόλογοι στους πολίτες που εξυπηρετούν), πολιτική (λόγου χάριν η εκλογική διαδικασία) ή διοικητική (παραδείγματος χάριν το διοικητικό συμβούλιο ενός οργανισμού).
4. Τοπική οργανωτική κοινότητα, η οποία αναφέρεται στην ικανότητα των ανθρώπων να συσπειρώνονται και να συνεργάζονται για την επίλυση κοινών προβλημάτων.

1.1.3 Η εταιρική σχέση (partnership).

Από το 1970 σε διάφορα πεδία, ξεκίνησε ένα κίνημα το οποίο διεκδικούσε πιο συμμετοχικές πρακτικές στο σχεδιασμό και την εφαρμογή υπηρεσιών, στην έρευνα, την πρακτική της κοινωνικής εργασίας και την αξιολόγηση των κοινωνικών παρεμβάσεων. Η *εταιρική σχέση* αποτελεί ένα βασικό αίτημα των οπαδών της κριτικής προσέγγισης και αναφέρεται σε μια πολυεπίπεδη πρακτική που μπορεί να εξηγηθεί είτε ως συνεργασία με άλλους επαγγελματίες είτε ως συνεργασία με τους ίδιους τους εξυπηρετούμενους, σε ένα όσο το δυνατό μεγαλύτερο πλαίσιο ισοτιμίας και αμοιβαιότητας στη λήψη αποφάσεων. Για τη διεπιστημονική συνεργασία η Δημοπούλου (2011) αναφέρει ότι είναι η ικανότητα του επαγγελματία να επικοινωνεί, να συνυπάρχει και να συνεργάζεται με άλλους επαγγελματίες, στοχεύοντας στη διαγνωστική εκτίμηση, το σχεδιασμό και την παρέμβαση, προς όφελος των εξυπηρετούμενων. Συνεπώς, η συνεργασία με άλλους επαγγελματίες αποσκοπεί στην σφαιρική αντιμετώπιση των αναγκών των ωφελούμενων, δεδομένου ότι κάθε επαγγελματίας από την δική του σκοπιά προσφέρει τις γνώσεις του και τις παρεμβάσεις του για να καλυφθούν οι συχνά πολύπλευρες και πολυδιάστατες ανάγκες των εξυπηρετούμενων.

Η συνεργασία με τους εξυπηρετούμενους ορίζεται από τους Cooper κ.α. (2008) ως η πλήρης εμπλοκή των εξυπηρετούμενων στη λήψη αποφάσεων, είτε μέσω της παροχής υπηρεσιών και της συμβουλευτικής, είτε μέσω της ενεργής συμμετοχής για παράδειγμα σε συνέδρια, ομιλίες και άλλα. Ο Ζαϊμάκης (2009:219) σημειώνει ότι

«οι εργαζόμενοι στα προγράμματα εκτός δομής φιλοδοξούν να δημιουργήσουν ισότιμες και ειλικρινείς σχέσεις εμπιστοσύνης με τα άτομα σε κίνδυνο, με στόχο την κινητοποίηση τους για ανάληψη δράσης για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους» καθώς και ότι «ένα καινοτόμο στοιχείο που συχνά παρουσιάζεται σε τέτοια προγράμματα είναι ότι δεν επιζητείται η κοινωνική ένταξη των ατόμων αυτών στον κόσμο της «δομημένης παραγωγικής εργασίας» αλλά αναζητείται η ενίσχυση καινοτόμων δράσεων που μπορεί να είναι απαξιώτικες για τη συμβατική κοινωνία, αλλά για τα άτομα αυτά εμπεριέχουν ιδιαίτερα νοήματα και αξίες». Η εταιρική σχέση με τους ωφελούμενους είναι ακριβώς αυτό, η ενίσχυση των εξυπηρετούμενων να αναλάβουν ενεργό δράση και συμμετοχή στα ζητήματα που τους αφορούν, σχεδιάζοντας και υλοποιώντας προγράμματα σε συνεργασία με τους επαγγελματίες.

Οι Lester και Tait (2005) γράφοντας για την σημασία της εμπλοκής των ψυχικά ασθενών στις υπηρεσίες που χρησιμοποιούν, αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους είναι σημαντική η συμμετοχή αυτή. Κατά την άποψη τους, οι λόγοι αυτοί ισχύουν για όλους τους χρήστες όλων των υπηρεσιών και έχουν ως εξής:

- οι χρήστες των υπηρεσιών γνωρίζουν ακριβώς ποιες είναι οι ανάγκες τους
- οι χρήστες των υπηρεσιών μπορεί να έχουν διαφορετική αλλά ισότιμη άποψη για την κατάσταση που βρίσκονται και τις υπηρεσίες που τους παρέχονται
- η εμπλοκή των ωφελούμενων συμβάλλει στην εις βάθος κατανόηση της κατάστασης και των αναγκών τους
- οι ωφελούμενοι μπορούν να δώσουν εναλλακτικές προοπτικές στην προσέγγιση των αναγκών τους
- η εμπλοκή των εξυπηρετούμενων είναι βοηθητική από μόνη της
- η εμπλοκή των εξυπηρετούμενων ενθαρρύνει την κοινωνική συμμετοχή.

1.2. Η δουλειά στο δρόμο

Η δουλειά στο δρόμο αποτελεί μια απαιτητική μορφή παρέμβασης των κοινωνικών λειτουργών και επαγγελματιών πολλών διαφορετικών ειδικοτήτων. Πρόκειται για μια ευέλικτη, δημιουργική και πολύπλευρη προσπάθεια για την κάλυψη ποικίλων κοινωνικών αναγκών διαφόρων ομάδων οι οποίες βιώνουν την περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι Crimmens κ.α. (2004) αναφερόμενοι στη δουλειά στο δρόμο με νέους, κάνουν λόγο για μια συνεχή πάλη, προκειμένου να παραμείνει η δουλειά στο δρόμο ένα «καθαρό» και «αγνό» μοντέλο παρέμβασης, ενώ οι Factor και Pitts (2001 στο Crimmens κ.α., 2004) παρατηρούν ότι σε αυτό το «αγνό» και «καθαρό» μοντέλο, η δουλειά δεν έχει χρονικά περιθώρια, η σχέση ατόμου και επαγγελματία είναι αμοιβαία επιλογή, το συμβόλαιο είναι υπό συνεχή διαπραγμάτευση και η παρέμβαση έχει έναν ενδυναμωτικό χαρακτήρα. Τα στοιχεία αυτά συνάδουν σε μεγάλο βαθμό με το πνεύμα και τις αρχές της κριτικής προσέγγισης που παρουσιάστηκαν εκτενώς στις προηγούμενες ενότητες.

Οι επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στο Διεθνές Δίκτυο για τη δουλειά στο δρόμο με την επωνυμία *Dynamo*¹, αναφέρουν ότι «η δουλειά στο δρόμο είναι μια καινοτόμος μέθοδος προσέγγισης ευάλωτων πληθυσμών που περνούν χρόνο στους δρόμους, δουλεύοντας και ζώντας εκεί. Πρόκειται για μια πολύπλευρη πρακτική, η οποία απαιτεί συγκεκριμένες γνώσεις και δεξιότητες από αυτούς που είναι διαθέσιμοι και αφοσιωμένοι σε αυτήν την κοινωνική και εκπαιδευτική εργασία με ευάλωτους ανθρώπους» (Dynamo International, 2008). Σύμφωνα με την ίδια πηγή σκοπός της δουλειάς στο δρόμο είναι η προστασία των πιο ευάλωτων ατόμων – κυρίως των νέων – προκειμένου να τους δοθούν τα μέσα να προστατέψουν τους εαυτούς τους. Στην ίδια πηγή (2011) αναφέρεται ότι οι επαγγελματίες που ασχολούνται με τη δουλειά στο δρόμο εργάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε τα ευάλωτα άτομα να μην γίνονται θύματα (φτώχειας, κοινωνικού αποκλεισμού ή διακρίσεων). Επίσης γίνεται προσπάθεια να βοηθηθούν τα άτομα αυτά ώστε να υιοθετήσουν μια θετική προσέγγιση για τη ζωή, να αναπτύξουν το αίσθημα της υπευθυνότητας και να χρησιμοποιούν τις δυνατότητες τους στο σύνολο τους

---

¹ Το Dynamo International είναι ένα δίκτυο στο οποίο συσπειρώνονται επαγγελματίες που δουλεύουν στον δρόμο. Σκοπός του είναι να αυξήσει την αποτελεσματικότητα της πρακτικής της δουλειάς στον δρόμο, μέσω της εκπαίδευσης, της ανταλλαγής και της δημιουργίας εκπαιδευτικών εργαλείων για τους επαγγελματίες. (<http://travailderue.org/>)

1.2.1. Ομάδες-στόχου της δουλειάς στο δρόμο

Η δουλειά στο δρόμο απευθύνεται σε παιδιά, νέους και ενήλικες που ζουν σε δύσκολες συνθήκες και υποφέρουν από πολλές μορφές κοινωνικού αποκλεισμού. Ο Τσιάκαλος (1995:49) αναφέρει ότι «ως κοινωνικός αποκλεισμός χαρακτηρίζεται η κατάσταση διαβίωσης σε συνθήκες ανέχειας και μάλιστα στο περιθώριο της κοινωνίας». Οι Crimmens κ.α. (2004) παρατηρούν ότι τα προγράμματα δουλειάς στο δρόμο ασχολούνται κατά κανόνα με νέους, που υιοθετούν παρεκκλίνουσα συμπεριφορά όπως χρήστες ουσιών, γυναίκες που εκδίδονται, παιδιά των φαναριών και άστεγους. Συμπληρώνουν επίσης ότι υπάρχουν τέσσερις μέθοδοι επιλογής της ομάδας-στόχου: *η εστιασμένη σε περιοχές δουλειά στο δρόμο, η εστιασμένη σε ευρείες ομάδες σε κίνδυνο, η εστιασμένη σε συγκεκριμένες ομάδες σε υψηλό κίνδυνο και η εστιασμένη σε συγκεκριμένα άτομα που βρίσκονται σε υψηλό κίνδυνο.*

Η εστιασμένη σε περιοχές δουλειά στο δρόμο προσφέρει υπηρεσίες σε ανθρώπους που έχουν ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό μέσα σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Τα περισσότερα προγράμματα που χρησιμοποιούν αυτό το μοντέλο εστίασης βρίσκονται σε υποβαθμισμένες περιοχές και συνήθως χρηματοδοτούνται από τις τοπικές αρχές.

Η εστιασμένη σε ευρείες ομάδες που βρίσκονται σε κίνδυνο αποτελεί μια μέθοδο εστίασης που προσπαθεί να προσδιορίσει την ομάδα-στόχου αξιοποιώντας έννοιες όπως «αποκλεισμένοι νέοι», «δύσκολοι νέοι» «νέοι που έχουν περισσότερο ανάγκη» ή νέοι «που βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο». Όπως εύστοχα παρατηρούν οι France και Wiles (1996 στο Crimmens κ.α., 2004) ο προσδιορισμός του ακριβούς κινδύνου στον οποίο εκτίθεται η ομάδα-στόχου και η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της παρέμβασης αποτελεί ένα ιδιαίτερα δύσκολο εγχείρημα. Η δυσκολία αυτή μπορεί να απομακρύνει τους επαγγελματίες από τον στόχο τους και να τους οδηγήσει σε λανθασμένα συμπεράσματα όπως για παράδειγμα ότι «οι νέοι είναι δύσκολη ομάδα-στόχου στο να προσεγγισθεί».

Ακολούθως, η εστιασμένη δουλειά στο δρόμο σε συγκεκριμένες ομάδες που βρίσκονται σε υψηλό κίνδυνο απευθύνεται σε ομάδες ατόμων που ζουν σε καθεστώς απειλής, βρίσκονται σε κίνδυνο ή αντιμετωπίζουν συγκεκριμένες δυσκολίες στους τομείς της σεξουαλικής υγείας, της εγκυμοσύνης, του ρατσισμού, της χρήσης ουσιών, της ψυχικής υγείας, της εγκληματικότητας, των οικογενειακών σχέσεων και της

έλλειψης κατοικίας (άστεγοι). Τα προγράμματα που υιοθετούν τη μέθοδο αυτή εστιάζουν σε άτομα τα οποία τους υποδεικνύουν οι τοπικές αρχές, οι κοινοτικοί εκπρόσωποι και η αστυνομία και θεωρείται ότι αποτελούν ενόχληση στους κατοίκους της περιοχής.

Τέλος, η εστιασμένη δουλειά στο δρόμο σε συγκεκριμένα άτομα σε υψηλό κίνδυνο ασχολείται με άτομα που χρειάζονται επίβλεψη ή με άτομα των οποίων η παρελθοντική και παρούσα συμπεριφορά υποδεικνύει ότι είναι πιθανόν να εμπλακούν σε παραβατικές δραστηριότητες ή αντικοινωνική συμπεριφορά.

1.2.2. Χαρακτηριστικά και βασικές αρχές των προγραμμάτων δουλειάς στο δρόμο

Οι υπηρεσίες που αναπτύσσονται από τα προγράμματα δουλειάς στο δρόμο μπορούν σύμφωνα με τους Karabanow και Clement (2004) να διακριθούν σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες ανεξάρτητα με τον πληθυσμό, ομάδα-στόχου στην οποία απευθύνονται. Έτσι, οι υπηρεσίες που προσφέρονται μπορεί να αφορούν την εκπλήρωση βασικών αναγκών, τις ιατρικές υπηρεσίες, τις θεραπευτικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες και τέλος, τις υπηρεσίες εκμάθησης δεξιοτήτων.

Όσον αφορά το περιεχόμενο των προγραμμάτων δουλειάς στο δρόμο αυτό είτε ορίζεται από το πρόγραμμα ή τον επαγγελματία είτε αποτελεί προϊόν διαβούλευσης μεταξύ των εξυπηρετούμενων και των επαγγελματιών. Η πρώτη περίπτωση έρχεται σε αντίθεση με το «αγνό» και «καθαρό» μοντέλο που περιγράφηκε παραπάνω. Το πιο σημαντικό στοιχείο που αφορά το περιεχόμενο των προγραμμάτων είναι ο πλουραλισμός των θεμάτων με τα οποία ασχολούνται, καθώς είναι πολύ δύσκολο και κάποιες φορές αντιπαραγωγικό για τον επαγγελματία να εστιάσει σε ένα ζήτημα αφού η πραγματικότητα που καλείται να αντιμετωπίσει είναι περίπλοκη και συχνά πολυπροβληματική.

Ένα ακόμη βασικό στοιχείο της δουλειάς στο δρόμο είναι ο τόπος στον οποίο ασκείται. Υπάρχουν προγράμματα τα οποία υλοποιούνται μόνο στο δρόμο και προγράμματα στα οποία οι επαγγελματίες βγαίνουν στο δρόμο κατά κύριο λόγο για να ενημερώσουν για το πρόγραμμα ή τις δράσεις του είτε για να προσελκύσουν άτομα στις υπηρεσίες του. Τα περισσότερα προγράμματα υλοποιούνται σε μέρη εκτός

του δρόμου, όπως εμπορικά κέντρα, σχολεία, σχολικές αυλές, πολιτιστικά κέντρα και υπηρεσίες υγείας.

Επιπρόσθετα, σε σχέση με τον εκούσιο χαρακτήρα της σχέσης επαγγελματία και εξυπηρετούμενου, σημειώνεται ότι παρόλο που θεωρείται εκούσια η σχέση μεταξύ επαγγελματιών και εξυπηρετούμενων υπάρχουν περιπτώσεις οι οποίες ξεφεύγουν από τον κανόνα. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση για παράδειγμα που υπάρχει δικαστική εντολή για επίβλεψη εξυπηρετούμενου από επαγγελματία. Η φιλοσοφία των προγραμμάτων δουλειάς στο δρόμο έγκειται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και στο σεβασμό που χτίζεται με την πάροδο του χρόνου, αυτό σίγουρα απαιτεί θέληση και από τα δύο μέρη και αποτελεί συνειδητή επιλογή τους.

Τέλος, οι Karabanow και Clement (2004) αναφέρουν ότι ιδανικά, η πιο βασική αρχή των παρεμβάσεων της δουλειάς στο δρόμο θα ήταν η ανάπτυξη ενός ασφαλούς και γεμάτου κατανόηση περιβάλλοντος για τον πληθυσμό ώστε «να σταθεί στα πόδια του». Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της δημιουργίας σχέσεων εμπιστοσύνης και σεβασμού με την ομάδα-στόχου, μέσω της σύνδεσης της με άλλες κοινότητες και της παροχής ενός ασφαλούς περιβάλλοντος για την ομάδα αυτή. Ακόμη, οι ίδιοι συγγραφείς υπογραμμίζουν ότι «οι επιτυχημένες παρεμβάσεις τείνουν να χτίζονται πάνω στις δυνάμεις και τις δυνατότητες των ανθρώπων και περιλαμβάνουν τα στοιχεία της συμμετοχής, της αυτοβοήθειας και της αμοιβαίας υποστήριξης» (2004: 94).

1.2.3. Δουλειά στο δρόμο: εργασία με άτομα, ομάδες και κοινότητα

Η δουλειά στο δρόμο, ασκείται είτε ατομικά, είτε ομαδικά, είτε γίνεται δουλειά με την κοινότητα και διάφορους φορείς. Η δουλειά με άτομα όπως αναφέρουν οι Crimmens κ.α. (2004: 49) «συχνά προκύπτει μόνο μετά από μακρά επαφή με μία ομάδα γιατί οι περισσότεροι άνθρωποι είναι προετοιμασμένοι να προσεγγίσουν τους επαγγελματίες για ατομική υποστήριξη μόνο όταν έχουν αναπτύξει σχέση εμπιστοσύνης μέσα στην ομάδα». Στην δουλειά σε ατομικό επίπεδο, είναι σημαντικό ο επαγγελματίας να ακούει και να διαπραγματεύεται με τον εξυπηρετούμενο τους όρους και τους στόχους της μεταξύ τους συνεργασίας. Ο εξυπηρετούμενος εκφράζει τους φόβους και τις ανάγκες του και μαζί με τον

επαγγελματία, χρησιμοποιώντας διάφορα εργαλεία και τεχνικές, σχεδιάζει ένα πρόγραμμα, το οποίο δεσμεύεται ότι θα εφαρμόσει.

Η δουλειά σε ομαδικό επίπεδο βοηθάει στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης και στο μοίρασμα κοινών κοινωνικών εμπειριών των μελών. Η δουλειά σε ομάδα μπορεί να ξεκινήσει σαν μια συγκέντρωση με σκοπό την υλοποίηση δραστηριοτήτων αναψυχής όπως αγώνες ποδοσφαίρου και μουσικοί αγώνες. Στη συνέχεια τα μέλη της ομάδας λειτουργούν ως παράδειγμα για τον κοινωνικό τους περίγυρο και ταυτόχρονα, καθώς έχουν τεθεί τα θεμέλια για ομαδική δουλειά, όταν εμφανιστούν προβλήματα στην κοινότητα η ομάδα δρα αποτελεσματικά. Οι Crimmens κ.α. (2004) αναφέρουν ότι μέσω της ομάδας τα προγράμματα γίνονται γνωστά και στα ευρύτερα κοινωνικά δίκτυα των συμμετεχόντων, ενώ αυτά τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν να φανούν χρήσιμα και σαν συστήματα επιρροής, αφού ο επαγγελματίας μπορεί να τα χρησιμοποιήσει πολλές φορές σαν συστήματα υποστήριξης.

Σχετικά με τη δουλειά με κοινότητα και οργανισμούς, αυτή σχετίζεται με την δουλειά που κάνει ο επαγγελματίας σε ατομικό επίπεδο. Τα προβλήματα που επανεμφανίζονται είναι τα πραγματικά προβλήματα της κοινότητας. Ο επαγγελματίας καλείται να συζητήσει με τις τοπικές αρχές για τα προβλήματα αυτά. Η δουλειά με κοινότητα είναι πολύ σημαντική γιατί δίνει στους επαγγελματίες τη δυνατότητα να δημιουργήσουν κοινωνικές υπηρεσίες που δεν υπάρχουν στην περιοχή που εργάζονται αλλά και να βελτιώσουν τις ήδη υπάρχουσες.

1.2.4. Απαιτούμενες δεξιότητες για την άσκηση της δουλειάς στο δρόμο.

Η δουλειά στο δρόμο απαιτεί την καλλιέργεια από πλευράς των επαγγελματιών ενός συνόλου δεξιοτήτων που είναι γνωστές στην πρακτική της κοινωνικής εργασίας. Απαιτεί καταρχάς την ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Οι Compton & Galaway (1984:322 στο Δημοπούλου- Λαγωνίκα, 2009: 128) ορίζουν την επικοινωνία ως μια διεργασία συναλλαγής κατά την οποία εκπέμπονται, εισέρχονται και ανατροφοδοτούνται μηνύματα μεταξύ ατόμων, ομάδων και κοινωνικών συστημάτων, που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση.

Επιπλέον ο ρόλος του επαγγελματία στη δουλειά στο δρόμο πρέπει να είναι ξεκάθαρος. Η Καλλινικάκη (2008) σημειώνει ότι «η άσκηση του επαγγελματικού

ρόλου του κοινωνικού λειτουργού [πρέπει να γίνεται] κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην υπάρχουν περιθώρια να συγχέεται ο ρόλος αυτός με το ρόλο του γονιού, του φίλου ή ενός γονεϊκού υποκατάστατου (π.χ. αποφυγή προστατευτικής συμπεριφοράς ή στάση συγκάλυψης γεγονότων)». Οι Crimmens κ.α. (2004) επίσης τονίζουν ότι οι επαγγελματίες που απασχολούνται σε προγράμματα δουλειάς στο δρόμο θα πρέπει να είναι ευέλικτοι και δημιουργικοί, ενώ ταυτόχρονα να έχουν την ικανότητα να προσαρμόζονται στις καταστάσεις που προκύπτουν.

Συν τοις άλλοις, οι επαγγελματίες είναι σημαντικό να μπορούν να συνδέσουν τα άτομα με το σύστημα, να διευθύνουν και να δημιουργήσουν νέες δομές, να ενθαρρύνουν τα πιο ευάλωτα άτομα να συμμετέχουν και να διευρύνουν τους ορίζοντες τους. Οι επαγγελματίες επίσης διεξάγουν δραστηριότητες με φυσικές ομάδες, στηρίζουν άτομα που ανήκουν στην ευρύτερη κοινότητα και δεν ανήκουν απαραίτητα στην ομάδα-στόχο. Είναι, δε, μέλη της κοινοτικής ζωής και δρουν σαν μεσολαβητές στα πλαίσια της κοινότητας. Η ανάληψη του ρόλου των μεσολαβητών από τους επαγγελματίες που ασχολούνται με την δουλειά στο δρόμο, αλλά και η σύνδεση των ατόμων με το σύστημα που αναφέρεται παραπάνω, συνάδει με την δεξιότητα της *συνηγορίας*, η οποία «έχει ως στόχο την εκπροσώπηση των συμφερόντων ανίσχυρων πελατών από ισχυρά άτομα και κοινωνικές δομές» (Payne, 2000: 467). Ο Payne (2000) σημειώνει επίσης ότι η *συνηγορία* μπορεί να εφαρμοστεί και για την διεκδίκηση πόρων αλλά και για την αλλαγή του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι ισχυρές ομάδες τους εξυπηρετούμενους (δηλαδή στην προκειμένη περίπτωση την ομάδα στόχο). Επίσης, εφόσον η εν λόγω παρέμβαση απευθύνεται σε ευάλωτους πληθυσμούς που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, η ενδυνάμωση αποτελεί απαραίτητη και αναγκαία πρακτική (βλέπε Κεφάλαιο 1.1.2)

Ακολούθως, όπως και οι άλλες μέθοδοι παρέμβασης (λόγου χάριν η συμβουλευτική), προϋποθέτει την ενεργητική ακρόαση, μόνο που αυτή γίνεται στο χώρο και χρόνο που επιθυμεί ο εξυπηρετούμενος. Σύμφωνα με τους Geldard & Geldard (1997:112), η ενεργητική ακρόαση περιλαμβάνει τέσσερα κύρια στοιχεία. Το πρώτο στοιχείο είναι ο *συντονισμός της γλώσσας του σώματος*, δηλαδή ο επαγγελματίας πρέπει να συντονίζεται με τη μη λεκτική επικοινωνία του εξυπηρετούμενου, έτσι ώστε να του μεταφέρει το μήνυμα ότι τον ακούει με αμέριστο ενδιαφέρον. Ο *συντονισμός της μη λεκτικής επικοινωνίας*, περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την οπτική επαφή, η οποία είναι απαραίτητη για τη δημιουργία μιας αρμονικής

σχέσης. Έπειτα, το δεύτερο στοιχείο της ενεργητικής ακρόασης είναι *οι ελάχιστες δυνατές αποκρίσεις*, η χρήση των οποίων είναι συνήθως αυτόματα και αποτελεί ένδειξη προς τον ομιλητή ότι ο ακροατής τον παρακολουθεί που μιλάει. Οι αποκρίσεις μπορούν να είναι λεκτικές «μμ», «ναι», «εντάξει» ή μη λεκτικές όπως ένα νεύμα ή το κούνημα του κεφαλιού. Η *αντανάκλαση* αποτελεί άλλο ένα στοιχείο της ενεργητικής ακρόασης, μέσα από αυτήν ο επαγγελματίας δίνει στον εξυπηρετούμενο τη διαβεβαίωση ότι τον ακούει και παρακολουθεί τόσο το περιεχόμενο όσο και τις λεπτομέρειες της αφήγησης. Υπάρχει η αντανάκλαση περιεχομένου και η αντανάκλαση συναισθημάτων. Με την πρώτη ο επαγγελματίας στην ουσία αντανακλά στον εξυπηρετούμενο κυριολεκτικά αυτά που του είπε, ενώ με τη δεύτερη αντανακλά τα συναισθήματα του, δείχνοντας στον εξυπηρετούμενο ότι τον ακούει αλλά και τον καταλαβαίνει. Το τελευταίο στοιχείο της ενεργητικής ακρόασης είναι η *περίληψη*. Με αυτή την τακτική ο επαγγελματίας συνοψίζει τις πληροφορίες, που έλαβε από τις δηλώσεις του εξυπηρετούμενου, δίνοντας του τη δυνατότητα να οργανώσει τις πληροφορίες που του διηγήθηκε.

Μια πολύ σημαντική αρχή των προγραμμάτων δουλειάς στο δρόμο είναι η μη κριτική στάση, μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο επαγγελματίας «οφείλει να μην κρίνει τις στάσεις, τις πράξεις και την πολιτική ή θρησκευτική ιδεολογία του εξυπηρετούμενου» (Καλλινικάκη, 2008:136). Σύμφωνα με την Κανδυλάκη (2008:96-97) η ροτζεριανή προσέγγιση (που υιοθετεί την μη κριτική στάση ως συνθετικό στοιχείο της) «έχει ως βασική αρχή ότι κάθε άτομο είναι μοναδικό και έχει τη δική του αξία, ανεξάρτητα από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει και τις συνθήκες όπου ζει» καθώς και ότι οι εξυπηρετούμενοι «αντιμετωπίζονται ως άτομα με τα οποία μπορεί κανείς να συνεργαστεί, μπορούν να είναι δημιουργικά και για αυτό αξίζουν να τους εμπιστευθούν».

1.2.5. Παραδείγματα προγραμμάτων δουλειάς στο δρόμο στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Μελετώντας την πρακτική της δουλειάς στο δρόμο, είναι σημαντικό να αναφερθεί η μεθοδολογία κάποιων προγραμμάτων που υιοθετούν την πρακτική αυτή, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Παρατηρείται πως παρόλη την διαφορετικότητα των προγραμμάτων, τα οποία στοχεύουν σε διαφορετικούς

πληθυσμούς, για διαφορετική χρονική διάρκεια και με διαφορετική σύσταση στις ομάδες των επαγγελματιών που δουλεύουν στο δρόμο, υπάρχουν ορισμένα κοινά σημεία τα οποία αναδεικνύονται. Καταρχήν, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι τα περισσότερα προγράμματα σε πρώτη φάση στοχεύουν στην κάλυψη βασικών αναγκών όπως η τροφή, η ένδυση και η ιατροφαρμακευτική κάλυψη των πληθυσμών, πράγμα που αναδεικνύεται και στο λόγο των επαγγελματιών στην ανάλυση του εμπειρικού υλικού. (Κεφάλαιο 3.4.3, Συν. Αρ. 4 και Αρ. 6) Επιπλέον, αρκετά προγράμματα στοχεύουν στην πρόληψη-ενημέρωση, όπως αυτά του ΚΕ.ΕΛ.Π.Ν.Ο και το Teen Outreach Program στο εξωτερικό που περιγράφεται παρακάτω:

Α) Το Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ)

Το Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ), είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, που ιδρύθηκε με το Νόμο 2071/92 και στους στόχους του περιλαμβάνονται αφενός μεν θέματα που σχετίζονται με τη δημόσια υγεία, αφετέρου δε η υποστήριξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων, καθώς και η λειτουργία μονάδων λοιμώξεων σε όλα τα νοσοκομεία της χώρας. Το ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ σχεδιάζει δράσεις, με σκοπό να προληφθεί η εξάπλωση των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων (Σ.Μ.Ν.) και του AIDS αλλά και για να ευαισθητοποιηθεί η κοινωνία σχετικά με το στίγμα και τον κοινωνικό αποκλεισμό των οροθετικών ατόμων.

Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ (www.keelpno.gr) σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε Εκστρατεία Πρόληψης για τα Σεξουαλικά Μεταδιδόμενα Νοσήματα και τον ιό HIV, τόσο στο γενικό πληθυσμό, αλλά και σε νέους, σε μετανάστες, σε χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών και σε ομοφυλόφιλους άνδρες, καθ' όλη τη διάρκεια του 2012. Η εκστρατεία αυτή στόχευε στην έγκαιρη διάγνωση για την καλύτερη πρόγνωση και μείωση νέων μολύνσεων, στη μείωση του αριθμού ατόμων που δε γνωρίζουν ότι έχουν μολυνθεί είτε από AIDS είτε από κάποιο άλλο Σεξουαλικά Μεταδιδόμενο Νόσημα και στην προσπάθεια να ελεγχθεί η ραγδαία εξάπλωση του ιού του AIDS στους χρήστες ενδοφλέβιων εξαρτησιογόνων ουσιών.

Το πρόγραμμα δρόμου (street work) της εκστρατείας, είχε ομάδα-στόχο τους νέους και τους ομοφυλόφιλους άνδρες οι οποίοι προσεγγίστηκαν σε χώρους με δρώμενα στην Αθήνα. Η μέθοδος υλοποίησης των λεγόμενων «street work» παρεμβάσεων περιλάμβανε καταρχήν τη χαρτογράφηση των σημείων του Δήμου όπου συχνάζουν κυρίως νέοι ώστε να παρατηρηθεί πού και ποιές ώρες η παρέμβαση θα είχε περισσότερη απήχηση. Στη συνέχεια διανεμήθηκε ενημερωτικό υλικό και προφυλακτικά στα κοντινά bar/cafe, ενώ ταυτόχρονα η διεπιστημονική Ομάδα Ενημέρωσης του ΚΕ.ΕΛ.Π.ΝΟ που απαρτιζόταν από εξειδικευμένους επιστήμονες (ιατρό, νοσηλευτές, ψυχολόγους ή κοινωνιολόγους και διοικητικούς υπαλλήλους) με ειδικά διαμορφωμένο Stand, ενημέρωσε τους διερχόμενους πολίτες για το μήνυμα της εκστρατείας και διένειμαν προφυλακτικά και φυλλάδια για το test HIV, καθώς και ερωτηματολόγια του UNAIDS. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα παραπάνω συνάδουν με τα στάδια της παρέμβασης όπως αναφέρονται στο κεφάλαιο 3.4.1.

B) Κοινωνική Εργασία στο Δρόμο (Κρατικό Πρόγραμμα στην Κύπρο).

Το πρόγραμμα «Κοινωνική Εργασία στο Δρόμο» το οποίο εφαρμόζεται στη Λεμεσό Κύπρου και συγχρηματοδοτείται από τις Κρατικές Χορηγίες του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων Κύπρου λειτουργεί από τον Απρίλιο του 2010 με σκοπό την πρόληψη και την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας και των σύγχρονων κοινωνικών προβλημάτων. Η ομάδα-στόχου είναι οι νέοι ηλικίας από 13-35 ετών.

Στόχος του προγράμματος όπως προκύπτει από την ιστοσελίδα (<http://www.limassolmunicipal.com.cy>) είναι η πρωτογενής πρόληψη, δηλαδή ο περιορισμός των αιτιών που οδηγούν στην νεανική παραβατικότητα όπως έλλειψη ενημέρωσης, ανεργία κ.α. καθώς και η δευτερογενής πρόληψη δηλαδή ο έγκαιρος εντοπισμός και περιορισμός της παραβατικής συμπεριφοράς, λαμβάνοντας υπόψη το οικογενειακό περιβάλλον και την ευαισθητοποίηση των γονέων, την πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και κοινωνικής στήριξης κ.α..

Η μέθοδος η οποία χρησιμοποιείται για την προσέγγιση των νέων είναι η κοινωνική εργασία στο δρόμο (street work). Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται διότι δίνει τη δυνατότητα στους νέους να έρθουν σε επαφή με τον επαγγελματία στο χώρο

στον οποίο είναι εξοικειωμένοι να κινούνται. Η παρουσία του επαγγελματία είναι συχνή και σταθερή δημιουργώντας έτσι σχέση εμπιστοσύνης και οικειότητας.

Γ) Πρόγραμμα στήριξης αστέγων (ΚΛΙΜΑΚΑ).

Η ΚΛΙΜΑΚΑ είναι Μη Κυβερνητική Οργάνωση που ασχολείται με την ψυχική υγεία και τον κοινωνικό αποκλεισμό από το 2001. Ένα μεγάλο μέρος των δράσεων της εποπτεύεται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, παράλληλα λειτουργεί μονάδα παρέμβασης για άστεγους. Στο πρόγραμμα της Μονάδας παρέχονται υπηρεσίες ψυχικής υγείας, ιατρική φροντίδα, κοινωνικές υπηρεσίες, κοινωνικοποίηση και επαγγελματική αποκατάσταση όπου είναι δυνατόν. Στο πλαίσιο του προγράμματος λειτουργεί και Ξενώνας Αστέγων. Στόχος του προγράμματος είναι η πολύπλευρη ενδυνάμωση των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων. (βλ Κεφάλαιο 1.2.2). Ειδικότερα, σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της οργάνωσης (www.klimaka.org.gr), στοχεύει στην υιοθέτηση ενεργού ρόλου απέναντι στη ζωή και στην υπεύθυνη διεκδίκηση των δικαιωμάτων (διαμόρφωση κοινωνικής & πολιτικής συνείδησης), από την ομάδα-στόχου (Βλ. Κεφάλαιο 1.1) Ακόμα στοχεύει στην σταδιακή αυτονόμηση των κοινωνικά αποκλεισμένων και την ισότιμη ένταξή τους στον κοινωνικό ιστό.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται για την προσέγγιση των αστέγων είναι η δουλειά στο δρόμο. (street work). Η ομάδα των επαγγελματιών που υιοθετούν τη συγκεκριμένη μεθοδολογία αποτελείται από εργαζόμενους της οργάνωσης αλλά και από εθελοντές, οι οποίοι εργάζονται κυρίως τις νυχτερινές ώρες σε περιοχές της Αθήνας και του Πειραιά όπου εμφανίζεται αυξημένος αριθμός αστέγων. Η παρέμβαση των επαγγελματιών που απασχολούνται με την δουλειά στο δρόμο αφορά την παροχή ειδών πρώτης ανάγκης και πρώτων βοηθειών (ένδυση, υπόδηση, κουβέρτες, φάρμακα κ.τ.λ.), την ενημέρωση για τις υπηρεσίες του προγράμματος όπως π.χ. το Κέντρο Ημέρας στο οποίο τα άτομα έχουν τη δυνατότητα να δειπνήσουν, να φροντίσουν την προσωπική τους υγιεινή, να ενημερωθούν κ.τ.λ., την καταγραφή των προβλημάτων διαβίωσης στο δρόμο, καθώς και την χαρτογράφηση περιοχών. Αξιοσημείωτο είναι ότι το ακριβές είδος της παρέμβασης των επαγγελματιών διαμορφώνεται ανάλογα με τις προβαλλόμενες ανάγκες των εξυπηρετούμενων.

Δ) Emfasis.

Μέσα από την επίσημη ιστοσελίδα (<http://www.emfasisfoundation.org>), προκύπτει ότι η οργάνωση Emfasis είναι μια πρωτοβουλία Ελλήνων πολιτών του εξωτερικού. Δρα στην Αθήνα και σκοπός της είναι η υποστήριξη των ευπαθών κοινωνικά ομάδων μέσω συμβουλευτικής αλλά και του σχεδιασμού ενός προγράμματος για τη συνολική κάλυψη των αναγκών των ατόμων αυτών. Ο τρόπος ταυτοποίησης και προσέγγισης της ομάδας-στόχου είναι η δουλειά στο δρόμο. (street work) Η Emfasis χωρίζεται σε 3 τομείς, τη δουλειά στο δρόμο, τις κοινωνικές υπηρεσίες και τα ειδικά προγράμματα. Οι οικονομικοί πόροι της οργάνωσης προέρχονται από δωρεές και οικονομικές εισφορές ιδιωτών.

Ε) Πρόγραμμα Εργασίας στο Δρόμο από Έφηβους σε Συνομηλικούς τους: Εκπαίδευση για Προστασία από τον ιό HIV σε Άστεγους Νέους και Νέους που έχουν φύγει από το σπίτι (Σαν Ντιέγκο, Καλιφόρνια).

Παρουσιάζοντας το εν λόγω πρόγραμμα ο Podschun, (1993) αναφέρει ότι λαμβάνει χώρα στο Σαν Ντιέγκο της Καλιφόρνια και σε αυτό εκπαιδεύονται νέοι σε 3 προγράμματα παροχής υπηρεσιών για νέους (Κεντρικά Γραφεία Υπηρεσίας Νέων και Κοινότητας του Σαν Ντιέγκο, Κέντρο Αποκατάστασης Εφήβων της Υπηρεσίας Νέων και Κοινότητας του Σαν Ντιέγκο και Κοινοτικές Υπηρεσίες Νότιας Ακτής), σε συνεργασία με μέλη του προσωπικού. Σκοπός του προγράμματος είναι να προάγουν την ενημέρωση για την προστασία από τον ιό HIV σε άστεγους νέους. Επιπλέον, συμμετέχουν νέοι από τον πληθυσμό-στόχο (βλ. Κεφάλαιο 1.1.3) σε διαχείριση υποθέσεων στο δρόμο, έτσι ώστε μέσα από τη συμμετοχή τους, να αποκτήσουν δεξιότητες για να επιφέρουν αλλαγές στη συμπεριφορά και τις στάσεις της ομάδας-στόχου. Εκτός από την ενημέρωση της ομάδας-στόχου για τον ιό HIV, στο πρόγραμμα ενσωματώνονται και υπηρεσίες που καλύπτουν τις βασικές ανάγκες των άστεγων νέων, συνεπώς οι τρεις υπηρεσίες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα παρέχουν τροφή, ένδυση και πληροφορίες για δομές που προσφέρουν διαμονή.

Οι έφηβοι της ομάδας που εργάζεται στο δρόμο διανέμουν πακέτα για ασφαλέστερο σεξ που περιέχουν προφυλακτικά, λιπαντικό με σπερματοκτόνο και οδηγίες για την σωστή χρήση του προφυλακτικού, διανέμονται και πακέτα με κιτρικό

οξύ και νερό, μαζί με φωτογραφίες για τη σωστή και υγιεινή χρήση βελόνων, για όσους κάνουν χρήση ουσιών. Όλες οι πληροφορίες είναι γραμμένες και στα Αγγλικά και στα Ισπανικά. Επίσης οι νέοι που εργάζονται στο δρόμο προσπαθούν να αλλάξουν τα πρότυπα που έχει η ομάδα-στόχου. Για να επιτευχθεί αυτό, παρέχεται σε βάθος παρέμβαση σε μικρές ομάδες άστεγων εφήβων, προσπαθώντας να κάνουν το ασφαλές σεξ το επικρατέστερο πρότυπο. Τέλος, σημαντικό είναι ότι λόγω του πολυπολιτισμικού χαρακτήρα της ομάδας-στόχου, οι νέοι που εργάζονται στο δρόμο αντικατοπτρίζουν τους εξυπηρετούμενους. (βλ. Κεφάλαιο 1.1.3)

ΣΤ) Teen Outreach Program (Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής).

Σύμφωνα με τον οργανισμό Advocates for Youth (2008) το «Teen Outreach Program» έλαβε χώρα σε 30 σχολεία το 1986-1987 στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Το πρόγραμμα αυτό είχε σκοπό την πρόληψη της εφηβικής εγκυμοσύνης και της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Η ομάδα-στόχου ήταν έφηβες μητέρες, μαθητές με δυσκολίες στη σχολική φοίτηση, όπως μια προηγούμενη αποβολή από κάποιο σχολείο, μαθητές λυκείου, μαθήτριες με ιστορικό εγκυμοσύνης στην εφηβεία, πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου ή αποβολή από σχολείο, καθώς και νέοι από διαφορετικές χώρες.

Στα πλαίσια του προγράμματος, οι μαθητές των λυκείων συμμετείχαν σε εποπτευόμενη κοινωφελή εργασία, σε συζητήσεις μέσα στην σχολική τάξη για εμπειρίες από την επαφή με υπηρεσίες και δραστηριότητες στην τάξη που σχετίζονταν με την κοινωνική και αναπτυξιακή διαδικασία της εφηβείας. Στην τάξη, οι συμμετέχοντες δούλευαν σε μικρές ομάδες με έναν συντονιστή και οι συζητήσεις αφορούσαν τις αξίες, την ανθρώπινη ανάπτυξη, τις σχέσεις, το πώς αντιμετωπίζεται το άγχος στην οικογένεια και θέματα που σχετίζονται με τις κοινωνικές και συναισθηματικές μεταβάσεις από την εφηβεία στη νεότητα..

Ουσιαστικά το πρόγραμμα είχε στόχο να εμπνεύσει τους νέους ώστε να πετύχουν τους στόχους που έχουν θέσει για τη ζωή τους και να δώσει έμφαση στις σωστές επιλογές στη ζωή. Το πρόγραμμα αυτό βασιζόταν στην θεωρία της ενδυνάμωσης. (βλ. Κεφάλαιο 1.1.2). Όσον αφορά τα αποτελέσματα του προγράμματος, μακροπρόθεσμα υπήρχε μικρότερος κίνδυνος των συμμετεχόντων να

αποβληθούν ή να εγκαταλείψουν το σχολείο καθώς και μικρότερη εμπλοκή τους σε εγκυμοσύνες στην εφηβεία.

1.3.Κριτική κοινωνική εργασία και δουλειά στο δρόμο

Η δουλειά στο δρόμο υιοθετεί όχι μόνο τις παραδοχές της κριτικής κοινωνικής εργασίας, όπως την αρχή της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισότητας, αλλά και τις πρακτικές της όπως την ενδυνάμωση του πληθυσμού και την ενεργό συμμετοχή του. Η εν λόγω πρακτική παρέμβασης απευθύνεται σε ευάλωτους πληθυσμούς και τους προσεγγίζει με μη κριτική στάση, πιστεύοντας στην μοναδικότητα τους. Σημαντικό είναι ότι δεν ενοχοποιεί τους ανθρώπους που ζουν στο δρόμο για την κατάσταση τους, ούτε και απαιτεί από αυτούς να αλλάξουν τον τρόπο ζωής τους παρά την θέληση τους. Όλα τα παραπάνω συνάδουν με τις αρχές, τις αξίες και τις πρακτικές της κοινωνικής εργασίας και αντικατοπτρίζονται στην άσκηση της δουλειάς στο δρόμο, αποδεικνύοντας καθημερινά ότι μια διαφορετική και κριτική πρακτική προσέγγισης των ευάλωτων πληθυσμών μπορεί να επιφέρει μια αργή και σταδιακή κοινωνική αλλαγή.

Στα προγράμματα δουλειάς στο δρόμο συμμετέχουν συχνά και άτομα από την ομάδα-στόχο. Οι Valentine, J. και Write- De Agüero, L. παρατηρούν ότι κάτι τέτοιο συμβαίνει γιατί οι συμμετέχοντες από την ομάδα στόχου έχουν καλύτερη γνώση των πραγμάτων και γίνονται πιο εύκολα αποδεκτοί, οπότε βοηθούν και τους επαγγελματίες στην πρόσβαση στην ομάδα ενδιαφέροντος. Ο Ζαϊμάκης (2009:219) προσθέτει ότι «οι εργαζόμενοι στα προγράμματα εκτός δομής φιλοδοξούν να δημιουργήσουν ισότιμες και ειλικρινείς σχέσεις εμπιστοσύνης με τα άτομα σε κίνδυνο, με στόχο την κινητοποίηση τους για την ανάληψη δράσης και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης τους». Οι απόψεις αυτές συνάδουν με το πνεύμα της εταιρικότητας, που αποτελεί όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα βασικό πρόταγμα της κριτικής προσέγγισης.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, (Κεφάλαιο 1.2) οι επαγγελματίες που ασχολούνται με τη δουλειά στο δρόμο εργάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε τα άτομα που ζουν ή εργάζονται στους δρόμους να μην θυματοποιούνται. Αντίθετα στοχεύουν στην ανάπτυξη του αισθήματος της υπευθυνότητας των ανθρώπων που έρχονται σε

επαφή και την από κοινού αξιοποίηση των δυνάμεων τους. Αυτή η πτυχή της δουλειάς στο δρόμο συνδέεται άμεσα με την έννοια της πολιτικής αφύπνισης και της συμμετοχής σε συλλογικές διεκδικήσεις προς όφελος των ευάλωτων ομάδων που αναφέρεται στο κεφάλαιο 1.1. αλλά και με την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης που αποτελεί θεμελιώδη έννοια της κριτικής κοινωνικής εργασίας.

Μέρος ΙΙ: Ερευνητικό Πλαίσιο

2.1 Στόχοι της εμπειρικής έρευνας

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η ανάδειξη πτυχών μιας εναλλακτικής μορφής παρέμβασης που ελάχιστα έχει αναδειχθεί στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία, **της δουλειάς στο δρόμο (street work)**. Μέσα από τη διεξαγωγή συνεντεύξεων με επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται στο συγκεκριμένο πεδίο, επιχειρήθηκε να ριχθεί φως σε ζητήματα που συνδέονται με τις εφαρμοζόμενες μεθόδους και πρακτικές που υιοθετούν οι φορείς και οι κοινωνικές υπηρεσίες, για τη στήριξη ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο και βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Υπήρξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην κατανόηση και ανάδειξη των δυσκολιών και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες που εργάζονται στο χώρο αυτό, των δεξιοτήτων αλλά και των χαρακτηριστικών που πρέπει να διαθέτουν οι επαγγελματίες για να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στη δουλειά που λαμβάνει χώρα στο δρόμο. Η κατανόηση του πλαισίου της δουλειάς στο δρόμο προϋποθέτει πρωτίστως την κατανόηση των νοημάτων που οι ίδιοι οι επαγγελματίες αποδίδουν στην επαγγελματική τους δράση και το ρόλο που επιτελούν στην «πρώτη» γραμμή αντιμετώπισης των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων. Συνάμα προϋποθέτει τη διερεύνηση των τρόπων απόκρισης των φορέων και των κοινωνικών υπηρεσιών που υλοποιούν προγράμματα δουλειάς στο δρόμο στα αιτήματα και στις ανάγκες των ομάδων-στόχου στις οποίες απευθύνονται.

Για την διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων επιλέχθηκε η ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία. Η ποιοτική έρευνα πραγματοποιείται συνήθως στους φυσικούς χώρους των ανθρώπων αντανακλώντας τα προβλήματα, τις ιδιαιτερότητες και τις συνθήκες της υπό μελέτη κατάστασης, με αποτέλεσμα τα ευρήματα της, να είναι ενδεικτικά των συνθηκών της πραγματικότητας. Επιπλέον, αυτός ο τύπος μελέτης εμπεριέχει το στοιχείο της υποκειμενικότητας τόσο του ερευνητή, όσο και του ερωτώμενου, οι οποίοι προσφέρουν την προσωπική τους μαρτυρία για το θέμα που ερευνάται. (Ζαφειρόπουλος, 2005:160).

2.2. Κριτήρια επιλογής και φορείς διεξαγωγής της έρευνας

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο αυτής της εργασίας διεξήχθη από τον Νοέμβριο του 2013 έως και τον Φεβρουάριο του 2014. Στην έρευνα συμμετείχαν επαγγελματίες (κοινωνικοί λειτουργοί και επαγγελματίες συναφών ειδικοτήτων) που εργάζονται σε φορείς οι οποίοι υλοποιούν προγράμματα δουλειάς στο δρόμο στην Αθήνα και την Κρήτη. Συγκεκριμένα η έρευνα πραγματοποιήθηκε στους παρακάτω φορείς:

- Ανοιχτό Κέντρο Ημερήσιας Υποδοχής Αστεγών.
- Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.
- Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων.
- Μη Κυβερνητική Οργάνωση PRAKSIS.
- Όαση του Παιδιού.
- Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών.
- Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας.

Οι φορείς αυτοί επιλέχθηκαν βάσει των αρχών της *θεωρητικής δειγματοληψίας* (theoretical sampling.) Η θεωρητική δειγματοληψία αφορά την επιλογή ομάδων ή κατηγοριών προς μελέτη, με κριτήριο τη σχετικότητα τους με τα ερευνητικά ερωτήματα, τη θεωρητική προσέγγιση και το αναλυτικό πλαίσιο της έρευνας (Mason, 2003 στο Κασσέρη, 2011). Επιπλέον, μέσω αυτής της μεθόδου δειγματοληψίας κρίθηκε ότι θα ήταν ευκολότερη η υπαγωγή των στοιχείων που θα συλλεχθούν σε κατηγορίες, «προκειμένου να καταστεί δυνατή η μελέτη και ανάλυση τους με όσο το δυνατόν ομοιόμορφο και αντικειμενικό τρόπο» (Καλλινικάκη, 2010:137). Άλλωστε, όπως υπογραμμίζει η Κυριαζή (2011:116) «ο ερευνητής συνήθως επιλέγει περιπτώσεις που θεωρεί ότι είναι χαρακτηριστικές του θέματος που θέλει να ερευνήσει». Για την πληρέστερη κατανόηση της φιλοσοφίας και του περιεχομένου των δράσεων των φορέων που συμμετείχαν στην έρευνα, ακολουθεί στις παρακάτω παραγράφους μια σύντομη περιγραφή τους. Οι πληροφορίες για την περιγραφή των φορέων αντλήθηκαν από τις επίσημες ιστοσελίδες των φορέων αυτών (βλ. χρήσιμες

ιστοσελίδες στην ενότητα της βιβλιογραφίας) από τη βιβλιογραφική επισκόπηση και από πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν κατά την έρευνα πεδίου.

A) Το Ανοιχτό Κέντρο Ημερήσιας Υποδοχής Αστεγών: Από τις αρχές του 2013 λειτουργεί το Ανοιχτό Κέντρο Ημερήσιας Υποδοχής Αστεγών και είναι μία από τις 7 δομές του Δικτύου Κοινωνικής Φροντίδας, που δραστηριοποιείται στο Ηράκλειο, μέσω Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι υπόλοιπες είναι: το Γραφείο Διαμεσολάβησης, το Κοινωνικό Συσσίτιο, το Κοινωνικό Παντοπωλείο, το Κοινωνικό Φαρμακείο, ο Δημοτικός Λαχανόκηπος και η Τράπεζα Χρόνου. Είναι ανοικτά από τις 9 το πρωί ως τις 9 το βράδυ. Ο φορέας στελεχώνεται από εννέα άτομα: δύο κοινωνικούς λειτουργούς, μία κοινωνιολόγο, δύο νοσηλεύτριες, μία γιατρό, ένα διοικητικό υπάλληλο και δύο άτομα βοηθητικό προσωπικό. Στόχος των δομών του δικτύου είναι η ενδυνάμωση (βλ. Κεφάλαιο 1.1.2) και κοινωνική ενσωμάτωση των ευπαθών κοινωνικά και ειδικότερα των αστεγών και των ατόμων ευρισκόμενων σε κατάσταση φτώχειας μέσα από ενέργειες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και πληροφόρησης καθώς και η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού. Εξυπηρετούνται καθημερινά περίπου 50 άτομα κυρίως άστεγοι, αλλά εξυπηρετούνται και άποροι, καλύπτονται και άτομα τα οποία έχουν μεν ένα σπίτι αλλά δεν πληρούν τις απαραίτητες προδιαγραφές για μια υγιή διαβίωση, ζουν σε πολύ παλιά σπίτια, χωρίς ρεύμα, χωρίς εισόδημα αλλά δεν είναι άστεγοι με την κυριολεκτική σημασία της λέξης.

Σχετικά με την κοινωνική εργασία στο δρόμο δεν υπάρχει κάποια θεσμοθετημένη δράση με αυτόν τον σκοπό, αλλά αυτό που έγινε ήταν εθελοντικό με συντονίστρια την κοινωνική λειτουργό του φορέα και τη συμμετοχή εθελοντών, ειδικότερα με τη συμβολή της ομάδας οι Α.ΤΑ.ΧΤ.ΟΙ, βγήκαν στο δρόμο, ψάχνοντας για άστεγους, τους οποίους και ενημέρωναν για το φορέα, μοιράζοντας φυλλάδια, τους έδιναν κουβέρτες, ρούχα καθώς και ζεστό τσάι. Οι Α.ΤΑ.ΧΤ.ΟΙ είναι μία εθελοντική ομάδα του Ηρακλείου, το ακρωνύμιο σημαίνει Άνθρωποι Της Αλληλεγγύης Χωρίς Τείχη και Οικονομική Ιδιοτέλεια και σκοπός της ομάδας είναι να προάγει την προσφορά και τον εθελοντισμό στην πόλη του Ηρακλείου σε γενικό, επιστημονικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο καθώς και να ευαισθητοποιήσει τους νέους ώστε να γίνουν ενεργοί πολίτες. Το Ανοιχτό Κέντρο Ημερήσιας Υποδοχής Αστεγών Ηρακλείου χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το ΕΣΠΑ συγκεκριμένα, καλύπτει τα λειτουργικά του έξοδα, ενώ οι Α.ΤΑ.Χ.Τ.ΟΙ κάνουν

κάποιες χορηγίες, τα έσοδα δηλαδή κάποιων εκδηλώσεων κυρίως σε υλικά αγαθά και ο Δήμος έχει παραχωρήσει το κτίριο που στεγάζεται ο Φορέας.

Β) Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός: Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός ιδρύθηκε στις 10 Ιουνίου 1877, με πρωτοβουλία της βασίλισσας Όλγας. Από τη στιγμή της ίδρυσής του αναγνωρίστηκε από τη Διεθνή Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού. Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός είναι ο μεγαλύτερος μη κυβερνητικός οργανισμός στην Ελλάδα με σύνθετο έργο που βασίζεται στην εθελοντική δράση και την άμεση ανταπόκριση των πολιτών. Κινητοποιείται στοχεύοντας πάντα στην ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου σε περιόδους πολέμου και ειρήνης, στηρίζοντας τραυματίες, ασθενείς, πρόσφυγες, ηλικιωμένους, ανθρώπους με οικονομικές δυσκολίες και άτομα από κάθε ευάλωτη ομάδα του πληθυσμού. Η ονομασία και το έμβλημα «Ερυθρός Σταυρός» προέκυψαν με την αναστροφή των χρωμάτων της σημαίας της Ελβετίας, προς τιμήν του οραματιστή του Κινήματος, Ερρίκου Ντυνάν. Ο Ε.Ε.Σ. δραστηριοποιείται σε όλη την Ελλάδα, σε κάθε πόλη υπάρχει το Περιφερειακό Τμήμα. Οι ειδικότητες διαφέρουν από πόλη σε πόλη ανάλογα με τις ανάγκες της περιοχής. Υπάρχει η κοινωνική υπηρεσία, η οποία παρεμβαίνει σε περιπτώσεις κρίσης, όταν δηλαδή τα άτομα στερούνται Προνοιακών Υπηρεσιών. Μία από τις κύριες ομάδες στόχου του Ε.Ε.Σ. αποτελούν τα παιδιά στο δρόμο, τα οποία σύμφωνα με τη Unicef χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες:

- Παιδιά σε υψηλό κίνδυνο, αγόρια και κορίτσια, ζουν σε συνθήκες απόλυτης φτώχειας χωρίς πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες, σχολείο και άλλες παροχές.
- Παιδιά στο δρόμο (children in the street): παιδιά τα οποία εργάζονται στο δρόμο, περνώντας ένα σημαντικό μέρος της ζωής τους εκεί, διατηρώντας όμως μία οικογενειακή επαφή, ενώ μέσα από την εργασία τους συμπληρώνουν το οικογενειακό εισόδημα.
- Παιδιά του δρόμου (children of the street): παιδιά τα οποία ο δρόμος έχει γίνει το κύριο περιβάλλον τους επειδή ορφάνεψαν ή εγκατέλειψαν την οικογένεια τους ή εγκαταλείφθηκαν από αυτή. Η ζωή για τα παιδιά αυτά χαρακτηρίζεται από περιθωριακή απασχόληση, εκμετάλλευση ενώ είναι έντονη η απουσία ανατροφής, εκπαίδευσης και ασφάλειας. (Ζαϊμάκης 2009).

Γ) Το Κέντρο Θεραπείας εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕ.ΘΕ.Α.) Το ΚΕ.ΘΕ.Α είναι αυτοδιοικούμενο Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου. Το δίκτυο υπηρεσιών του,

αναπτύσσεται σε 21 πόλεις της Ελλάδας, που καλύπτουν τις περισσότερες γεωγραφικές περιοχές της χώρας. Οι δαπάνες του ΚΕ.ΘΕ.Α καλύπτονται από τον κρατικό προϋπολογισμό μέσω των επιχορηγήσεων του Υ.Υ.Κ.Α, τις δωρεές, τις κληροδοσίες και επιχορηγήσεις τρίτων καθώς και δραστηριότητες αυτοχρηματοδότησης (τυπογραφείο, ξυλουργείο, εργαστήριο κεραμικής και αγρόκτημα). Οι εργαζόμενοι του ΚΕ.ΘΕ.Α προέρχονται από τον χώρο των κοινωνικών επιστημών και τη ψυχικής υγείας. Σε ότι αφορά τους χρήστες που δεν προσεγγίζουν τα Συμβουλευτικά Κέντρα, προσφέρονται υπηρεσίες μείωσης της βλάβης μέσω προγραμμάτων άμεσης πρόσβασης και προσέγγισης χρηστών στο δρόμο (street work). Πραγματοποιούνται τακτικές πρωινές, απογευματινές, βραδινές και μεταμεσονύχτιες εξορμήσεις σε περιοχές όπου συχνάζουν χρήστες. Στόχος είναι η υποστήριξή τους, ώστε να βελτιωθεί η γενική τους κατάσταση και να περιοριστούν οι κίνδυνοι και τα προβλήματα που συνδέονται με τη χρήση ουσιών. Υποστηρίζονται πέρα από τα εξαρτημένα άτομα, γυναίκες οι οποίες εκδίδονται, καθώς επίσης και τραβεστί. Γίνεται άμεση προσέγγιση, οι επαγγελματίες πλησιάζουν άτομα, τα οποία βλέπουν ότι ανήκουν στις παραπάνω κατηγορίες και τους ενημερώνουν για το ποιο είναι και τι κάνουν κυρίως μέσα από κάποιο φυλλάδιο, το οποίο διανέμεται. Συνήθως κρατούν κάποια πράγματα μαζί, απολυμαντικά μαντηλάκια και ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο το οποίο είναι ένα kit χρήσης, στην ουσία ένα κουτάκι το οποίο έχει σύνεργα χρήσης, για μείωση βλάβης.). Οι ομάδα-στόχου διαφέρει από πόλη σε πόλη αλλά κύριο λόγο έχουν τα εξαρτημένα από ουσίες άτομα, που κάνουν προβληματική χρήση, παράνομων κυρίως ουσιών. Με τον όρο προβληματική χρήση εννοείται, ότι πέρα από την εξάρτηση, τα άτομα αυτά, έχουν αποκτήσει και άλλα προβλήματα, ψυχικής υγείας ή προσωπικής υγιεινής

Δ) Η μη κυβερνητική οργάνωση PRAKSIS: Η PRAKSIS δεν είναι κρατική οργάνωση αλλά ανεξάρτητη Μη Κυβερνητική Οργάνωση. Το ακρώνυμο σημαίνει Προγράμματα Ανάπτυξης, Κοινωνικής Στήριξης και Ιατρικής Συνεργασίας. Ο στόχος της οργάνωσης είναι ακριβώς αυτό, η υλοποίηση προγραμμάτων για τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες (παιδιά των φαναριών, μετανάστες, πρόσφυγες, άστεγοι, θύματα trafficking, χρήστες ουσιών και άλλες). Μέσω των προγραμμάτων αυτών στοχεύεται η καταπολέμηση του αποκλεισμού (κοινωνικού και οικονομικού) που υφίστανται οι ομάδες αυτές και η προάσπιση των δικαιωμάτων τους. Τα προγράμματα της οργάνωσης παρέχουν δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ψυχολογική και

κοινωνική υποστήριξη, στέγαση, νομική βοήθεια και εργασιακή συμβουλευτική. Η Οργάνωση δραστηριοποιείται κυρίως σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, όπου υπάρχουν οι δύο πυρήνες της, τα Πολυϊατρεία, από το 1996. Στην Αττική υπάρχει επίσης Κέντρο Ημέρας, Πρόγραμμα Κοινωνικής Κατοικίας και Κέντρο Ημερήσιας Υποδοχής Αστέγων, σε Αθήνα και Πειραιά. Στη Θεσσαλονίκη εκτός από το Πολυϊατρείο υπάρχει και Πρόγραμμα Κοινωνικής Κατοικίας ενώ στην Πάτρα υπάρχει Κέντρο Ημέρας που λειτουργεί και σαν drop in center για τα ασυνόδευτα ανήλικα. Τα προγράμματα της Οργάνωσης δεν έχουν μόνο παρεμβατικό χαρακτήρα αλλά στοχεύουν καταρχήν στην πρόληψη του αποκλεισμού, όπως για παράδειγμα το πρόγραμμα Συν στο Πλην, το οποίο περιλαμβάνει τα Κέντρα Ημέρας για τους ανθρώπους που ήδη είναι άστεγοι και το Πρόγραμμα της Κοινωνικής Κατοικίας για τους ανθρώπους που κινδυνεύουν άμεσα να μείνουν άστεγοι. Εν κατακλείδι η Μ.Κ.Ο. PRAKSIS στελεχώνεται από ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό, νομικούς συμβούλους, εργασιακούς συμβούλους, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, κοινωνιολόγους και άλλους επαγγελματίες οι οποίοι συνεργάζονται με σκοπό την συνολικότερη κάλυψη των αναγκών των εξυπηρετούμενων τους, σύμφωνα με τις αρχές της διεπιστημονικής ομάδας.

Ε) Η Όαση του Παιδιού: Η Όαση του Παιδιού, είναι ένα μη κυβερνητικό σωματείο, προστασίας κακοποιημένων και παραμελημένων παιδιών που ιδρύθηκε το Δεκέμβριο του 2003 στο Ηράκλειο Κρήτης και αποτέλεσε μία πρωτοποριακή προσπάθεια ιδιωτών για ανάδειξη και κάλυψη του ελλείμματος κρατικών δομών και οργάνωσης, στο χώρο της παιδικής προστασίας για την Κρήτη. Η στελέχωση αρχικά ήταν από έναν κοινωνικό λειτουργό, εθελοντή και μία εθελόντρια ψυχολόγο, όλοι οι υπόλοιποι ήταν μέσω Ερυθρού Σταυρού ως εθελοντές κοινωνικής πρόνοιας. Στόχος του φορέα είναι στο μέλλον η δημιουργία του πρώτου σπιτιού φιλοξενίας παιδιών σε κίνδυνο στη πόλη του Ηρακλείου, με σκοπό τη δυνατότητα για υγιή και ασφαλή διαβίωση σε παιδιά που από τα πρώτα τους βήματα η ζωή τους έδειξε το πιο σκληρό της πρόσωπο, παιδιά που αντιμετωπίζουν σοβαρές κοινωνικές δυσκολίες, βρίσκονται στο δρόμο, εκτός στέγης ή σε κίνδυνο και χρειάζονται βοήθεια και στήριξη μέσα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον. Η Όαση του Παιδιού χρηματοδοτείται από χορηγίες διαφόρων ιδιωτών και από εταιρίες (Aegean Airlines, Superfast Ferries, ΣΕΥΦΑΝΗ, ΣΥΦΑΚ) ενώ κατά την αρχική περίοδο λειτουργίας της, το προσωπικό δούλευε σε εθελοντική βάση.

ΣΤ) Ο Ο.ΚΑ.ΝΑ: Ο Ο.ΚΑ.ΝΑ είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, υπάγεται στο Υπουργείο Υγείας και χρηματοδοτείται απευθείας από εκεί, θεσμοθετήθηκε το 1993 αλλά άρχισε τη λειτουργία του το 1995. Ο σκοπός του Ο.ΚΑ.ΝΑ είναι η χορήγηση υποκαταστάτων σε χρήστες ηρωίνης άνω των 20 ετών, αρκεί να πληρούν κάποιες προϋποθέσεις ώστε να μετέχουν στο πρόγραμμα, κυρίως σχετικά με την αποχή από τη χρήση και το να είναι τυπικοί στις παρουσίες τους. Ακόμα παρέχεται ψυχιατρική παρακολούθηση και ψυχοκοινωνική στήριξη, όπου κριθεί απαραίτητο καθώς και διασύνδεση με άλλους φορείς της πόλης. Αναφορικά με την κοινωνική εργασία στο δρόμο, έχει πραγματοποιηθεί δράση σχετική σε συνεργασία με το Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας, με στόχο την προσέγγιση των εξαρτημένων ατόμων. Είναι σημαντικό να αναφερθούν μερικές από τις δράσεις του Ο.ΚΑ.ΝΑ όπως η εφαρμογή προγραμμάτων πρόληψης, βασισμένων στη φιλοσοφία της αγωγής και της προαγωγής της υγείας, που επιδιώκουν την ευαισθητοποίηση των φορέων και των πολιτών των τοπικών κοινωνιών, με σκοπό την ενεργοποίησή τους στον αγώνα της πρόληψης, η εφαρμογή «στεγνών» θεραπευτικών προγραμμάτων, τα οποία στηρίζονται στην εντατική ψυχοκοινωνική θεραπεία, χωρίς τη χρήση υποκαταστάτων και έχουν στόχο την απεξάρτηση των χρηστών από όλες τις ουσίες και την πλήρη κοινωνική επανένταξή τους αλλά και η εφαρμογή θεραπευτικών προγραμμάτων υποκατάστασης από τον Ο.ΚΑ.ΝΑ τα οποία παρέχουν ολοκληρωμένη θεραπεία σε άτομα εξαρτημένα από τα οπιοειδή και περιλαμβάνει την αποκατάσταση της σωματικής και ψυχικής υγείας των εξαρτημένων ατόμων αλλά και την κοινωνική τους ενσωμάτωση. Το προσωπικό της μονάδας καλύπτει διάφορες ειδικότητες, με κυριότερες αυτές των ψυχιάτρων, των ψυχολόγων, των κοινωνικών λειτουργών και άλλων όπως φαρμακοποιό, παθολόγο αλλά και διοικητικό προσωπικό και φύλακες.

Ζ) Το Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας: Το Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας, είναι ένα πρόγραμμα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, το οποίο χρηματοδοτείται εξ ολοκλήρου από το Υπουργείο Υγείας και συνεργάζεται με τον Ο.ΚΑ.ΝΑ, λειτουργεί από τα τέλη του 2012, αξιοποιώντας την εμπειρία των στελεχών του από το αντίστοιχο πρόγραμμα στη Θεσσαλονίκη, όπου υπήρχε από το 2001. Τη συνολική επιστημονική ευθύνη έχει το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και υπεύθυνος είναι ο καθηγητής, ο κος Ζαφειρίδης. Η φιλοσοφία του Π.Π.Α. είναι η αξιοποίηση της ελληνικής και διεθνούς εμπειρίας επάνω στην

αυτοβοήθεια, η δημιουργία του βασίστηκε στην αδυναμία ουσιαστικής αντιμετώπισης κοινωνικών προβλημάτων όπως οι εξαρτήσεις, μέσα από την οποία δημιουργήθηκε η αναγκαιότητα για νέους τρόπους αντιμετώπισης τέτοιων φαινομένων. Επί της ουσίας το πρόγραμμα είναι ανοιχτό, δεν κάνει χορήγηση φαρμάκων, αλλά καλύπτει άλλες ανάγκες όπως είναι η διασύνδεση με άλλους φορείς, υγειονομικές – κοινωνικές υπηρεσίες, συμβουλευτική υποστήριξη είτε ατομικά είτε ομαδικά και με τη δημιουργία πολιτιστικών δράσεων.

Οι δράσεις που πραγματοποιούνται ποικίλλουν με τις κυριότερες να είναι: ψυχοκοινωνική υποστήριξη ανθρώπων με πρόβλημα εξάρτησης από παράνομες (ναρκωτικά) και νόμιμες (αλκοόλ) ψυχοτρόπες ουσίες, καθώς και μελών του οικογενειακού και φιλικού τους περιβάλλοντος, ευαισθητοποίηση και προσέγγιση χρηστών ψυχοτρόπων ουσιών στον δρόμο (streetwork), εκπαίδευση και ενημέρωση για την έννοια και τις εφαρμογές της αυτοβοήθειας/αλληλοβοήθειας στην αντιμετώπιση της εξάρτησης σε στελέχη υπηρεσιών υγείας και στον γενικό πληθυσμό της πόλης. Ο φορέας στελεχώνεται από τρεις ψυχολόγους και η ομάδα-στόχου είναι τα εξαρτημένα από ουσίες άτομα.

2.3 Ταυτότητα των υποκειμένων της έρευνας

Στην έρευνα συμμετείχαν 13 επαγγελματίες από τους παραπάνω φορείς και για την επίτευξη των στόχων της πραγματοποιήθηκε ισάριθμος αριθμός συνεντεύξεων. Από τους επαγγελματίες οι 8 ήταν κοινωνικοί λειτουργοί, οι 3 ψυχολόγοι, ενώ στην έρευνα συμμετείχε ένας εκπαιδευτικός και ένας κοινωνιολόγος. Επίσης η πλειοψηφία των επαγγελματιών προέρχονταν από την PRAKSIS, 2 επαγγελματίες από το Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας, 2 από το ΚΕ.ΘΕ.Α, ένας από τον Ο.ΚΑ.ΝΑ, ένας από το Κέντρο Ημερήσιας Υποδοχής Αστεγών, ένας από την Όαση του Παιδιού και ένας από τον Ερυθρό Σταυρό. Παρακάτω σκιαγραφείται το «προφίλ» των επαγγελματιών που συμμετείχαν στην έρευνα:

1. Η πληροφορήτρια είναι εκπαιδευτικός και αυτό το διάστημα συμμετέχει σε ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα για την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική. Στην PRAKSIS και ειδικότερα στο Κέντρο Ημέρας εργάζεται από το Μάρτιο του 2012 και συμμετέχει σε πρόγραμμα δουλειάς στο δρόμο με ομάδα-στόχου τους άστεγους. Πριν εργαστεί για την Μ.Κ.Ο PRAKSIS εργαζόταν για τους

Γιατρούς του Κόσμου όπου συμμετείχε κι εκεί σε πρόγραμμα δουλειάς στο δρόμο και γενικότερα όπως λέει η ίδια η εμπειρία της είναι επαγγελματική.

2. Η πληροφορήτρια είναι κοινωνική λειτουργός και εργάζεται στο πρόγραμμα PRAKSIS. Διαθέτει μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών σε συναφές αντικείμενο. Η εμπειρία της στη δουλειά στο δρόμο προέρχεται κυρίως από το εξωτερικό όπου συμμετείχε σε τέτοιου είδους δράσεις με πολλαπλές ομάδες-στόχου όπως άστεγοι, παιδιά του δρόμου, εκδιδόμενες γυναίκες.
3. Η πληροφορήτρια έχει πτυχίο ψυχολόγου, μεταπτυχιακό και διδακτορικό τίτλο. Εργάζεται στο πρόγραμμα PRAKSIS από τον Μάρτιο του 2012, όπου συμμετέχει στις εξορμήσεις που γίνονται στο δρόμο με ομάδα-στόχου τους άστεγους. Στα πλαίσια της εκπαίδευσης της στο εξωτερικό συμμετείχε σε ομάδες δουλειάς στο δρόμο.
4. Ο πληροφορητής είναι κοινωνικός λειτουργός και εργάζεται στο Πολυϊατρείο της PRAKSIS από τον Αύγουστο του 2012. Αυτήν την περίοδο συμμετέχει σε τρία προγράμματα street work με ομάδες-στόχου τα ασυνόδευτα ανήλικα, τις ομάδες υψηλού κινδύνου HIV (χρήστες ουσιών, μετανάστες, εκδιδόμενους, men having sex with men) και τους χρήστες ουσιών (το τελευταίο πρόγραμμα είναι συνεργασία PRAKSIS και Ο.ΚΑ.ΝΑ).
5. Ο πληροφορητής είναι ψυχολόγος με μεταπτυχιακό και διδακτορικό τίτλο σπουδών. Η εμπειρία του στη δουλειά στο δρόμο προέρχεται από τη Θεσσαλονίκη κυρίως, όπου μετείχε σε δράσεις στο δρόμο, με ομάδα-στόχου τα εξαρτημένα από ουσίες άτομα και επί του παρόντος εργάζεται στο Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας Χανίων, όπου πραγματοποιούνται αντίστοιχες δράσεις.
6. Η πληροφορήτρια είναι κοινωνική λειτουργός, κάτοχος μεταπτυχιακού και διδακτορικού τίτλου σπουδών. Εργάζεται στο Πολυϊατρείο της PRAKSIS από το Μάρτιο του 2012 και στο παρελθόν έχει συμμετάσχει σε street work με ομάδες στόχου τα ασυνόδευτα ανήλικα και τα θύματα trafficking.
7. Ο πληροφορητής είναι ψυχολόγος με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών. Η εμπειρία του προέρχεται από άτομα με εξαρτήσεις και στα παιδιά που ζουν ή εργάζονται στο δρόμο. Αυτόν τον καιρό απασχολείται στο Πρόγραμμα

Προαγωγής Αυτοβοήθειας Χανίων, όπου λαμβάνει μέρος σε δράσεις στο δρόμο για άτομα εξαρτημένα από ουσίες.

8. Ο πληροφορητής είναι κοινωνικός λειτουργός. Αυτήν την περίοδο εργάζεται στον Ο.ΚΑ.ΝΑ Χανίων και η εμπειρία του από την άσκηση της κοινωνικής εργασίας στο δρόμο, προέρχεται από τις δράσεις που πραγματοποίησε ο Ο.ΚΑ.ΝΑ Χανίων μαζί το Πρόγραμμα Προαγωγής Αυτοβοήθειας Χανίων, με ομάδα-στόχου τα εξαρτημένα από ουσίες άτομα.
9. Η πληροφορήτρια είναι κοινωνική λειτουργός. Η εμπειρία της από τη δουλειά στο δρόμο είναι μέσα από εθελοντική δράση της Στέγης Αστεγών Ηρακλείου με ομάδα-στόχου τους άστεγους. Η πληροφορήτρια είναι κοινωνιολόγος με μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών. Διαθέτει εμπειρία από προγράμματα κοινωνικής εργασίας στο δρόμο με το ΚΕ.Θ.Ε.Α. Οι ομάδες-στόχου, με τις οποίες έχει ασχοληθεί είναι άτομα εξαρτημένα από ουσίες, εκδιδόμενες γυναίκες και τρανσέξουαλ.
10. Η πληροφορήτρια είναι κοινωνική λειτουργός απόφοιτη του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, με μεταπτυχιακό τίτλο. Επιπρόσθετα έχει παρακολουθήσει σεμινάρια για τις εξαρτήσεις καθώς και για την κοινωνική εργασία στο δρόμο, από το ΚΕ.Θ.Ε.Α. Η εμπειρία της προέρχεται από τις δράσεις του ΚΕ.Θ.Ε.Α στο Ηράκλειο, όπου και εργάζεται.
11. Η πληροφορήτρια είναι κοινωνική λειτουργός, με μεταπτυχιακό τίτλο. Η εμπειρία της από την κοινωνική εργασία στο δρόμο προέρχεται από τις δράσεις του Περιφερειακού Τμήματος του Ερυθρού Σταυρού στο Ηράκλειο, όπου και εργάζεται. Οι ομάδες-στόχου ήταν οι άστεγοι και τα παιδιά του δρόμου. Παράλληλα εργάζεται στο Τ.Ε.Ι. Κρήτης ως επιστημονικός συνεργάτης.
12. Η πληροφορήτρια είναι κοινωνική λειτουργός, με μεταπτυχιακό τίτλο. Η εμπειρία της από κοινωνική εργασία στο δρόμο προέρχεται από την Πρακτική της Άσκηση στην Ισπανία, όπου η ομάδα-στόχου ήταν τα εξαρτημένα από ουσίες άτομα και από τη δράση της Όασης του Παιδιού στο Ηράκλειο, όπου ομάδα-στόχου ήταν τα παιδιά του δρόμου. Αυτή την περίοδο εργάζεται στο Συμβουλευτικό Σταθμό του Τ.Ε.Ι. Κρήτης.

2.4 Τρόποι «παραγωγής» του Εμπειρικού Υλικού: Η ημιδομημένη συνέντευξη

Ο βασικός τρόπος παραγωγής εμπειρικού υλικού στην παρούσα έρευνα είναι η *ημιδομημένη συνέντευξη*. Κατά το Robson (2007:321) η ημιδομημένη συνέντευξη, βασίζεται σε ένα προσχεδιασμένο σύνολο ερωτήσεων, των οποίων η σειρά μπορεί να τροποποιηθεί ανάλογα με τον τρόπο που ο συνεντευκτής θεωρεί κατάλληλο. Η Κανδυλάκη (2008:155) υποστηρίζει ότι «ο ερευνητής προσαρμόζει τη συζήτηση στα δεδομένα της αντιληπτικής ικανότητας των ερωτώμενων». Η διατύπωση της ερώτησης μπορεί να αλλάξει, μπορεί να δοθούν εξηγήσεις, ερωτήσεις μπορεί να παραληφθούν ή άλλες μπορεί να προστεθούν, εάν αυτό κριθεί απαραίτητο. Κύριο χαρακτηριστικό των ερωτήσεων στην ημιδομημένη συνέντευξη είναι το γεγονός ότι είναι ανοικτές, δεν απαντώνται δηλαδή μονολεκτικά αλλά επιδέχονται ανάλυση και σχολιασμό από τους πληροφορητές (Καλλινικάκη, 2010). Ο Παπαναστασίου (1996 στο Λιάζος, 2008) συμπληρώνει ότι οι ημιδομημένες συνεντεύξεις περιέχουν κλειστές ερωτήσεις, όμως περιέχουν και ανοικτές για την πληρέστερη κατανόηση της απάντησης που δόθηκε με την κλειστή ερώτηση.

Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν ηχογραφήθηκαν με τη σύμφωνη φυσικά γνώμη των πληροφορητών. Ο λόγος που προτιμάται η μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων έναντι των γραπτών σημειώσεων είναι η ακριβής καταγραφή των δεδομένων που θα συλλεχθούν, καθώς και η δυνατότητα επανεξέτασης των πρωτογενών δεδομένων σε μελλοντικό χρόνο (Καλλινικάκη, 2010). Τόσο το σύμβολο της έρευνας που διαφυλάσσει την εχεμύθεια όσο και ο πλήρης οδηγός συνέντευξης παραθέτονται στο Παράρτημα.

2.5. Η διαδικασία της ανάλυσης του εμπειρικού υλικού.

Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με την μέθοδο της *ανάλυσης περιεχομένου* (content analysis). Ο λόγος που επιλέχθηκε αυτή η μέθοδος ανάλυσης του εμπειρικού υλικού έγκειται στην καταλληλότητά του. Όπως διευκρινίζει ο Ιωσηφίδης (2003: 73), «ο βασικός στόχος αυτής της ανάλυσης είναι η ανάδειξη του νοήματος που οι ίδιοι οι συμμετέχοντες προσδίδουν στην υπό μελέτη κατάσταση ή διαδικασία ή στο υπό έρευνα φαινόμενο. Στόχος του ερευνητή είναι περισσότερο η

κατανόηση των διαδικασιών παραγωγής και αναπαραγωγής υποκειμενικών νοημάτων από τους συμμετέχοντες και λιγότερο η ανάδειξη των δικών του ερμηνειών». Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στόχος της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι να αναδειχθεί η οπτική των επαγγελματιών που απασχολούνται σε προγράμματα δουλειάς στον δρόμο, συνεπώς η συγκεκριμένη μέθοδος ενδείκνυται.

Σύμφωνα με τον Ιωσηφίδη (2003) η ανάλυση περιεχομένου βασίζεται σε κάποια βασικά στάδια. Ξεκινώντας, το πρώτο βήμα είναι η αποσαφήνιση του ερευνητικού θέματος και των ερευνητικών ερωτημάτων. Αυτό πραγματοποιήθηκε στο κεφάλαιο 2.1. Το δεύτερο στάδιο είναι ο ακριβής ορισμός του ποιοτικού υλικού, το οποίο στην προκειμένη περίπτωση ήταν οι 13 συνεντεύξεις από τους επαγγελματίες. Έπειτα αναλύθηκε το περιεχόμενο των συνεντεύξεων με γνώμονα το νόημα που δίνουν οι επαγγελματίες στην δουλειά τους. Επιπλέον, η ανάλυση των δεδομένων σχετίστηκε με σχετική βιβλιογραφία και παρατέθηκαν αποσπάσματα από το εμπειρικό υλικό. Η πλαισίωση της ανάλυσης του εμπειρικού υλικού με βιβλιογραφία ενισχύει την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της έρευνας. Είναι απαραίτητη στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ανάλυσης, γιατί δείχνει ότι αυτά που προέκυψαν στην παρούσα έρευνα συγκλίνουν ή αποκλίνουν με αυτά που έχουν βρει άλλοι ερευνητές. Μόνο έτσι έχει βάση και εξελίσσεται ο επιστημονικός διάλογος.

Όσον αφορά τους θεματικούς άξονες της ανάλυσης του περιεχομένου, αυτοί δημιουργήθηκαν σύμφωνα με τους άξονες της ημιδομημένης συνέντευξης που προέκυψαν από τα ερευνητικά ερωτήματα. Η Κυριαζή (2011:290) σημειώνει ότι «στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου τα δεδομένα αντιπαραβάλλονται με αρχικές, δοκιμαστικές κατηγορίες και αναλόγως με το πόσο κατάλληλες αποδεικνύονται αυτές στην πράξη, τροποποιούνται ή οριστικοποιούνται. Οι ισχύουσες γνώσεις για το υπό έρευνα θέμα συντελούν βεβαίως στην αρχική διαμόρφωση των κατηγοριών, αλλά η τελική τους μορφή είναι αποτέλεσμα του συνεχούς διαλόγου μεταξύ θεωρίας και δεδομένων».

Μέρος ΙΙΙ: Ανάλυση Εμπειρικού Υλικού

3.1. Δυσκολίες και προκλήσεις για τους επαγγελματίες από τη δουλειά στο δρόμο.

Οι δυσκολίες και οι προκλήσεις με τις οποίες οι επαγγελματίες, που ασκούν την πρακτική της κοινωνικής εργασίας στο δρόμο, έρχονται αντιμέτωποι, είναι πολυποίκιλες και πολυδιάστατες. Από την ανάλυση του εμπειρικού υλικού προκύπτουν, μεταξύ άλλων, δυσκολίες και προκλήσεις που έχουν να κάνουν με την ομάδα-στόχο και ιδιαίτερα με την προσέγγιση αυτής. Παρακάτω, παρατίθενται οι απόψεις ορισμένων υποκειμένων της έρευνας σε σχέση με την άποψη αυτή:

«Όταν για παράδειγμα κάνεις προσέγγιση σε μια ομάδα χρηστών οι οποίοι ταυτόχρονα είναι και άστεγοι, υπάρχουν διάφοροι κίνδυνοι. Από το να πέσεις πάνω σε συναλλαγή, να θεωρηθείς εκείνη την ώρα ανεπιθύμητος...». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 1)

«Δεν έχω πολύ εμπειρία από δουλειά στο δρόμο αλλά θεωρώ δύσκολο το θέμα της προσέγγισης της ομάδας στόχου, ειδικά στους νέους επαγγελματίες που δεν έχουν καθόλου εκπαίδευση σχετική» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 10)

«Δεν είναι εύκολο να σε πλησιάσει ένας άστεγος, ένας εξαρτημένος ή ένα παιδί στο δρόμο, [...] κάποιος μας έβρισε στην Ισπανία, όταν πήγαμε, λέγοντας ότι δε θέλει να τον βοηθήσουμε, ενώ μία μαμά ήρθε και με βίαιο τρόπο πήρε το παιδί της απειλώντας μας, γιατί δεν αφήναμε το παιδί να δουλέψει. (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 13).

Επιπλέον, η μη σταθερότητα του πληθυσμού σε σχέση με τον χώρο, παρουσιάστηκε από πολλά υποκείμενα της έρευνας ως δυσκολία. Αυτό διαφαίνεται στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Βασικά αυτό που με δυσκόλεψε πιο πολύ στο streetwork ήταν ότι ενώ βλέπαμε έναν εξυπηρετούμενο και κάναμε κάποια δουλειά μαζί του, τον χάναμε για κάποιο διάστημα και μετά από πολύ καιρό τον βλέπαμε σε πολύ χειρότερη κατάσταση. (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 9)

«Μία άλλη δυσκολία ήταν το θέμα της μη σταθερότητας, δηλαδή οι άστεγοι δεν είχαν σταθερά σημεία που θα μπορούσες να τους βρεις, οπότε

τη μία μέρα τον βρίσκαμε τον άστεγο την άλλη μέρα δεν ήταν εκεί.» .
(Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

Επιπροσθέτως, προκύπτει ότι οι επιχειρήσεις τις Αστυνομίας επέφεραν δυσκολίες στην άσκηση της δουλειάς στο δρόμο επειδή τρώμαζαν τις ομάδες στόχου αλλά και δημιουργούνταν ένταση, στην οποία πολλές φορές ήταν παρόντες και οι επαγγελματίες. Τα παρακάτω χωρία αναδεικνύουν αυτήν την διάσταση:

«Δηλαδή κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων από την αστυνομία, αποτελεί βασικό εμπόδιο». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 1)

«Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες όπως ο Ξένιος Δίας και λοιπά και λοιπά που έχει φοβίσει τον κόσμο και κρύβεται, οπότε κάποια στιγμή μπορεί να βγαίνεις σε μέρη που έβγαινες και έβρισκες και τώρα δεν βρίσκεις, που αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπάρχουν πια άνθρωποι που έχουν ανάγκη και προβλήματα». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

«Ακόμα υπάρχει ο κίνδυνος να κάνει ντου η ασφάλεια, για το λόγο αυτό πάντα κρατάμε μια βεβαίωση που γράφει ποιοι είμαστε και τι κάνουμε.»
(Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

Η ελλιπής επαγγελματική κατάρτιση γύρω από τη συγκεκριμένη μέθοδο αποτελεί μία δυσκολία την οποία ανέφεραν αρκετοί πληροφορητές, τονίζοντας την απουσία εκπαιδευτικού πλαισίου από τις σχολές, δυσκολία ακόμα αναφέρθηκε σχετικά με την άγνοια του τι θα συναντήσουν και του πως θα αντιμετωπίσουν κάποιο περιστατικό, κάτι που συνδέεται με την απουσία εκπαίδευσης. Στο λόγο των επαγγελματιών παρακάτω αναδεικνύεται αυτή η διάσταση:

«Κινδυνεύεις να έχεις έναν άνθρωπο ο οποίος θα εκνευριστεί, θα θυμώσει, μπορεί να είναι ψυχιατρική περίπτωση και δεν ξέρεις πως μπορεί να αντιδράσει.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 3)

«Πρώτον θα πρέπει να μπει μάθημα στη σχολή.. Δεν ξέρω ένα εξάμηνο δύο εξάμηνα... Street work.. Θα πρέπει οι φοιτητές να συμμετέχουν σε street work μαζί με επαγγελματίες, εμείς δηλαδή το κάνουμε αυτό όταν έρχονται φοιτητές για την εργαστηριακή άσκηση αλλά και για την εξάμηνη προσπαθούμε να τους εντάξουμε μέσα στο street work για να πάρουν μια γεύση και μια γνώση.. Ή να παρακολουθείς ειδικά

σεμινάρια στο πλαίσιο των σπουδών, δεν μπορείς να βγεις έτσι έξω.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

«Θεωρώ ότι υπάρχουν πολλά εκπαιδευτικά κενά γύρω από την κοινωνική εργασία στο δρόμο και είναι απαραίτητη η ύπαρξη κάποιας εκπαίδευσης για το street work.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ 10).

«Έχω παρακολουθήσει κάποια κομμάτια εκπαίδευσης του ΚΕ.Θ.Ε.Α. γύρω από τις εξαρτήσεις. Νομίζω όμως ότι είναι απαραίτητο να υπάρχει εκπαίδευση σχετικά, όχι να περιμένουμε από το φορέα να μας εκπαιδεύσει.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ 11). «Νομίζω ότι εδώ αν πεις σε κάποιον απόφοιτο να κάνει προσέγγιση στο δρόμο δεν ξέρει πώς να το κάνει, θα φοβάται να πάει να μιλήσει σε ένα άστεγο ή σε ένα εξαρτημένο. Χρειάζεται εκπαίδευση.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ 13).

Συν τοις άλλοις, από τα ευρήματα της έρευνας προέκυψε ότι η υποχρηματοδότηση και η έλλειψη πόρων, οι οποίοι σύμφωνα με το Σταθόπουλο (2000) είναι μετρητά, κτίρια και εξοπλισμός, εθελοντική εργασία, κ.α, είναι ένα θέμα που δημιουργεί σοβαρές δυσκολίες. Οι επαγγελματίες είπαν χαρακτηριστικά:

«Ποτέ δεν είναι αρκετά. (χαμόγελο) Γιατί επειδή τρέχουν πολλά προγράμματα εδώ, το ένα πρόγραμμα χρησιμοποιεί το εργατικό δυναμικό του άλλου.. Ας πούμε κάποια προγράμματα δεν προβλέπουν διερμηνέα κάποια άλλα προβλέπουν. Αν αυτά που προβλέπουν σταματήσουν επειδή είναι ορισμένου χρόνου όλα αυτά, όλα τα υπόλοιπα μένουν ξεκρέμαστα.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 4)

«Η χρηματοδότηση δεν είναι ποτέ επαρκής, οι ανάγκες δεν τελειώνουν ποτέ.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

«Έλεγα ότι [...] δημιουργήθηκε μία ομάδα εθελοντών, η οποία μία φορά την εβδομάδα συναντιόταν με τα παιδιά του δρόμου και έκανε παιχνίδια [...] αυτό κράτησε για μία μεγάλη χρονική περίοδο, οι συναντήσεις ήταν σταθερές στο αίθριο της Λότζιας, μέχρι που χειμώνιασε, οπότε και διακόψαμε γιατί δεν είχαμε κλειστό χώρο και έκανε πολύ κρύο για να καθόμαστε έξω και να παίζουμε. Ο Δήμος δεν μας παραχώρησε κάποιο κλειστό χώρο για τη δράση μας και σταματήσαμε.» [...] «Ακόμα μία άλλη

δυσκολία είναι ότι εγώ είμαι υπάλληλος, δεν μπορώ να είμαι στην υπηρεσία όλη τη μέρα, [...] μπορεί να έπαιρναν τηλέφωνο το απόγευμα που το γραφείο είναι κλειστό, οπότε θεωρούσαν ότι τους κοροϊδεύαμε. Υπάρχει λοιπόν η έλλειψη προσωπικού, εκτός των εθελοντών» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

«Για να βγαίνεις στο δρόμο και να κάνεις σωστό street work πάει να πει ότι θα έχεις μια σταθερή ομάδα ανθρώπων που θα είναι αφοσιωμένη ειδικά εκεί, πάει να πει ότι χρειάζεσαι χρηματοδότηση, ανθρώπινο δυναμικό εξειδικευμένο. Δηλαδή τα προβλήματα είναι δύο από τη μια έχει να κάνει από τη μεριά των ωφελούμενων με τις συνθήκες τις οποίες γίνεται το street work δηλαδή μπορεί να κρύβονται και λοιπά και λοιπά και από τη δικιά μας τη μεριά έχει να κάνει με ανθρώπινο δυναμικό και οικονομικούς πόρους» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

Συν τοις άλλοις, τα υποκείμενα της έρευνας ανέφεραν ότι στο πίσω μέρος του κεφαλιού τους, σαν δυσκολία, υπάρχει και ο κίνδυνος της σωματικής τους ακεραιότητας αναφέροντας σχετικά:

«Κρύβει κινδύνους εντάξει δεν είναι ότι βγαίνουμε και τρέμουμε αλλά κρύβει κινδύνους γιατί δεν ξέρεις πως μπορούν να αντιδράσουν, δε ξέρεις αν κάποιος είναι υπό την επήρεια και έχει μια επιθετική συμπεριφορά, ή αν κάποιος trafficker δεν ξέρω κι εγώ τι ενοχληθεί» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

«Ήταν μία φορά βράδυ πάλι που είχαμε βγει για παρατήρηση και πέσαμε πάνω σε δύο παιδιά που καθόντουσαν σε κάτι σκαλιά και ο ένας είχε δίπλα του ένα μαχαίρι τεράστιο δίπλα του, πολεμικό, οπότε εκεί ζοριστήκαμε λίγο.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 7).

«Κίνδυνοι πάντα υπάρχουν, πρέπει να είσαι πολύ προσεχτικός στο αν θα πρέπει να μιλήσεις, μη διακόψεις τον άλλον την ώρα της χρήσης ή την ώρα που κάνει αλισβερίσι. Πάντα υπάρχει βλεμματική επαφή, για να νιώθουμε και μεταξύ μας ασφάλεια». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11).

Για την ασφάλεια που αναφέρουν παραπάνω τα υποκείμενα του δείγματος, το δίκτυο Dynamo International σε μια δημοσίευσή του για τους νέους επαγγελματίες της

πρακτικής της δουλειάς στον δρόμο, προτείνει κάποιους τρόπους για να μείνει κανείς ασφαλής στον δρόμο, ανάμεσα στους οποίους είναι οι εξής: Η αποφυγή σωματικής επαφής με τους εξυπηρετούμενους, η εξόρμηση να γίνεται πάντα σε ομάδες και ποτέ κανείς να μην βγαίνει μόνος του, η διαρκής οπτική επαφή με τους συναδέλφους ώστε να γνωρίζει κανείς που βρίσκονται και η ύπαρξη ενός σχεδίου έκτακτης φυγής εάν κάτι πάει λάθος σε συνεργασία πάντα με τους συναδέλφους (Dynamo International, 2013).

Μια σημαντική μερίδα από το δείγμα, θεωρεί ότι η ύπαρξη διεπιστημονικής ομάδας, είναι ιδιαίτερα σημαντική παράμετρος για την εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας στο δρόμο ως προς την αντιμετώπιση δυσκολιών και αυτό γιατί αφενός μεν οι επαγγελματίες αισθάνονται ασφάλεια, όταν δεν είναι μόνοι, αφετέρου δε μπορούν να αντιμετωπίσουν ευκολότερα καταστάσεις που άπτονται άλλων ειδικοτήτων και χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης. Οι απόψεις αυτές αντικατοπτρίζονται στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Γιατί μπορεί να έρθεις σε επαφή με έναν άνθρωπο που χρήζει ιατρονοσηλευτικής φροντίδας και ένας επαγγελματίας ψυχικής υγείας ή κοινωνικής κατεύθυνσης να μην έχει τη δυνατότητα εκείνη τη στιγμή να παρέχει τις πρώτες βοήθειες, ενώ αν υπάρχει κι ένας άνθρωπος ιατρονοσηλευτικής κατεύθυνσης είναι πιο εφικτό να παρέχεται η βοήθεια που απαιτείται κατά περίπτωση.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 2).

«Πιστεύω ότι είναι αναγκαία η ύπαρξη και ενός γιατρού σε τέτοιες ομάδες, γιατί μπορεί να αντιμετωπίσει καταστάσεις κρίσης αλλά και να παρέχει εξειδικευμένες πληροφορίες, άμα πχ ο άλλος έχει γάγγραινα από τις πολλές ενέσεις, εγώ δεν ξέρω να το διαγνώσω ούτε να του πω τι πρέπει να κάνει γι' αυτό.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11).

«Στην ομάδα μας υπήρχαν διάφορες ειδικότητες, εκτός από τους εθελοντές Σαμαρείτες και τους Εθελοντές του Ερυθρού Σταυρού [...] οι εθελοντές ένιωθαν πιο ασφαλείς όταν υπήρχαν επαγγελματίες στην ομάδα που έβγαινε στο δρόμο.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

Συνοψίζοντας, οι δυσκολίες και οι προκλήσεις αποτελούν ένα κομμάτι το οποίο απασχολεί ιδιαίτερα τους επαγγελματίες και έχουν να κάνουν με πολλούς

παράγοντες. Κάποιες είναι πιο εύκολες να αντιμετωπιστούν αφού οι ίδιοι τις γνωρίζουν και τις αντιμετωπίζουν όπως μπορούν π.χ. η ύπαρξη διεπιστημονικών ομάδων, ενώ κάποιες άλλες όπως είναι η εκπαίδευση και η χρηματοδότηση είναι πιο δύσκολο να τις αντιμετωπίσουν αφού χρειάζεται περισσότερη οργάνωση και ενίσχυση από την Πολιτεία και το επίσημο Κοινωνικό Κράτος, με αλλαγές δομικές στα προγράμματα σπουδών αλλά και τη δημιουργία ενός στρατηγικού σχεδιασμού, με βάσεις διαφορετικές από τις σημερινές, οι οποίες να ανταποκρίνονται στα σύγχρονα δεδομένα.

3.2. Στο γραφείο ή στο δρόμο; Απόψεις και στάσεις των επαγγελματιών.

Μέσα από τη ροή των συνεντεύξεων προέκυψε η σύγκριση της δουλειάς στο γραφείο με τη δουλειά στο δρόμο και ζητήθηκε από τους επαγγελματίες να εκφράσουν την άποψη τους για το θέμα αυτό. Η πλειονότητα των επαγγελματιών απάντησε ότι πρόκειται για δύο διαφορετικές προσεγγίσεις και μέσα από τις απαντήσεις τους, γίνεται προσπάθεια να εντοπιστούν οι βασικές διαφορές που έχουν οι δύο αυτές προσεγγίσεις αλλά και να τονιστούν τα δυνατά και αδύνατα σημεία της καθεμιάς.

Μια βασική διαφορά είναι το περιβάλλον, αφού στην περίπτωση του γραφείου πρόκειται για ένα κλειστό δομημένο περιβάλλον ενώ στην περίπτωση του δρόμου έχουμε ένα περιβάλλον ανοικτό και ελεύθερο. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το δίκτυο Dynamo International (2008) υπάρχουν προγράμματα τα οποία υλοποιούνται μόνο στο δρόμο και προγράμματα στα οποία οι επαγγελματίες βγαίνουν στον δρόμο κατά κύριο λόγο για να ενημερώσουν για το πρόγραμμα ή τις δράσεις του είτε για να προσελκύσουν άτομα στις υπηρεσίες του. Τα περισσότερα προγράμματα υλοποιούνται σε μέρη εκτός του δρόμου, όπως εμπορικά κέντρα, σχολεία, σχολικές αυλές, πολιτιστικά κέντρα και υπηρεσίες υγείας.

Αυτή η διαφορά τονίζεται πολύ εύστοχα στα ακόλουθα χωρία:

«Η παρέμβαση που γίνεται στο γραφείο έχει δομή, [...] προϋποθέτει και βάζει τον άλλον οπωσδήποτε σε μία κατάσταση όπου ο ένας είναι ο επαγγελματίας και ο άλλος είναι ο εξυπηρετούμενος»
(Επαγγελματίας Συν. Αρ. 3).

«Καμιά φορά στο γραφείο έχουμε αυτό που λέμε τις “συνθήκες εργαστηρίου” ένα ασφαλές περιβάλλον.» (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 5).

«Η διαφορά λοιπόν είναι ότι εδώ είμαστε εντός έδρας, πιο εύκολο για μας, πιο δύσκολο για τους εξαρτημένους ενώ στο δρόμο είμαστε στην έδρα τους, αισθάνονται πιο άνετα να μας ανοιχτούν. (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 11).

«Στο δρόμο δε μπορείς να κρατήσεις το απόρρητο, αφού πάντα κάποιιο περίεργοι θα σε κοιτάνε κάπως. Στο γραφείο υπάρχει ο χώρος ο κλειστός, μπορείς να κάνεις κουβέντα να μην ακούει τίποτα κανένας, να μη σε διακόπτουν. (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 12).

Για το απόρρητο, η Λαγωνίκα (2011) αναφέρει ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί ανήκουν στα επαγγέλματα εκείνα, που υποχρεούνται να τηρούν το απόρρητο, για ότι πληροφορίες συλλέγουν από τους εξυπηρετούμενους στα πλαίσια της συνεργασίας τους. Ο επαγγελματίας είναι υποχρεωμένος – ιδίως εάν ερωτηθεί – να ενημερώσει τον εξυπηρετούμενο για την τήρηση του απορρήτου, ενώ ο νόμος καθορίζει κάποιες περιπτώσεις κατά τις οποίες ο επαγγελματίας, έχει την υποχρέωση ως πολίτης να καταθέσει τα στοιχεία που διαθέτει στις αρχές, εάν αυτά είναι επιβαρυντικά για τον εξυπηρετούμενο του.

Μία άλλη σημαντική διαφορά που ανέκυψε μέσα από το εμπειρικό υλικό σχετικά με το θέμα είναι οι ρόλοι:

«Η παρέμβαση που γίνεται στο γραφείο ξεκινάει με ένα αίτημα του εξυπηρετούμενου, έρχεται αυτός σε μας. Η παρέμβαση που γίνεται στο δρόμο κατά κάποιο τρόπο ξεκινάει με ενημέρωση, ότι «α, κοίτα υπάρχει αυτό.. άμα θέλεις, επειδή βλέπω ότι έχεις πρόβλημα...». (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 4)

«Όταν ένας εξυπηρετούμενος έρχεται στο χώρο σου έχει ένα ξεκάθαρο αίτημα να σου διατυπώσει, ενώ στο δρόμο πρέπει εσύ να του βγάλεις το αίτημα. (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 12).

Από τα δύο παραπάνω αποσπάσματα διαφαίνεται έντονα η διαφορά των ρόλων στο γραφείο και στο δρόμο, στην πρώτη περίπτωση ο εξυπηρετούμενος έρχεται με ένα ξεκάθαρο αίτημα, για το οποίο ζητάει λύση ενώ στη δεύτερη υπάρχει περίπτωση ακόμα και να θεωρεί ότι δεν έχει ανάγκη τη βοήθεια του επαγγελματία, ο οποίος καλείται να ενημερώσει τον εξυπηρετούμενο για το φορέα που εκπροσωπεί, τις παροχές που δίνονται αλλά και για τα δικαιώματά του, με στόχο την κινητοποίηση του. Το γεγονός ότι στον δρόμο δεν είναι απαραίτητη η αποδοχή του προβλήματος υπογραμμίζεται και στο βιβλίο *Outreach Work with Drug Users: Principles and Practices* του Rhodes (1996) όπου προστίθεται και ότι η ιδιότητα αυτή, το ότι δηλαδή οι επαγγελματίες που ασκούν την πρακτική της δουλειάς στο δρόμο παρεμβαίνουν μέσα στην ίδια την κοινότητα της ομάδας-στόχου και όχι στο άτομο το οποίο έρχεται στην υπηρεσία ζητώντας βοήθεια όπως γίνεται στην δουλειά στο γραφείο, έχει το προτέρημα της παρέμβασης σε νωρίτερα στάδια από ότι η δουλειά στο γραφείο και κατά κάποιο τρόπο της πρόληψης μεγαλύτερης ζημιάς, όπως προκύπτει και από το εμπειρικό υλικό:

«Στο χώρο των εξυπηρετούμενων, εμείς τους παρέχουμε ενημέρωση, φυλλάδια και πληροφορίες για το τι κάνει ο φορέας μας [...] πληροφόρηση γύρω από θέματα που τους απασχολούν.» (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 11).

«Αυτό που μαθαίνουμε πάντα στη σχολή είναι ότι αυτοί που χρειάζονται την περισσότερη βοήθεια είναι αυτοί που είναι οι λιγότερο κινητοποιημένοι για να την αναζητήσουν. Η παρέμβαση στο δρόμο αυτό που κάνει ουσιαστικά είναι να [...] κινητοποιήσει έναν άνθρωπο στο να ζητήσει βοήθεια.» (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 3).

Η διαφορά του χώρου όπου γίνεται η προσέγγιση και η παρέμβαση συνεπάγεται και διαφορά στον σκοπό. Πιο συγκεκριμένα τονίστηκε από τα μέλη του δείγματος ότι στο δρόμο ο σκοπός είναι η μείωση της βλάβης και η κάλυψη βασικών αναγκών, σε σχέση με το γραφείο, που στόχος είναι η σύναψη επαγγελματικής σχέσης. Την διάσταση αυτή αναδεικνύουν τα παρακάτω αποσπάσματα του εμπειρικού υλικού:

«Στο δρόμο, δεν κάναμε θεραπεία, αλλά μείωση βλάβης. Δεν είναι η σχέση μας θεραπευτική αρχικά, αλλά πρώτα επιδιώκουμε τη δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 9).

«Εδώ (στο γραφείο) είναι πιο γραφειοκρατική η διαδικασία, αφού έρθουμε σε επαφή με κάποιο άτομο στο δρόμο και αποφασίζει να έρθει στην υπηρεσία, του παίρνουμε το κοινωνικό ιστορικό και περνάει από το Γραφείο Διαμεσολάβησης, για να κάνει μία αίτηση και να γίνει χρήστης των υπηρεσιών μας. (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 10).

«Ο στόχος πλέον είναι να γίνεται παρέμβαση στο χώρο του εξυπηρετούμενου, να συζητάμε μαζί του, να τον ακούμε αλλά στο χώρο του. [...] διαφέρουν οι στόχοι, στο γραφείο ο στόχος είναι κυρίως η κινητοποίηση μέσα από την ενημέρωση του τι υπάρχει και πως μπορούν να αλλάξουν τη ζωή τους, ενώ στο δρόμο είναι η δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης και η πληροφόρηση γύρω από θέματα που τους απασχολούν. (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 11).

Όπως κάθε πρακτική, έτσι και η δουλειά στο δρόμο έχει δυνατά και αδύνατα σημεία. Αναφορικά με τα αδύνατα σημεία της δουλειάς στο δρόμο, οι πληροφορητές ανέφεραν ως κύρια αδυναμία τη δυσκολία δημιουργίας σχέσης εμπιστοσύνης με τα άτομα της ομάδας-στόχου και αυτό γίνεται εύκολα αντιληπτό μέσα από τα παρακάτω αποσπάσματα του εμπειρικού υλικού :

«Ο χώρος που μαζεύονται τα άτομα με τις εξαρτήσεις είναι δικός τους, άλλος θα πάει να πει την μπύρα του, άλλος να βρει τη δόση του, άλλος να χαλαρώσει, δεν είναι το γραφείο σου που θα έρθει για να σου ζητήσει βοήθεια [...] έρχονται παρά μόνο μετά από πολλές προσπάθειες και αφού δημιουργηθεί αυτή η σχέση εμπιστοσύνης, αφού μας δουν και μας ξαναδούν και κερδίσουμε την εμπιστοσύνη τους.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 6).

«Είναι δύσκολο να χτίσεις μια σχέση εμπιστοσύνης, απαιτεί σταθερότητα και υπευθυνότητα. Αυτή η σταθερή παρουσία μας στο χώρο μας έχει οδηγήσει στο να έχουμε μία καλή σχέση εμπιστοσύνης» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 7).

«Η δυσκολία είναι ότι βρίσκεσαι στο χώρο τους, οι περισσότεροι βρίσκονται εκεί για να βρουν τη δόση τους, ή τους πελάτες τους.

Αυτό δεν παρέχει ένα ασφαλές πλαίσιο για να δημιουργήσεις σχέση εμπιστοσύνης.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 9).

Στα δυνατά σημεία της προσέγγισης εκτός γραφείου, οι επαγγελματίες τόνισαν ότι βγαίνοντας στο δρόμο, ο εξυπηρετούμενος βλέπει ότι σέβεται αυτόν και το χώρο του:

«Οι εξυπηρετούμενοι ένιωθαν (στο γραφείο) ότι παραβιάζαμε το χώρο τους, ενώ τώρα τους δίνουμε να καταλάβουν ότι σεβόμαστε το χώρο τους άρα και τους ίδιους.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11).

«Η αρχή είναι να σεβαστείς το χώρο του άλλου, ακόμα και αν αυτός ο χώρος είναι στο δρόμο» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12).

Τέλος, δυνατό σημείο της προσέγγισης στο δρόμο είναι ότι βιώνοντας το περιβάλλον που ζουν οι άνθρωποι δίνεται η δυνατότητα στον επαγγελματία να κατανοήσει εις βάθος την κατάσταση και όχι να μόνο προσφέρει λύσεις, αλλά και να σχεδιάσει προληπτικές δράσεις:

«Όταν κάνεις κοινωνική εργασία στο δρόμο πηγαίνεις εσύ στον «κόσμο» του άλλου και έχεις μια καλύτερη εικόνα και μπορείς κι εσύ να διασταυρώσεις πιο καλά τα στοιχεία που σου λέει με την πραγματικότητα. Έχεις μια καλύτερη αντίληψη και του περιβάλλοντα χώρο, των συνθηκών, και βλέπεις αυτά που σου λέει ο άλλος και μπορείς να τα ανάγεις σε ένα σύνολο που στο τέλος σε βοηθάει περισσότερο να έχεις όχι μόνο έναν παρεμβατικό αλλά και έναν προληπτικό χαρακτήρα για τη δράση που κάνεις».
(Επαγγελματίας Συν. Αρ. 5)

Στα θετικά της παρέμβασης στο γραφείο οι συνεντευξιαζόμενοι ανέφεραν την ηρεμία και την ιδιωτικότητα, όπως φαίνεται και στην απάντηση του πληροφορητή που ακολουθεί.

«Στο γραφείο υπάρχει ο χώρος ο κλειστός, μπορείς να κάνεις κουβέντα να μην ακούει τίποτα κανένας, να μη σε διακόπτουν.» (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 12)

Από τα παραπάνω προκύπτει αβίαστα ότι πρόκειται για δύο τρόπους άσκησης κοινωνικής εργασίας εκ διαμέτρου αντίθετες αλλά και αλληλένδετες, αφού διαφέρει

ο χώρος, ο τρόπος που γίνεται η παρέμβαση, ο σκοπός και γενικότερα όλη η διαδικασία, πολλές φορές όμως η μία αποτελεί συνέχεια της άλλης. Μετά από μία επιτυχημένη παρέμβαση στο δρόμο ο εξυπηρετούμενος μπορεί να γίνει και χρήστης των υπηρεσιών γραφείου. Στο δρόμο ο επαγγελματίας καλείται να εντοπίσει την ομάδα-στόχου και να λύσει τα προβλήματα της ενώ στο γραφείο είναι κατευθείαν αποδέκτης αιτημάτων.

3.3 Απαιτούμενα χαρακτηριστικά και δεξιότητες των επαγγελματιών για τη δουλειά στο δρόμο.

Η ανάλυση του εμπειρικού υλικού έδειξε ότι τα ατομικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των επαγγελματιών διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη δυνατότητα προσέγγισης των ομάδων-στόχου, ενώ οι δεξιότητες που οι επαγγελματίες πρέπει να διαθέτουν για την άσκηση της δουλειάς στον δρόμο είναι πολλές και ποικίλες. Από τις αποκρίσεις των επαγγελματιών σκιαγραφείται ως σημαντικό χαρακτηριστικό η ψυχραιμία στάση και η αυτοπεποίθηση τους να ξεπερνούν δύσκολες καταστάσεις και προκλήσεις που προκύπτουν κατά την άσκηση του έργου τους. Το παρακάτω απόσπασμα αναδεικνύει αυτήν την άποψη:

«Θεωρώ ότι θα πρέπει να έχουν μια ψυχραιμία και αυτοπεποίθηση που είναι πολύ βασικά στοιχεία για να μπορέσεις να ανταποκριθείς στις προκλήσεις που έχει η παρέμβαση στο δρόμο». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 3)

Το αυθεντικό και ανιδιοτελές ενδιαφέρον για τον συνάνθρωπο και η αντοχή στην ματαιώση αναδύονται επίσης ως σημαντικά χαρακτηριστικά. Στο λόγο των επαγγελματιών στα παρακάτω αποσπάσματα αναδεικνύεται αυτή η διάσταση:

«Πρέπει απλά να το γουστάρει κανείς να μην το κάνει καθαρά επειδή είναι η δουλειά του αλλά επειδή νοιάζεται για το συνάνθρωπο του»
(Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 8)

«Το πρώτο που χρειάζεται είναι το θέλει αυτό που κάνει ο καθένας, ανεξάρτητα από το αν είναι κοινωνικός λειτουργός ή ψυχολόγος ή ότι άλλο, αν δεν το θέλει και το κάνει κατ' ανάγκη δε θα είναι αποδοτικός,

θα το κάνει απλά για να γεμίσει την ώρα του, δε θα τον ενδιαφέρει το αποτέλεσμα». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 10)

«Ακόμα θα πρέπει να μάθει να ανέχεται τη ματαιώση, γιατί είναι πολύ μεγάλη η ματαιώση που βιώνουμε στο δρόμο, ενώ νομίζουμε ότι έχουμε πετύχει κάτι, ξαφνικά εξαφανίζεται ο εξυπηρετούμενος και χάνονται όλα». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

Τα υποκείμενα της έρευνας επίσης αναφέρουν ότι οι επαγγελματίες που ασχολούνται με τη δουλειά στο δρόμο πρέπει να είναι εξοπλισμένοι με υπομονή και να αποδέχονται τους εξυπηρετούμενους όπως πραγματικά είναι χωρίς προκαταλήψεις ή στερεότυπα που απορρέουν από την εξαθλίωση που συνοδεύει τη ζωή στον δρόμο. Οι απόψεις αυτές απηχούν βασικές αρχές της κοινωνικής εργασίας και της ροτζεριανής θεώρησης. Προς αυτή την κατεύθυνση αναγνωρίζεται ότι οι επαγγελματίες «οφείλουν να μην κρίνουν τις στάσεις, τις πράξεις και την πολιτική ή θρησκευτική ιδεολογία του εξυπηρετούμενου» (Καλλινικάκη, 2008:136). Επίσης η ροτζεριανή θεώρηση (που υιοθετεί την μη κριτική στάση ως συνθετικό στοιχείο της) «έχει ως βασική αρχή ότι κάθε άτομο είναι μοναδικό και έχει τη δική του αξία, ανεξάρτητα από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει και τις συνθήκες όπου ζει» καθώς και ότι οι εξυπηρετούμενοι «αντιμετωπίζονται ως άτομα με τα οποία μπορεί κανείς να συνεργαστεί, μπορούν να είναι δημιουργικά και για αυτό αξίζουν να τους εμπιστευθούν». (Κανδυλάκη 2008:96-97). Στο λόγο των επαγγελματιών στα ακόλουθα χωρία αναδεικνύεται αυτή η διάσταση:

«Σημασία ο επαγγελματίας που θα βγει στο δρόμο να το θέλει πραγματικά, να το νιώθει για το κάνει, να είναι ανεκτικός στο διαφορετικό, να έχει τεράστια αποθέματα υπομονής, γιατί οι άνθρωποι που βρίσκονται στο δρόμο συνήθως είναι εξαθλιωμένοι, συνήθως βρώμικοι, ζουν χωρίς κανόνες υγιεινής, το μπάνιο δηλαδή με ζεστό νερό και σαμπουάν φαντάζει πολυτέλεια για πολλούς από αυτούς» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 6)

«Ας πούμε οι άνθρωποι στο δρόμο πολλές φορές δε μυρίζουν ευχάριστα λόγω έλλειψης υγιεινής, το να μάθει ένας επαγγελματίας να το ανέχεται αυτό είναι μια δεξιότητα για μένα». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 8)

Στα χαρακτηριστικά τα οποία πρέπει ένας επαγγελματίας να έχει, αναφέρθηκε η ικανότητα συνεργασίας, η οποία είναι σημαντική για τη δουλειά στο δρόμο,

«Πρέπει να είναι συνεργάσιμος με άλλες ειδικότητες».

(Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

Άλλα χαρακτηριστικά τα οποία τόνισαν οι επαγγελματίες, βγαλμένα μέσα από τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες άσκησης της κοινωνικής εργασίας στο δρόμο είναι: η συνέπεια, η χρήση λόγου απλού και κατανοητού, η τήρηση του απορρήτου καθώς και η ικανότητα του να θέτει στόχους ο επαγγελματίας. Τα παραπάνω αντικατοπτρίζονται στα ακόλουθα αποσπάσματα.

«Πρέπει να προσέχει και το λόγο που θα χρησιμοποιεί, να μην μιλάει αργό, ούτε με ύφος πολύ επιστημονικό. Η συνέπεια είναι άλλο ένα σημαντικό στοιχείο, γιατί πρέπει να ξέρει ο εξυπηρετούμενος, ότι θα είσαι εκεί όταν του πεις, όπως εμείς αισθανόμαστε ματαίωση να μας στήνουν στο ραντεβού μας, έτσι αισθάνονται και οι εξυπηρετούμενοι.

(Επαγγελματίας Συν. Αρ. 11)

«Ακόμα πρέπει να ξέρει να τηρεί το απόρρητο, πράγμα το οποίο πολλοί δεν κάνουν.» (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 10)

«Πρέπει ακόμα να ξέρει να θέτει στόχους.» (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 12)

Σε σχέση με τις απαιτούμενες δεξιότητες οι πληροφορητές μεταξύ άλλων ανέφεραν ότι οι επαγγελματίες πρέπει να διαθέτουν ενσυναίσθηση, η οποία σύμφωνα με τον Rogers (1959) είναι η δυνατότητα να αντιλαμβάνεται κανείς το εσωτερικό πλαίσιο αναφοράς με ακρίβεια και με τα συναισθηματικά συστατικά και νοήματα που αφορούν το πλαίσιο αυτό σαν να ήταν ο άλλος άνθρωπος αλλά χωρίς να χάσει την συνθήκη «σαν να». Σε γενικές γραμμές από το εμπειρικό υλικό προκύπτει ότι θα πρέπει να χρησιμοποιείται η ροτζεριανή προσέγγιση. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, ο θεραπευτής (στην προκειμένη περίπτωση ο street worker) οφείλει να είναι αυθεντικός, να δείχνει ενσυναίσθηση και να αποδέχεται άνευ όρων τον εξυπηρετούμενο που έχει απέναντί του (Δροϊλάνης, χ.χ). Τα παραπάνω συνοψίζονται από τους επαγγελματίες στα αποσπάσματα που ακολουθούν.

«Πρέπει πρώτα να κερδίσεις την εμπιστοσύνη του άλλου, να δείξεις κατανόηση, να καταλάβει ο άλλος ότι είσαι εκεί για να τον βοηθήσεις, να τον ακούσεις, χωρίς να τον κρίνεις. Πρέπει να είναι δεκτικός, όσο πιο ροτζεριανή η αντιμετώπιση, τόσο πιο εύκολα χτίζεται η σχέση εμπιστοσύνης.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 10)

«Θα πρέπει να διαθέτει ενσυναίσθηση, θα πρέπει να συμπεριφέρεται ισότιμα, [...] Σου είπα για την ενσυναίσθηση, σου είπα να μην υποτιμά, να τους βλέπει σαν ομότιμους» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 1)

«Ενσυναίσθηση, ευθύνη, υπομονή και ανοιχτό πνεύμα συνεργασίας».
(Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 3)

«Εγώ έχω παρακολουθήσει κάποια σεμινάρια τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό και μέσα από αυτά κατάλαβα ότι το streetwork δε μαθαίνεται, σίγουρα χρειάζεται γνώσεις επικοινωνίας, αλλά δεν είναι αυτό το βασικό, έχει να κάνει πιο πολύ με την ενσυναίσθηση και την ανθρωπιά». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 7).

Επίσης οι Decker κ.α. (2008) αναφέρουν ότι οι επαγγελματίες στον δρόμο δεν θα πρέπει να υπόσχονται πράγματα που δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν, πράγμα που υπογραμμίζεται και στο παρακάτω απόσπασμα του εμπειρικού υλικού:

«Δεν τάξεις, δεν υπόσχεται πράγματα που δεν ισχύουν είσαι πάντα ειλικρινής στο τι μπορείς να τους δώσεις και γιατί βρίσκεσαι στο δρόμο». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

Η δουλειά στο δρόμο απαιτεί επιπλέον την ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων για τις οποίες ο Bartlett (1970) αναφέρει ότι παραπέμπουν στην τεχνική κατάρτιση, δηλαδή στην ικανότητα να εφαρμόζει κανείς στην πράξη τη θεωρητική γνώση. Όπως αναφέρουν οι Compton & Galaway (1984:322 στο Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2009: 128) ορίζουν την επικοινωνία ως μια διεργασία συναλλαγής κατά την οποία εκπέμπονται, εισέρχονται και ανατροφοδοτούνται μηνύματα μεταξύ ατόμων, ομάδων και κοινωνικών συστημάτων, που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση. Τη σημασία των επικοινωνιακών δεξιοτήτων υπογραμμίζουν οι επαγγελματίες στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Ικανότητα να χειρίζεται το διάλογο έτσι ώστε να δίνει τις πληροφορίες που πρέπει και να παίρνει τις πληροφορίες που χρειάζεται» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

«Όσο για τις δεξιότητες, θεωρώ ότι πέρα από τις βασικές γνώσεις επικοινωνίας και τη γνώση κάποιων τεχνικών προσέγγισης δε χρειάζεται κάτι άλλο, τα περαιτέρω προκύπτουν μέσα από την εμπειρία». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 6)

«Δεν νομίζω ότι χρειάζεται κάτι άλλο πέρα από τις βασικές γνώσεις επικοινωνίας και της κοινωνικής εργασίας με άτομο, εντάξει ίσως και λίγες γνώσεις από κοινοτική εργασία, για να μπορεί να διασυνδεθεί και να δικτυωθεί με το χώρο που λειτουργεί.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ.8).

Επιπλέον, σημαντικό κομμάτι της δουλειάς στον δρόμο είναι το χτίσιμο της σχέσης εμπιστοσύνης με την ομάδα-στόχου. Από την ανάλυση του εμπειρικού υλικού, προκύπτουν κάποιες δεξιότητες και χαρακτηριστικά του επαγγελματία που βοηθούν στην ανάπτυξη της σχέσης αυτής. Ένα βασικό στοιχείο είναι η αυθεντικότητα του επαγγελματία, που αναφέρεται και από τους επαγγελματίες μέσα στις πραγματοποιηθείσες συνεντεύξεις:

«Να είναι αυθεντικοί και ειλικρινείς, για αυτά που μπορούν να κάνουν και για αυτά που δεν μπορούν να κάνουν» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 3).

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό είναι το να αφουγκράζεται ο επαγγελματίας τις ανάγκες του εξυπηρετούμενου χωρίς να τον πιέζει να κάνει κάτι που δεν θέλει. Αυτό διαφαίνεται στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Έννοώ ότι αν εγώ θεωρώ ότι το σωστό είναι να μένει κάποιος σε σπίτι, αυτός όμως ο κάποιος επιλέγει να μην μένει για τους δικούς του λόγους, πρέπει να έχω την υπομονή να περιμένω ο ίδιος να το προβάλλει σαν ανάγκη, κι αν ακόμα δεν το προβάλλει να κατανοήσω για ποιόν λόγο κάνει αυτήν την επιλογή και να προσπαθήσω να τον βοηθήσω με τον τρόπο που ο ίδιος επιλέγει...» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 2)

«Η σχέση εμπιστοσύνης είναι το Α και το Ω, για να την επιτύχεις πρέπει να έχεις στο μυαλό σου το «τόσο ...όσο» δηλαδή να

επεμβαίνεις τόσο όσο σε αφήνει ο εξυπηρετούμενος να επέμβεις, να προσπαθείς να τον αλλάξεις τόσο, όσο ο ίδιος θέλει, τότε θα μπορέσεις να χτίσεις μία σχέση εμπιστοσύνης σωστή και αποτελεσματική. Δε χρειάζεται να τον πείσεις να κάνει κάτι που δεν το θέλει ή δεν το αντέχει». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

Σημαντικό επίσης είναι και η σταθερή παρουσία στον δρόμο, πράγμα που αναφέρεται στα παρακάτω αποσπάσματα του εμπειρικού υλικού, (στα χαρακτηριστικά του επαγγελματία αναφέρεται ως συνέπεια)

«Να είσαι σταθερός στην παρουσία σου στο πεδίο, μην πας μια φορά και μετά ξαναπάς σε δύο μήνες, δε θα σε πάρει κανείς σοβαρά». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 6).

«Είναι δύσκολο να χτίσεις μια σχέση εμπιστοσύνης, απαιτεί σταθερότητα και υπευθυνότητα» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 7)

«Πιστεύω ότι η επαναλαμβανόμενη παρουσία μας, η συγκεκριμένη επαναλαμβανόμενη παρουσία μας, το ότι είσαι εκεί για αυτόν, για να τον ακούσεις είναι ένα βασικό εργαλείο για το χτίσιμο σχέσης εμπιστοσύνης». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 9)

Αναφορικά με τις γνώσεις που θα πρέπει να έχει ένας επαγγελματίας, αυτές σύμφωνα με το εμπειρικό υλικό συνοψίζονται στην γνώση των δομών που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή και μπορούν να εξυπηρετήσουν διαφορετικές ομάδες-στόχου (διασύνδεση υπηρεσιών), άποψη η οποία αντικατοπτρίζεται στα παρακάτω αποσπάσματα

«Δηλαδή δεν μπορείς να παραπέμψεις κάποιον σε δημόσιο νοσοκομείο αν δεν έχει έγγραφα, θα πρέπει να γνωρίζεις ποιες δομές μπορούν να τον δεχτούν χωρίς έγγραφα.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 1)

«Έχω δηλαδή μία πλήρη γνώση του κόσμου εδώ αλλά και πολύ καλή δικτύωση με όλους τους φορείς κοινωνικής πολιτικής, για παράδειγμα αν θέλω κάτι από το Νοσοκομείο θα πάρω τηλέφωνο την κοινωνική λειτουργό εκεί και θα με εξυπηρετήσει, εάν είναι κάτι

επείγον την παρακάμπτω και παίρνω κατευθείαν στο τμήμα που με ενδιαφέρει [...] αυτό εκτιμούν οι χρήστες, οπότε έχουμε μια πολύ καλή σχέση εμπιστοσύνης, ξέρουν ότι μπορούν να απευθυνθούν σε μένα ανά πάσα στιγμή». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 8)

Ένα στοιχείο που προκύπτει από τις απαντήσεις των υποκειμένων του δείγματος για την κοινωνική εργασία στο δρόμο, είναι ότι συνέχεια μαθαίνει κανείς για αυτήν, μέσα από την εμπειρία και την πρακτική εφαρμογή της, όπως αυτό γίνεται φανερό και στα λεγόμενα του υποκειμένου του δείγματος παρακάτω:

«Νομίζω ότι όσο περισσότερα πράγματα ξέρεις για αυτό το αντικείμενο και όλο το φάσμα που καλύπτει αυτό το πράγμα, τόσο πιο αποτελεσματικός είσαι. Αλλά αυτό το πράγμα είναι κομμάτι εκπαίδευσης και χρόνου.» (Επαγγελματίας Συν. Αρ. 2)

Ανακεφαλαιώνοντας τα προγεγραμμένα, είναι εύκολο να δει κανείς ότι οι δεξιότητες και τα χαρακτηριστικά που απαιτούνται, για την άσκηση της κοινωνικής εργασίας στο δρόμο, είναι πολλά και έχουν να κάνουν με τις γνώσεις, τα προσωπικά χαρακτηριστικά του κάθε επαγγελματία, τον τρόπο που προσεγγίζει την ομάδα-στόχου αλλά και τις προσωπικές του αξίες.

3.4. Κρίσιμες όψεις στην πρακτική της δουλειάς στον δρόμο

3.4.1. Στάδια παρέμβασης

Παρά το γεγονός ότι η δουλειά στο δρόμο είναι μια σχετικά ευέλικτη παρέμβαση (Crimmens κ.α., 2004) έχει κάποια βασικά στάδια παρέμβασης. Τα στάδια παρέμβασης που αναλύονται παρακάτω προκύπτουν από το εμπειρικό υλικό και από το δίκτυο Dynamo International και το εγχειρίδιο που το δίκτυο εξέδωσε το 2008. Περιληπτικά, τα στάδια της παρέμβασης όπως προκύπτουν από το εμπειρικό υλικό είναι τα εξής:

«Η μεθοδολογία της παρέμβασης στο δρόμο ουσιαστικά συμπυκνώνεται σε πέντε βήματα, το ένα είναι μια χαρτογράφηση, το

πού βρίσκεται ποιος, γύρω το περιβάλλον, εξοικείωση, μετά μια πρώτη προσέγγιση, μια επαφή, μετά χτίσιμο σχέσης εμπιστοσύνης, και στη συνέχεια πλέον κουβέντα και με βάση τις ανάγκες του ανθρώπου που βρίσκεις στο δρόμο.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 3)

Στο πρώτο στάδιο οι επαγγελματίες προσπαθούν να γνωρίσουν το πλαίσιο διεξαγωγής της παρέμβασης στο πλαίσιο της δουλειάς στο δρόμο τόσο σε θεωρητικό επίπεδο (δηλαδή την ιστορική και κοινωνική υπόσταση αφενός της κοινωνικής ομάδας που ασχολείται και αφετέρου της ευρύτερης περιοχής) όσο και σε πρακτικό επίπεδο (δηλαδή γνωρίζοντας ανθρώπους που προέρχονται από την ομάδα-στόχο ή ακόμη και άτομα εκτός της ομάδας-στόχου που ζουν ή εργάζονται στην περιοχή). Αυτό το στάδιο αναφέρεται στο εμπειρικό υλικό που συλλέχθηκε ως χαρτογράφηση της περιοχής και περιγράφεται περιεκτικά από τους επαγγελματίες ως εξής:

«Παίρνεις τον χάρτη της περιοχής [...]χωρίζεις σε τομείς, και μετά αρχίζεις και μαρκάρεις επάνω στο χάρτη με διαφορετικά σύμβολα τι βρίσκεις πού. Από φαρμακεία, ψιλικατζίδικα, τα πάντα [...]αρχίζεις και κουβεντιάζεις με τους ανθρώπους, που είναι στην περιοχή, για το τι βλέπουν οι ίδιοι [...]οπότε εκμεταλλεύεσαι όλο το κομμάτι που μπορείς να έχεις πληροφορίες ώστε να αρχίσεις να καταλαβαίνεις την περιοχή, τα προβλήματα της και τις προτεραιότητές της και βλέπεις που μένουν πόσοι άνθρωποι και πως γίνονται αντιληπτοί και από την περιοχή στην οποία μένουν.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 3)

Το δεύτερο στάδιο, σύμφωνα με το εγχειρίδιο του Dynamo International (2008) αφορά την καθιέρωση φυσικής παρουσίας του επαγγελματία στον χώρο όπου βρίσκεται η ομάδα-στόχος. Το στάδιο αυτό δεν προβλέπει απαραίτητα την παρέμβαση του επαγγελματία, είναι όμως πολύ σημαντικό γιατί επιτρέπει στην ομάδα-στόχο να συνηθίσει την παρουσία του αλλά και στον ίδιο τον επαγγελματία να παρατηρήσει την ομάδα-στόχο και το περιβάλλον της. Αυτή η διάσταση αναδεικνύεται και μέσα από τον λόγο των επαγγελματιών στο παρακάτω απόσπασμα:

«Όταν δεις τι πρόβλημα υπάρχει είναι η φάση πώς να την πούμε τώρα εμ... αυτό που θέλεις να συνηθίσουν την παρουσία σου εκεί. Πάλι πρέπει να είσαι αόρατος. Αλλά να δίνεις και ερεθίσματα αν χρειαστεί να σου μιλήσει κάποιος.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 4)

Άλλωστε τα μέλη κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων καλλιεργούν αίσθημα καχυποψίας απέναντι σε άγνωστα (μη οικεία) μέλη. Σε κάποια από τις συνεντεύξεις ένας επαγγελματίας, περιγράφοντας ακριβώς αυτό το αίσθημα της καχυποψίας αναφέρει:

«Αυτοί που βρίσκονται στο δρόμο είναι δύσκολο να σου δώσουν την εμπιστοσύνη τους, γιατί ακριβώς η πιάτσα τους έχει κάνει να είναι καχύποπτοι, διστακτικοί βλέπουν τους πάντες ως πιθανούς εκμεταλλευτές» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 7)

Όσον αφορά την παρατήρηση του περιβάλλοντος της ομάδας-στόχου από τον επαγγελματία, πρέπει να σημειωθεί πως κάθε τύπος και κάθε ομάδα-στόχος έχει τους δικούς του κώδικες επικοινωνίας και είναι πολύ σημαντικό ο επαγγελματίας να σέβεται τους κώδικες αυτούς. Ο χρόνος προσαρμογής στο πλαίσιο περιλαμβάνει και την υιοθέτηση των κωδικών αυτών, καθώς και της γλώσσας, των αξιών και τις δυναμικές της ομάδας-στόχου με μη κριτικό τρόπο. Πρέπει ωστόσο να δοθεί προσοχή στον τρόπο που ο επαγγελματίας υιοθετεί τους κώδικες αυτούς. Το ζήτημα δεν είναι η μίμηση της συμπεριφοράς της ομάδας-στόχου, αλλά η κατανόηση του τρόπου ζωής των μελών της. Αυτή η διάσταση αναδεικνύεται στις αποκρίσεις των πληροφορητών στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Αυτό που προσδοκούν από εσένα στο βαθμό που εσύ είσαι ειλικρινής, δεν είναι να γίνεις ίδιος, είναι να καταλάβεις και να βοηθήσεις.»

«Φυσικά δεν μπορείς να μιλάς με μια ξύλινη γλώσσα πρέπει να μιλάς και να επικοινωνείς σε μία γλώσσα που σε καταλαβαίνει ο άλλος και εσύ καταλαβαίνεις αυτό που σου λέει. Αλλά το να ρωτήσεις για τον δικό του κώδικα τι μπορεί να σημαίνει και τι περιεχόμενο έχει, δεν είναι κακό. Το να το χρησιμοποιείς θα πρέπει να είναι πηγαίο και αυθεντικό αν είναι κάτι έξω από εσένα είναι εξίσου ψεύτικο. Είναι σαν να μπαίνεις σε μια Ρομά κοινότητα και να μαθαίνεις τη γλώσσα αλλά δεν είσαι Ρομά. Και αυτό είναι αμοιβαία κατανοητό» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 3)

«Αν όμως εσύ πας παραδείγματος χάριν, από ότι μου είπαν στον Ο.ΚΑ.ΝΑ στο σεμινάριο, πας σε μια ομάδα junky που είναι στη γωνία

και αρχίσεις και τους μιλάς στον πληθυντικό, το έχεις χάσει το παιχνίδι.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

Στο τρίτο στάδιο ο επαγγελματίας καλείται να αυτοπαρουσιαστεί στην ομάδα-στόχου και να εξηγήσει το σκοπό της παρουσίας του. Σε αυτό το σημείο ουσιαστικά διαπραγματεύεται το ρόλο του ανάμεσα στην πληθυσμιακή ομάδα που ασχολείται. Το στάδιο αυτό είναι πολύ σημαντικό καθώς ο επαγγελματίας πρέπει να ξεκαθαρίσει τον ρόλο του και να μην συγχέει τη δουλειά του με τις τοπικές ή αστυνομικές αρχές. Σημαντική επίσης είναι και η ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης με πρόσωπα που κατέχουν θέσεις κλειδιά, θα παρέχουν στον επαγγελματία βοήθεια ώστε να ενσωματωθεί στο χώρο. Για την σχέση εμπιστοσύνης, τα υποκείμενα της έρευνας αναφέρουν ότι:

«Το σημαντικότερο από όλα είναι η σχέση εμπιστοσύνης, πρέπει να είσαι απλός, λιτός, να μπορέσεις να σπάσεις τους κώδικες» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ.13)

«Η σχέση εμπιστοσύνης είναι το Α και το Ω, για να την επιτύχεις πρέπει να έχεις στο μυαλό σου το «τόσο ...όσο» δηλαδή να επεμβαίνεις τόσο όσο σε αφήνει ο εξυπηρετούμενος να επέμβεις, να προσπαθείς να τον αλλάξεις τόσο, όσο ο ίδιος θέλει, τότε θα μπορέσεις να χτίσεις μία σχέση εμπιστοσύνης σωστή και αποτελεσματική». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

Το Δίκτυο Dynamo International (2008) συζητώντας για το εν λόγω θέμα, αναφέρει ότι ως άτομα σε θέσεις «κλειδιά» ορίζονται άτομα που προέρχονται εντός και εκτός της ομάδας-στόχου. Τα άτομα κλειδιά της πληθυσμιακής ομάδας που ασχολείται ο επαγγελματίας είναι δυνατόν να είναι τυπικοί ή άτυποι ηγέτες της ομάδας, άτομα που αποτελούν μέρος της ομάδας για πολύ καιρό, ή ακόμη και πρόσωπα που χαίρουν σεβασμού των υπολοίπων. Τα άτομα σε θέσεις «κλειδιά» εκτός της ομάδας-στόχου μπορεί να είναι άτομα τα οποία ζουν ή εργάζονται στην ευρύτερη περιοχή και αλληλεπιδρούν καθημερινά με την ομάδα-στόχου. Όσον αφορά τα άτομα κλειδιά, στο λόγο του υποκειμένου στο παρακάτω απόσπασμα αναδεικνύεται η σημαντικότητά τους:

«Και είναι και ένας πολύ καλός τρόπος να μεις στην ομάδα τέλος πάντων, και για να γίνεις πιο εύκολα αποδεκτός, και πιο άμεσο και πιο γρήγορο» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 1)

«Παίζει ακόμα ρόλο και το αν πας μόνος, γιατί διαφορετική αντιμετώπιση θα έχεις στην πλατεία αν είσαι μαζί με έναν πρώην εξαρτημένο παρά αν είσαι ολομόναχος και κάθεσαι σε ένα παγκάκι» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 6)

Κατόπιν, σχηματίζονται οι σχέσεις του επαγγελματία με την ομάδα-στόχου ώστε να την πλησιάσει και να προσφέρει καθοδήγηση. Οι σχέσεις αυτές θα πρέπει να βασίζονται στην αποδοχή της ιδιαιτερότητας του άλλου και στην μη κριτική στάση, που διαπνέεται από αλληλοσεβασμό και κατανόηση. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι:

[ένας επαγγελματίας πρέπει...] «να καταφέρει να δει το άτομο σαν μονάδα, να κατανοήσει γιατί βρίσκεται στο δρόμο και να μην τον κρίνει αλλά να τον βοηθήσει να βελτιώσει την ποιότητα ζωής του» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

Ο επαγγελματίας δε θα πρέπει να ασκεί πίεση στους εξυπηρετούμενους να ακολουθήσουν δομημένα προγράμματα, αλλά θα πρέπει ο ίδιος να προσαρμοστεί στη ζωή και την καθημερινότητα τους. Με το να προσεγγίσει ο επαγγελματίας την ομάδα-στόχου με μία χαλαρή και μη πιεστική διάθεση και να μοιράζεται τον χώρο και το χρόνο της ομάδας, σταδιακά εντάσσεται σε αυτήν και κερδίζει την εμπιστοσύνη της. Αυτή η διάσταση αναδύεται στο λόγο του πληροφορητή στο παρακάτω απόσπασμα:

«Δε χρειάζεται να τον πιέσεις να κάνει κάτι που δεν το θέλει ή δεν το αντέχει. Αυτό θα το εκτιμήσει και ο ίδιος και θα σεβαστεί την ιδιότητα σου και θα ακολουθήσει αυτά που του λες. Εάν τον πιέσεις παραπάνω από το σημείο αντοχής του θα υπάρξουν αντίθετα αποτελέσματα» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

Όσον αφορά τη σχέση εμπιστοσύνης και τις δεξιότητες που απαιτούνται για να χτιστεί αυτή, οι περισσότεροι επαγγελματίες τονίζουν ότι είναι από τα πιο σημαντικά πράγματα που καλείται να επιτύχει ένας επαγγελματίας στο δρόμο και αναφέρουν την ειλικρίνεια και την σταθερή παρουσία σαν τα δύο βασικά στοιχεία για

να επιτευχθεί αυτό. Επιπλέον προσθέτονται η διακριτικότητα, η παρατηρητικότητα, η ευχέρεια χρόνου, η μη κριτική στάση και η ισότιμη συμπεριφορά ενώ παράλληλα αναφέρεται ότι σημαντική είναι και η στάση του εξυπηρετούμενου για την δημιουργία μιας σχέσης εμπιστοσύνης. Στο σημείο αυτό αξίζει να υπογραμμιστεί πως οι επαγγελματίες αναφέρουν ως απαραίτητες δεξιότητες για την ανάπτυξη της σχέσης εμπιστοσύνης ακριβώς τις ίδιες δεξιότητες που αναφέρουν και ως απαραίτητες για να είναι κάποιος επαγγελματίας αποτελεσματικός στην προσέγγιση της ομάδας στόχου και στην παρέμβαση στον δρόμο γενικότερα. Αυτό μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η σχέση εμπιστοσύνης είναι ίσως το σημαντικότερο κομμάτι της δουλειάς στον δρόμο και αποτελεί κομβικό σημείο για τις μετέπειτα παρεμβάσεις.

Το τελευταίο στάδιο αφορά την υποστήριξη και παρέμβαση, δηλαδή ουσιαστικά την εφαρμογή του σχεδίου δράσης. Σε αυτό το στάδιο είναι σημαντική η δημιουργία ενός χώρου που μπορεί να υπάρξει αλληλεπίδραση, είτε σε ατομικό είτε σε ομαδικό επίπεδο. Τη σημαντικότητα της δημιουργίας ασφαλών χώρων συγκέντρωσης υπογραμμίζει και ο Ζαϊμάκης (2009). Η ύπαρξη τέτοιων χώρων μπορεί να οδηγήσει σε δραστηριότητες της κοινότητας, με διαπραγματεύσεις ανάμεσα στην ομάδα-στόχου και σε άλλους. Οι κύριοι σύμμαχοι του επαγγελματία που απασχολείται σε προγράμματα δουλειάς στο δρόμο σε αυτό το στάδιο παρέμβασης είναι οι τοπικές αρχές, τις οποίες ο επαγγελματίας θα πρέπει να προσεγγίσει ώστε να μιλήσει για τις ανάγκες, τις επιθυμίες και τις προσδοκίες που έχει η ομάδα-στόχου με την οποία ασχολείται.

3.4.2. Η προσέγγιση της ομάδας-στόχου.

Η προσέγγιση της ομάδας-στόχου αποτελεί ένα κρίσιμο ζήτημα στη μεθοδολογία της δουλειάς στον δρόμο και για αυτό αρκετά από τα ερωτήματα που τέθηκαν στα υποκείμενα της έρευνας αφορούσαν τους τρόπους που οι ίδιοι έρχονται σε επαφή με τους πληθυσμούς και τις κοινωνικές ομάδες που τίθενται στο στόχαστρο των παρεμβάσεων τους. Από τις απαντήσεις των υποκειμένων, προκύπτει ότι η μεθοδολογία που εκείνοι χρησιμοποιούν για την προσέγγιση της ομάδας-στόχου

ποικίλει ανάλογα με το φορέα ή το πλαίσιο, τη στελέχωση αλλά και τα ίδια τα χαρακτηριστικά της ομάδας. Αυτό διαφαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα:

«Δηλαδή εγώ παρακολούθησα σεμινάρια για street work στον Ο.ΚΑ.ΝΑ πριν λίγο καιρό και είδα ότι έχει τελείως διαφορετική προσέγγιση από τα street work που είχα κάνει και άσχετα από το πόσο καλά ξέρεις το street work κάθε ομάδα στόχου έχει την ιδιαιτερότητα της» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

Μια από τις τακτικές προσέγγισης που χρησιμοποιούν αρκετοί από τους υπό μελέτη φορείς είναι η χαρτογράφηση, η οποία αναφέρεται στην μελέτη του περιβάλλοντος στο οποίο κινείται η ομάδα-στόχου, στις δομές που υπάρχουν στην περιοχή άλλα και στη συζήτηση με ανθρώπους της περιοχής ώστε να συλλεχθούν πληροφορίες για την ομάδα-στόχου. Το παρακάτω απόσπασμα αναφέρεται σε αυτή την τεχνική:

«Η χαρτογράφηση της περιοχής σημαίνει ότι παίρνεις τον χάρτη της περιοχής που βρίσκεσαι [...] με όλους τους δρόμους, τον χωρίζεις σε τομείς, και μετά αρχίζεις και μαρκάρεις επάνω στο χάρτη με διαφορετικά σύμβολα τι βρίσκεις πού. Από φαρμακεία, ψιλικατζίδικα [...] πραγματικά τι υπάρχει γύρω διαθέσιμο, αρχίζεις και κουβεντιάζεις με τους ανθρώπους, που είναι στην περιοχή, για το τι βλέπουν οι ίδιοι, [...] οπότε εκμεταλλεύεσαι όλο το κομμάτι που μπορείς να έχεις πληροφορίες ώστε να αρχίσεις να καταλαβαίνεις την περιοχή, τα προβλήματα της και τις προτεραιότητές της [...]» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 3).

Τα υποκείμενα της έρευνας αναφέρουν ότι η χαρτογράφηση είναι σημαντική γιατί λαμβάνονται σημαντικές πληροφορίες τόσο για τις τοποθεσίες όπου συγχάζει η ομάδα-στόχου και τις συνήθειες της, αλλά και για την περιοχή γενικότερα, τις δομές της που θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμες και την άποψη των κατοίκων ή των επαγγελματιών της περιοχής. Μέσα από τη χαρτογράφηση επιτυγχάνεται η καλύτερη καταγραφή των ατόμων που ανήκουν στην ομάδα-στόχου με αποτέλεσμα τον καλύτερο σχεδιασμό των δράσεων, την αμεσότερη ανακούφιση των εξυπηρετούμενων αλλά και τον καλύτερο καταμερισμό του ανθρώπινου δυναμικού. Τη σημαντικότητα της χαρτογράφησης τονίζει το παρακάτω τμήμα συνέντευξης:

«Υπάρχουν επαγγελματίες που κάνουν αυτό ακριβώς, δηλαδή δε δουλεύουν σε ένα γραφείο, αλλά είναι στην πιάτσα και κάνουν επαφή με την ομάδα στόχου και αυτό κατά τη γνώμη μου είναι πολύ σημαντικό, να έχει ο επαγγελματίας μια άποψη και μια εικόνα για το τι κατάσταση επικρατεί στην περιοχή της ομάδας-στόχου.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 7).

Ένας άλλος τρόπος προσέγγισης είναι η παρατήρηση, για την οποία η Κυριαζή (2011) αναφέρει ότι εφαρμόζεται όταν στόχος είναι να μελετηθούν τα κίνητρα που οδηγούν σε συγκεκριμένες δράσεις και συμπεριφορές. Η παρατήρηση είναι η καλύτερη μέθοδος για να διαπιστωθεί η σημασία και το νόημα που δίνουν οι εξυπηρετούμενοι σε καταστάσεις και γεγονότα. Σύμφωνα με την Κοπορκα (1963) ο κοινωνικός λειτουργός παρατηρεί, ενεργεί σκόπιμα και βάσει σχεδίου για να συγκεντρώσει τις απαραίτητες πληροφορίες για το σχεδιασμό της παρεμβατικής του δραστηριότητας. Μέσα από την παρατήρηση συγκεντρώνει πληροφορίες τις οποίες χωρίς αυτή δε θα τις είχε. Για τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται η τακτική της παρατήρησης στην προσέγγιση των κοινωνικών ομάδων γίνεται λόγος στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Η προσέγγιση με την ομάδα στόχου των παιδιών, έγινε κυρίως μέσω της παρατήρησης, βγήκαμε στο κέντρο της πόλης και παρατηρήσαμε που υπάρχουν παιδιά που δουλεύουν στο δρόμο» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12).

«Για να κάνουμε την προσέγγιση καθόμασταν σε δυο τρεις καφετέριες και περιμέναμε να έρθουν τα παιδιά σε εμάς να μας πουλήσουν και εμείς κάναμε την επαφή, ενώ μια άλλη ομάδα έκανε βόλτες στο κέντρο και παρατηρούσε ποια παιδιά είναι που και έκανε επαφή.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 13)

Συν τοις άλλοις, μια τακτική προσέγγισης των ομάδων-στόχου είναι η απευθείας προσέγγιση, με σκοπό την ενημέρωση για τις προσφερόμενες υπηρεσίες του εκάστοτε φορέα και την συλλογή πληροφοριών για τις συνθήκες διαβίωσης, όπως φαίνεται από τα αποσπάσματα που ακολουθούν:

«Όταν όμως κάνουμε προσέγγιση συνήθως έχουμε flyer που τους προσεγγίζουμε στο οποίο αναγράφετε το που είμαστε, ποιες ώρες λειτουργούμε και τι κάνουμε» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 1)

«Προσεγγίζουμε το ίδιο το άτομο και να τον ενημερώνουμε για τις υπηρεσίες που μπορούν να του παραχθούν από εδώ.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 2)

«Εθελοντικά βγήκαμε στο δρόμο και ψάχναμε για άτομα στο δρόμο.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 10)

«Σε αυτούς που δεν μας ξέρανε πήγαιναν οι εθελοντές με διακριτικό τρόπο και τους πιάνανε μια χαλαρή κουβέντα γύρω στα δύο τρία άτομα κάθε φορά, να μην κάνουν μπούγιο πάνω από τον άστεγο, τον ρωτούσαν τι κάνει, πως περνάει, τον ενημέρωναν για το ποιοι ήταν» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

Για την άμεση επαφή, πολλές φορές η αναγνωρισιμότητα του φορέα ή και του ίδιου του επαγγελματία που βγαίνει στο δρόμο είναι πολύ σημαντικά στοιχεία. Παρακάτω, τα υποκείμενα της έρευνας σχολιάζουν ακριβώς αυτήν την αναγνωρισιμότητα:

«Ίσως και να φταίει το ότι έχω μία δεκαετή σχεδόν παρουσία και γνώριζα πάρα πολλά άτομα στην πλατεία, οπότε δεν υπήρξε πρόβλημα στο να με δεχτούν οι χρήστες στο χώρο τους. Όποτε πηγαίναμε πάντα υπήρχε κάποιο άτομο εκεί γνωστό που θα έκανε τις συστάσεις και στους υπόλοιπους.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 8)

«Η προσέγγιση γινόταν διαφορετικά, πάντα οι street workers ήταν με τη στολή τους, μιας και ο Ε.Σ. είναι ευρύτερα γνωστός» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

Άλλη μια τακτική για την προσέγγιση των ομάδων-στόχου είναι η εμπλοκή μελών από την εν λόγω ομάδα στις εξορμήσεις στον δρόμο (Εταιρικότητα με τους εξυπηρετούμενους, βλ Κεφάλαιο 1.2.3) Παρακάτω επεξηγείται ο ρόλος των ατόμων αυτών στην δουλειά στο δρόμο:

«Στη Θεσσαλονίκη λοιπόν είχαμε πρώην χρήστες απεξαρτημένους με τους οποίους συνεργαζόμασταν, έπειτα από εκπαίδευση βέβαια» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 6)

«Πήραμε μαζί μας και δύο παιδιά από την επανένταξη, οι οποίοι ήταν σε προχωρημένο στάδιο επανένταξης και μπορούν να σταθούν απέναντι σε ένα χρήστη στο δρόμο και να του μιλήσουν λέγοντας δύο λόγια από καρδιάς, για το πώς έχουν περάσει την εξάρτηση και την απεξάρτηση» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

Τέλος, ως πολύτιμο εργαλείο για την προσέγγιση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων είναι η παροχή αντικειμένων τα οποία χρειάζονταν οι εξυπηρετούμενοι. Κάποια από αυτά παραθέτονται παρακάτω, σε αποσπάσματα του εμπειρικού υλικού:

«Είχαμε προμηθευτεί από εδώ με κουβέρτες, ζεστό τσάι και κάποια τρόφιμα και sleeping bags. Παράλληλα ενημερώναμε τα μαγαζιά κοντά στην περιοχή που βγήκαμε και δώσαμε φυλλάδια» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 10)

«Αφού στοχεύουμε στη μείωση της βλάβης, δίνουμε ένα kit το οποίο έχει εργαλεία για ασφαλή χρήση. Είναι ένα σακουλάκι το οποίο έχει 10 σύριγγες, έχει ένα τάσι (αυτό είναι σαν το κουταλάκι αν έχεις δει σε καμία ταινία), έχει μαντιλάκια αντισηπτικά, προφυλακτικά, φυσιολογικό ορό και «ξινό», κιτρικό οξύ δηλαδή». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 4)

«Συνήθως κρατάμε κάποια πράγματα μαζί μας, απολυμαντικά μαντηλάκια και ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο το οποίο μας έδωσαν πρόσφατα συνάδελφοι και είναι ένα kit χρήσης, στην ουσία ένα κουτάκι το οποίο έχει σύνεργα χρήσης, για μείωση βλάβης.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

Συνοψίζοντας, ως τρόποι προσέγγισης αναφέρθηκαν από τα υποκείμενα τις έρευνας η παρατήρηση, η χαρτογράφηση των περιοχών, η απ' ευθείας προσέγγιση των ομάδων-στόχου με ενημέρωση για τις παρεχόμενες υπηρεσίες και η παροχή χρήσιμων αντικειμένων.

3.4.3. Διεκδικώντας μια ζωή έξω από τον δρόμο.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η ζωή στον δρόμο είναι στενά συνδεδεμένη με τον ορισμό του αποκλεισμού που δίνει η Μουσούρου (2005) δηλαδή ως «μία κατάσταση που την προσδιορίζει η έλλειψη ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων που η συγκεκριμένη κοινωνία θεωρεί βασικά, συμμετοχής στην παραγωγή και την απόλαυση κοινωνικών και δημοσίων αγαθών και συμμετοχής στη διαμόρφωση της έννοιας αλλά και στην άσκηση της εξουσίας». Όταν λοιπόν ένα άτομο ή μια κοινωνική ομάδα βρίσκεται στην κατάσταση αυτή, είναι μόνο λογικό να δυσκολεύεται να διεκδικήσει μια καλύτερη ζωή. Άλλωστε ο Τσιάκαλος (1995:49) αναφέρει ότι «ως κοινωνικός αποκλεισμός χαρακτηρίζεται η κατάσταση διαβίωσης σε συνθήκες ανέχειας και μάλιστα στο περιθώριο της κοινωνίας». Έτσι, η εύλογη συνέχεια είναι να αναρωτηθεί κανείς ποια είναι τα ακριβή εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι αυτοί στην προσπάθεια τους να διεκδικήσουν μια καλύτερη ζωή.

Από την ανάλυση του εμπειρικού υλικού, προέκυψε ότι τα εμπόδια που πρέπει να ξεπεράσει ένας άνθρωπος που ζει στον δρόμο είναι διαφορετικά για τον καθένα και έχουν να κάνουν με τους λόγους που οδήγηθηκε το άτομο σε αυτήν την κατάσταση. Επιπλέον, εκτός από λόγους και εμπόδια προσωπικά, ανά άτομο, υπάρχουν και οι λόγοι και τα εμπόδια που προέρχονται από το περιβάλλον που ζει κανείς. Τα κυριότερα από τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν τα άτομα στο δρόμο είναι βιοποριστικά με τους επαγγελματίες να αναφέρουν σχετικά:

«Στέγη, τροφή, νερό, κοινωνικές σχέσεις.. πιστεύω ότι αυτό είναι το βασικό.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 4)

«Βλέπουμε τι χρειάζεται ο άνθρωπος αυτός, λύνουμε προβλήματα με χαρτιά, επεμβαίνει η κοινωνική υπηρεσία και κανονίζει με τα συσσίτια για φαγητό, με την εκκλησία για ρούχα, για επιδόματα» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 6)

Στους προσωπικούς λόγους και τα προσωπικά εμπόδια συγκαταλέγονται προβλήματα οικονομικά, ψυχιατρικά και οικονομικά ακόμα προβλήματα εξαρτήσεων αλλά και η απουσία υποστηρικτικού πλαισίου. Κάποια από τα παραπάνω γίνονται φανερά μέσα από το λόγο των επαγγελματιών στα ακόλουθα αποσπάσματα.

«[...] αν αυτό που τον οδήγησε στο δρόμο, είναι οικονομικοί λόγοι, [...] αν κάποιον τον έχει οδηγήσει στο δρόμο η χρήση ας πούμε ή εξαρτητική συμπεριφορά, από αλκοόλ από ψυχοτρόπες ουσίες.. έχει να κάνει ο λόγος δηλαδή. Ή αν τον οδήγησε στο δρόμο κάποιο οικογενειακό πρόβλημα, είναι διάφορες περιπτώσεις [...] » (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 1)

«Τα εμπόδια είναι πολλά, θες από οικονομικά, θες από στέγη, θες από εργασιακά; Θες από νομιμότητα;» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 13)

«Διαπίστωσα είναι ανυπέρβλητες δυσκολίες, δηλαδή τα παιδιά του δρόμου έχουν από πίσω ένα οικογενειακό περιβάλλον το οποίο τα εξωθεί στο δρόμο, είναι οι μικροί εργάτες, που η μαμά τους περίμενε στο πάρκο να πάρει την είσπραξη. Επομένως πρέπει να δουλευτεί το οικογενειακό περιβάλλον πρώτα από όλα, γιατί έχουν περάσει στα παιδιά την άποψη ότι αν δε δουλέψουν, η οικογένεια θα πεθάνει από την πείνα κι αυτό το ένιωσα πάρα πολύ έντονα.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

Επιπλέον, ένα ακόμη εμπόδιο στην διεκδίκηση μιας ζωής έξω απ το δρόμο είναι και η απουσία κινήτρων από τους εξυπηρετούμενους. Άλλωστε η Μουσούρου (2005) τονίζει ότι «αυτή η αδιαφορία, η παραίτηση, είναι χαρακτηριστικό του κοινωνικά αποκλεισμένου». Υποστηρίζεται επίσης ότι ακόμη και αν ένα άτομο επιθυμεί να φύγει από τον δρόμο, το ελληνικό κράτος πρόνοιας είναι τόσο δύσκαμπτο που δεν μπορεί να αναζητήσει εκεί βοήθεια. Ο Ζαϊμάκης (2009) αναφέρει για το εν λόγω θέμα ότι «Οι σύγχρονες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες ενισχύουν τις κοινωνικές ανισότητες και τον αποκλεισμό των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, γεγονός το οποίο διαφαίνεται στην κοινωνική ζωή και στους δρόμους των πόλεων». Το παραπάνω απόσπασμα έρχεται να συμπληρώσει η απόκριση των επαγγελματιών, αφού λένε ότι:

«Το πρώτο που χρειάζεται κάποιος για να βγει από το δρόμο είναι το κίνητρο, αν ο ίδιος έχει ή αποκτήσει ένα κίνητρο, θα υπερπηδήσει τα οποιαδήποτε εμπόδια. Ακόμα πρέπει να νιώσει ότι υπάρχουν υπηρεσίες και ότι μπορεί να έχει πρόσβαση σε αυτές. Υπάρχουν άτομα που θεωρούν ότι οι υπηρεσίες είναι πολύ υψηλού επιπέδου με αποτέλεσμα να μην κάνουν καν την προσπάθεια να έρθουν σε επαφή μαζί μας. (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

«Το κυριότερο εμπόδιο είναι ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει κράτος πρόνοιας. [...] «Απλά νομίζω ότι οι άνθρωποι που υπάρχουν στο δρόμο ή οι άνθρωποι που υπάρχουν κάπου αλλού, δεν είναι ξεκάθαρα προσωπική επιλογή. [...] δεν θεωρώ ότι η προσωπική ευθύνη του καθενός είναι τόσο μεγάλη όσο η κοινωνική και η κρατική ευθύνη. Και είναι και νομίζω να.. λίγο άφεση αμαρτιών.. ε αφού δεν θέλει άστον .. Ναι αυτό το είχε πει και η Θάτσερ κάποια στιγμή. Όσοι είναι φτωχοί είναι φτωχοί γιατί το αξίζουν και είναι άξιοι της μοίρας τους άρα γιατί το κράτος να κάνει κάτι για να τους βοηθήσει.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

Αρκετά παραστατικά παρουσιάζεται η σημασία της κοινωνικής πολιτικής για τις ευάλωτες ομάδες αλλά και η δυσκολία που συναντούν οι ομάδες αυτές στην Ελλάδα, γεγονός που συνάδει με την επιτακτική ανάγκη της κοινωνικής αλλαγής (Κεφάλαιο 1) σε μια από τις συνεντεύξεις :

«Όσο και να θέλει κάποιος να βγει απ το περιθώριο, όσο και να θέλει κάποιος να κάνει κάτι, απ τη στιγμή που δεν υπάρχουν δομές τι να κάνει; Δένονται τα χέρια του» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

Κάποιος από τους πληροφορητές αναφέρθηκε έμμεσα στο θέμα του αυτοσεβασμού λέγοντας:

«Για τις εκδιδόμενες γυναίκες νομίζω ότι πρέπει να αρχίσουν να σέβονται πρώτα το σώμα τους [...] πρέπει να αποκτήσουν μία αυτοπεποίθηση» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 9).

Κλείνοντας και θέλοντας να γίνει μία σύνοψη των παραπάνω αξίζει να αναφέρουμε ότι ο κάθε άνθρωπος που βρίσκεται στο δρόμο, έχει το δικό το φορτίο, ο

καθένας κουβαλάει τα δικά του προβλήματα, τα οποία γνωρίζει και το παλεύει για να τα ξεπεράσει π.χ. είναι άστεγος αλλά ψάχνει να βρει ένα σπίτι, μια δουλειά, ή τα κουβαλάει ακούσια και δεν μπορεί να τα αν ξεπεράσει γιατί υπάρχει αυτή η έντονη απουσία δομών κοινωνικής πολιτικής αλλά και της ενημέρωσης π.χ. άτομα εξαρτημένα που δεν γνωρίζουν για τις δομές απεξάρτησης. Στον αντίποδα αυτών βρίσκεται η κοινωνία η οποία σιωπά, πράγμα το οποίο τονίζει με τα λόγια του ο παρακάτω επαγγελματίας.

«Αυτό που πρέπει ακόμα να ξεπεραστεί από την κοινωνία είναι ο ρατσισμός, δηλαδή εμείς βγαίναμε τη νύχτα και άνθρωποι που δουλεύουν νύχτα, ταξιτζήδες, περιπτεράδες, σεκιούριτι, μας έλεγαν ότι αυτός είναι ναρκομανής, αυτός κλέβει, αυτός βρωμάει, είναι αυτά που ακούσαμε. (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

3.5. Αφηγήσεις και σημαντικές εμπειρίες από τη δουλειά στο δρόμο.

Για να διερευνηθεί η οπτική των επαγγελματιών για την δουλειά στο δρόμο, συλλέχθηκαν στο εμπειρικό υλικό εμπειρίες των επαγγελματιών από γεγονότα που τους έκαναν εντύπωση. Παρατηρείται ότι τα γεγονότα αυτά είναι κατά κύριο λόγο αρνητικές εμπειρίες, αλλά και λεπτομέρειες που παρατήρησαν οι επαγγελματίες, οι οποίες χαρακτηρίζουν την ζωή στο δρόμο. Από την ανάλυση των εμπειριών των επαγγελματιών αναδύονται οι συνθήκες της διαβίωσης στον δρόμο, οι συνήθειες και ο τρόπος επιβίωσης των ατόμων που ζουν σε αυτόν. Τα παραπάνω αποτυπώνονται στα ακόλουθα αποσπάσματα του εμπειρικού υλικού:

«Λοιπόν, είχαμε βγει πριν 2 βδομάδες με τον Ο.ΚΑ.ΝΑ και πριν βγούμε μας είπαν «λοιπόν παιδιά παίζει πάρα πολύ τώρα τελευταία το τσί» ένα ναρκωτικό [...] Τέλος πάντων είναι ένα πράγμα το οποίο σε χαλάει τελείως σαπίζεις.. Σε φάση ανοίγει μια πληγή και δεν ξανακλείνει και μετά σταδιακά σαπίζει και έχει γάγγραινα ο άνθρωπος. [...]«Ε ξέρεις τι», λέει [ο χρήστης] «άμα πάρω πρέζα ένα χαρτί με δέκα ευρώ σε δύο ώρες θα 'χω πάλι χαρμάνες έχω πάρει τώρα ένα χαρτί τρία ευρώ τσί και στέκομαι

όρθιος.. με τρία ευρώ στέκομαι όρθιος» Και αυτό με συγκλόνησε για αυτό στο λέω τόσο παραστατικά.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 4)

«Αυτό που μου είχε κάνει εντύπωση όταν είχα κάνει street work για το trafficking στη Σωκράτους στη Βαρβάκειο από κάτω είναι όταν ερχόταν η αστυνομία, που έφευγαν όλες, κρύβονταν σε μία στοά, πέρναγε το περιπολικό, ξανάβγαιναν... Και πήγαιναν ξανά στη θέση που ήταν πριν! Λες και ήταν μαρκαρισμένη η θέση της κάθε μιας.. Αυτό ναι.. Από ένα σημείο και μετά ήταν τόσο μηχανική η κίνηση τους, φεύγω και ξαναγυρίζω...» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ, 5)

Επιπλέον, από την ανάλυση του εμπειρικού υλικού διαφαίνεται ότι η δουλειά στο δρόμο συνοδεύεται συχνά από έντονα συγκινησιακά βιώματα για τους επαγγελματίες. Αυτό γίνεται έντονα φανερό στις δηλώσεις των επαγγελματιών που ακολουθούν.

«Πήγαινα σε διάφορα σημεία, σε χώρους της πανεπιστημιούπολης, όπου είναι κυρίως τόπος χρήσης, δε σου κρύβω ότι μου έπεσε λίγο βαρύ στην αρχή, να βλέπω τον άλλο να ετοιμάζει τη σύριγγα, ξέρεις για τους εξαρτημένους είναι μια ιεροτελεστία αυτό, ήταν λίγο ψυχοφθόρο, όταν έβλεπα τον άλλο να ψάχνει την κεντρική του αρτηρία, κάπου ανάμεσα στα πόδια (σηκώθηκε όρθιος για να μου δείξει σε ποιο σημείου του σώματος βρίσκεται η κεντρική αρτηρία) γιατί οι φλέβες του είναι κατεστραμμένες. (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 6)

«Λοιπόν από το πεδίο των εξαρτήσεων, θυμάμαι ότι πηγαίναμε βράδυ πολλές φορές για να παρατηρήσουμε και να χαρτογραφήσουμε την πιάτσα, μου έχει μείνει αυτό που έβλεπα πολλές φορές να προσπαθεί ο άλλος να χτυπήσει την ένεση στην ελιά, η ελιά βρίσκεται στα γεννητικά όργανα και είναι πολύ κεντρική αρτηρία του σώματος, σε χτυπάει στο στομάχι αυτή η εικόνα, να βλέπεις τον άλλο με κατεβασμένα τα παντελόνια να προσπαθεί να τρυπηθεί.» (Επαγγελματίας, Συν, Αρ.7)

«Εμ.. Πάνω στην κουβέντα λέω και ποιο είναι το αγαπημένο σας μάθημα μου λέει ένα κοριτσάκι η Γλώσσα, άρα λέω μιλάς και γράφεις καλά.. Ναι μου λέει μιλάω όποτε ανοίγω το στόμα μου αλλά γράφω όποτε έχω τετράδια. Ναι της λέω όποτε έχεις τετράδια να διαβάζεις και τα λοιπά και μου λέει «ναι αλλά να σου πω κάτι όσο καλά και να διαβάζω πρώτα είμαι

παιδί του δρόμου, μετά είμαι Ρομά και είμαι και γυναίκα, ποιος θα με πάρει στη δουλειά του;» και εκεί.. όταν ακούς κάτι τέτοιο από ένα παιδί που είναι 8 και έχει όλη αυτή τη σοφία και...ναι.. τι να του πεις; Μην ανησυχείς πήγαινε στο σχολείο και όλα τα πράγματα θα πάνε καλά; Και εδώ έρχεται αυτό που λέγαμε πριν.. Δεν υπόσχεσαι τίποτα.. το μόνο που είχα να της πω ήταν «έχεις δίκιο, για να δούμε τώρα τι μπορεί να γίνει».
(Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 5)

Επίσης, από την αφήγηση των επαγγελματιών για τις εμπειρίες τους αναδύθηκε και το αίσθημα του κινδύνου που βιώνουν κάποιες φορές, στην προσπάθειά τους να προσεγγίσουν τις ευάλωτες ομάδες και να παρέμβουν προσφέροντας βοήθεια και υποστήριξη. Το αίσθημα αυτό του κινδύνου σχολιάζεται στο παρακάτω απόσπασμα του εμπειρικού υλικού:

«Με τα παιδιά του δρόμου θυμάμαι μια φορά συναντήσαμε δύο παιδιά, ο ένας μάλιστα είχε κομμένο πόδι ήταν και πολύ μικρός, γύρω στα 4, ενώ ο άλλος ήταν γύρω στα 9, τους πλησιάσαμε, προσπαθήσαμε να πιάσουμε κουβέντα και να καταλάβουμε τι γίνεται, κατευθείαν καταλάβαμε ότι κάτι παίζει από πίσω, ήταν πολύ αρνητικοί και τα μασούσαν, δεν μιλούσαν και καλά ελληνικά ήταν βουλγάρικης καταγωγής. Τελικά πήραμε το λεωφορείο και πήγαμε μαζί τους σε μία άλλη συνοικία, να δούμε τον μπαμπά τους, ο οποίος δεν ήταν μπαμπάς αλλά κάποιο μέλος σπείρας που τους εκμεταλλευόταν έτσι και εκεί υπήρξε ένα θέμα, λίγο μέχρι να ξαναφύγουμε και να μπούμε σε ένα ασφαλές πλαίσιο.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 7)

Επιπροσθέτως, η δυσκολία στην συνεργασία με άλλου είδους δομές ή αρχές στην Ελλάδα, είναι συχνό φαινόμενο. Δυστυχώς η αδιαφορία των αρχών και οι προκαταλήψεις απέναντι σε ανθρώπους που ζουν στον δρόμο δυσκολεύουν την δουλειά των επαγγελματιών που ασκούν τη δουλειά στο δρόμο. Τα παρακάτω αποσπάσματα από τον λόγο των επαγγελματιών σχολιάζουν σχετικά:

«Ένα περιστατικό που μου έκανε εντύπωση είναι αυτό που σου είπα, ότι μία μαμά ήρθε και πήρε το παιδί της με τη βία από τη Λότζια, ενώ παραδίπλα μας ήταν αστυνομικοί, εκείνη φώναζε και τράβαγε το αυτί

του παιδιού, αυτοί δεν έκαναν τίποτα. Μας έβλεπαν και δεν ασχολήθηκαν καν» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 13)

«Το πιο σοκαριστικό νομίζω από όλα για μένα ήτανε μια περίπτωση ενός ανθρώπου ο οποίος ήταν σε κρίση (όταν λέω σε κρίση έβγαζε τα ρούχα του, έβαζε φωτιά δηλαδή ήταν πραγματικά επικίνδυνος και για τον εαυτό του αλλά και για τους γύρω του) και ουσιαστικά έπρεπε να υπάρξει παρέμβαση σε αυτή τη δεδομένη στιγμή ώστε και ο ίδιος να ηρεμήσει και να σταματήσει να αποτελεί κίνδυνο για τους άλλους. Χρειάστηκε τέλος πάντων μια αρκετά συστηματική παρέμβαση και κατέληξε και σε εισαγγελική παραγγελία αλλά για λόγους άλλους από του ανθρώπου. Δηλαδή, η εισαγγελική για να καταλάβετε και το μέγεθος των δυσκολιών, χρειάστηκε για να γίνει δεκτός στο νοσοκομείο, για να υποχρεωθεί το νοσοκομείο να τον νοσηλεύσει, θα μπορούσε να ήταν και εκούσια». (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 3)

Ακόμη, οι επαγγελματίες γίνονται μάρτυρες του κοινωνικού αποκλεισμού των ευάλωτων ομάδων, και παρακολουθούν όλες τις λεπτομέρειες της αποκλειστικής και αρκετές φορές ρατσιστικής αντιμετώπισης της κοινωνίας απέναντι σε αυτούς τους ανθρώπους. Στο παρακάτω απόσπασμα αναδύεται η διάσταση αυτή:

«Ένα περιστατικό ήταν ένα βράδυ που είχαμε βγει και ένας περιπτεράς μας είπε ότι στο περίπτερο του δίπλα ήταν ένας άστεγος αλλά τον έδειρε και τον έδιωξε γιατί του χάλαγε την εικόνα» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 12)

Πολλές φορές, οι επαγγελματίες στον δρόμο έρχονται αντιμέτωποι με την ματαίωση, και ένα τέτοιο περιστατικό περιγράφεται από μία επαγγελματία στο εμπειρικό υλικό:

«Ένα άσχημο περιστατικό που θυμάμαι είναι μια μαμά, που παλιά την είχαμε σε πρόγραμμα απεξάρτησης και υποτροπίασε, την πέτυχα σε μία εξόρμηση μας, να είναι στο δρόμο μαζί με το παιδί της. Αργότερα έμαθα ότι άφηνε το παιδί στο πάρκο και εκδιδόταν για να βγάλει τα λεφτά της δόσης (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

Πέρα από τις δυσκολίες όμως, υπάρχουν και περιστατικά στο δρόμο που ανατροφοδοτούν τον επαγγελματία. Είναι σημαντικό το ότι αναφέρθηκαν τέτοια

περιστατικά, τα οποία δίνουν δύναμη και κουράγιο στον επαγγελματία να συνεχίσει, όπως υπογραμμίζεται παρακάτω:

«Αναφορικά με περιστατικό που να μου έκανε εντύπωση, είναι η επαφή που είχα με ένα άτομο παλιό χρήστη των υπηρεσιών μας, που μετά από καιρό τον είδα σε εξόρμηση που κάναμε, ήρθε και με βρήκε και μου ζήτησε να μπει στην ομάδα απεξάρτησης, ήταν ένα ευχάριστο σοκ για μένα αυτό.» (Επαγγελματίας, Συν. Αρ. 11)

Από τα παραπάνω αποσπάσματα, μεταφέρεται το κλίμα κάτω από το οποίο εργάζονται οι επαγγελματίες που εξασκούν την πρακτική της δουλειάς στον δρόμο, αλλά μεταφέρονται και εικόνες από την διαβίωση και επιβίωση των ανθρώπων που ζουν στους δρόμους. Οι εμπειρίες των επαγγελματιών είναι αν μη τι άλλο, υλικό για σκέψη...

Μέρος IV

Σύνοψη- Συμπεράσματα

Σύνοψη- Συμπεράσματα

Από την επεξεργασία του εμπειρικού υλικού προέκυψαν κάποια συμπεράσματα για την πρακτική της δουλειάς στο δρόμο (street work). Από την ανάλυση του υλικού προέκυψαν επιπλέον κάποια συμπεράσματα σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα της πτυχιακής εργασίας (βλ. Κεφάλαιο 2.1). Καταρχήν, από την ανάλυση των εμπειρικών δεδομένων προκύπτει ότι η πρακτική της δουλειάς στο δρόμο έχει πολλές προκλήσεις, ιδιαίτερα μεθοδολογικές (λόγου χάριν ο τρόπος προσέγγισης των ευάλωτων ομάδων), αλλά και σε σχέση με τη συνεργασία των φορέων με άλλους φορείς και τοπικές αρχές. Η έλλειψη επαρκούς εκπαίδευσης στους επαγγελματίες ώστε να εξασκήσουν την εν λόγω πρακτική, αποτέλεσε θέμα που αναδείχθηκε από αρκετούς πληροφορητές ενώ ταυτόχρονα τονίστηκε το πρόβλημα της υποχρηματοδότησης των προγραμμάτων. Για την άσκηση της κοινωνικής εργασίας στο δρόμο, είναι πολλοί οι παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο που αυτή θα ασκηθεί τελικά, με κυριότερους από αυτούς –τους παράγοντες– να είναι η φιλοσοφία του κάθε φορέα, η σύνθεση του ανθρώπινου δυναμικού που τον στελεχώνει αλλά και τα προσωπικά πιστεύω του κάθε επαγγελματία.

Μία πρόταση η οποία θα ήταν καλό να εισακουστεί μέσα από την παρούσα εργασία είναι η προώθηση της δημιουργίας ενός αντίστοιχου μαθήματος στα τμήματα Κοινωνικής Εργασίας ώστε οι νέοι επαγγελματίες να έχουν μια γενική αίσθηση για αυτήν την πρακτική κοινωνικής παρέμβασης. Είναι κατανοητό ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει εξειδίκευση στη δουλειά στο δρόμο στα πλαίσια των προπτυχιακών σπουδών, όμως θα ήταν καλό να υπάρχει έστω μια γενική πληροφόρηση σε σχέση με μια τόσο νέα πρακτική παρέμβασης.

Όσον αφορά το ρόλο των επαγγελματιών στο δρόμο και σε τι αυτός διαφέρει με τον παραδοσιακό ρόλο στο γραφείο, από την ανάλυση του λόγου των υποκειμένων της έρευνας προκύπτει ότι πρόκειται για δύο τρόπους άσκησης κοινωνικής εργασίας αντίθετους αλλά και αλληλένδετους, αφού ναι μεν διαφέρει ο χώρος που γίνεται η παρέμβαση, η μέθοδος που προσεγγίζεται ο εξυπηρετούμενος αλλά και η διαδικασία της παρέμβασης, αλλά και πάλι ο επαγγελματίας καλείται να επιλύσει τα ζητήματα που φέρνει στην επιφάνεια ο ωφελούμενος σύμφωνα με τις αρχές της κοινωνικής εργασίας.

Μια πρόταση από τους συγγραφείς της πτυχιακής εργασίας είναι να συνδυαστεί η παραδοσιακή άσκηση του επαγγέλματός στο γραφείο με τη ριζοσπαστική προσέγγιση στον δρόμο, καλύπτοντας έτσι συνολικότερα τις ανάγκες των ομάδων-στόχου. Οι δεξιότητες που απαιτούνται στην παρέμβαση στον δρόμο, είναι η ενσυναίσθηση, η μη κριτική στάση και η ενδυνάμωση των ευάλωτων πληθυσμών (βλ. Κεφάλαιο 1.2.2.) ώστε να αναλάβουν δράση και να επιφέρουν την κοινωνική αλλαγή προς όφελος τους. Η ενδυνάμωση των ευάλωτων πληθυσμών που αποτελεί βασική αρχή της κριτικής κοινωνικής εργασίας και συζητήθηκε στο θεωρητικό μέρος, φαίνεται να εφαρμόζεται στην πρακτική της δουλειάς στο δρόμο, ωθώντας τις ομάδες-στόχου στην διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους και την ανάληψη ευθυνών.

Επιπλέον, παρόλο που η δουλειά στο δρόμο είναι μια ευέλικτη πρακτική που προσαρμόζεται πάντα σύμφωνα την ομάδα-στόχου και τις ιδιαιτερότητές της, ωστόσο από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει ότι υπάρχουν σαφή και δομημένα στάδια για την επίτευξή της. Αυτό υποδεικνύει μια προσπάθεια για μεθοδολογική συστηματοποίηση της εν λόγω παρέμβασης, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εμπειρία των επαγγελματιών στο δρόμο ανέδειξε τη γνώση για τη μεθοδολογία της παρέμβασης. Η προσαρμοστικότητα και η ευελιξία της δουλειάς στο δρόμο σε καμία περίπτωση δε σημαίνει ότι είναι αδόμητη.

Μια πρόταση από τους συγγραφείς της εργασίας, ακόμη και αν είναι ουτοπική, είναι να γίνει και από τους επαγγελματίες που δραστηριοποιούνται σε προγράμματα δουλειάς στο δρόμο στην Ελλάδα μια προσπάθεια για συγγραφή των βιωμάτων και των μεθοδολογικών προσεγγίσεων που χρησιμοποιούνται στα προγράμματα δουλειάς στο δρόμο. Με αυτόν τον τρόπο, συνοψίζονται και οργανώνονται οι γνώσεις τους τόσο για δική τους διευκόλυνση όσο και για ενημέρωση των νέων επαγγελματιών που ασχολούνται με την πρακτική αυτή.

Επιπροσθέτως, η προσέγγιση της ομάδας-στόχου στο δρόμο, συμπεραίνεται ότι γίνεται με αμεσότητα, ειλικρίνεια και διάθεση για διερεύνηση αναγκών και μετέπειτα παρέμβαση από τους επαγγελματίες προς τους εξυπηρετούμενους. Αυτό αντικατοπτρίζει και τις βασικές αρχές της δουλειάς στο δρόμο αλλά και τη διάθεση των επαγγελματιών να δουλέψουν μαζί με τους εξυπηρετούμενους για την επίλυση των ζητημάτων τους, σύμφωνα με την αρχή της εταιρικότητας (βλ. Κεφάλαιο 1.2.3),

και όχι σχεδιάζοντας και υλοποιώντας προγράμματα από τα πάνω. Η εταιρική σχέση με τις ομάδες-στόχου των προγραμμάτων δουλειάς στο δρόμο αποτελεί κομβικό σημείο του σχεδιασμού καθώς όπως υπογραμμίζεται και στο θεωρητικό μέρος, οι επιτυχημένες παρεμβάσεις βασίζονται στις δυνάμεις των εξυπηρετούμενων και έχουν ως βασικό στοιχείο την συνεργασία. Άλλωστε κανείς δεν γνωρίζει καλύτερα τις ανάγκες και τους ιδανικότερους τρόπους κάλυψής τους από τους ίδιους τους ωφελούμενους. Επιπλέον, το πρόταγμα της κοινωνικής δικαιοσύνης που κατέχει εξέχουσα θέση στη θεωρητική συζήτηση για την κριτική κοινωνική εργασία, μετουσιώνεται σε πράξη στη δουλειά στο δρόμο, η οποία στοχεύει στην προσέγγιση των πιο ευάλωτων και περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων. Ενδεχομένως κάποια από τα μέλη αυτών των ομάδων μπορεί να μην έφταναν ποτέ στο κατώφλι των κοινωνικών υπηρεσιών και να μην είχαν καμία πηγή βοήθειας εάν οι επαγγελματίες δεν τους προσέγγιζαν με δική τους πρωτοβουλία.

Συν τοις άλλοις, εστιάζοντας στις ομάδες-στόχου εύλογα αναρωτιέται κανείς ποιες είναι η κινήσεις που πρέπει να γίνουν για να διεκδικήσει ο εξυπηρετούμενος μια καλύτερη ζωή έξω από το δρόμο. Πέρα από τα κομμάτια της προσωπικής ενδυνάμωσης και του κινήτρου που σημειώθηκαν από τους επαγγελματίες, είχε σημασία αυτό που αποτυπώθηκε από τους πληροφορητές, ότι δεν είναι υπεύθυνο το άτομο για την κατάσταση την οποία βιώνει, αλλά είναι αποτέλεσμα κοινωνικοπολιτικών προβλημάτων. Η αιτιολόγηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα άτομα ως δομικά συνάδει τόσο με τη ριζοσπαστική όσο και με την κριτική κοινωνική εργασία (Βλ. Κεφάλαιο 1.1). Το συμπέρασμα που εξάγεται είναι ότι οι επαγγελματίες που ασκούν την πρακτική της δουλειάς στο δρόμο δεν ενοχοποιούν το ίδιο το άτομο για την κατάστασή του και αυτό μεταφέρει ένα ελπιδοφόρο μήνυμα για την κοινωνική αλλαγή στην ελληνική κοινωνία. Όπως άλλωστε αναφέρεται και στο θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας εργασίας, τα στερεότυπα και οι δομημένες αντιλήψεις από γενιά σε γενιά είναι ο πρώτος και δυσκολότερος στόχος της κοινωνικής αλλαγής.

Συμπερασματικά, η δουλειά στο δρόμο είναι μια πολυδιάστατη πρακτική, που εξαρτάται από πολλούς παράγοντες αλλά με μόνιμο στόχο την ενδυνάμωση της ομάδας-στόχου και την κοινωνική αλλαγή. Στην έρευνα αυτή, οι πληροφορητές μετέφεραν εικόνες και προσωπικά βιώματα από την άσκηση της δουλειάς στον δρόμο, οδηγώντας στο συμπέρασμα ότι η πρακτική αυτή μπορεί να είναι δύσκολη

στην πράξη, να ενέχει προκλήσεις, κινδύνους και ματαιώσεις, όμως είναι ίσως ο μόνος τρόπος να προσεγγιστούν άτομα τα οποία έχουν απομακρυνθεί από τις παραδοσιακές υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας.

Αναφορικά με την αποδοτικότητα της εφαρμογής της συγκεκριμένης πρακτικής αν και δεν υπάρχουν σαφή καταγεγραμμένα αποτελέσματα, αυτά υπάρχουν και θα γίνουν ορατά μέσα από τη σταθερότητα των επαγγελματιών που την εφαρμόζουν, διότι μέσα από την κοινωνική εργασία στο δρόμο, τα μέλη της κοινωνίας τα οποία είναι αποκομμένα από τις κοινωνικές δομές αποκτούν μία υπόσταση, νιώθουν ότι κάποιος υπάρχει για αυτούς και θα αρχίσουν σιγά σιγά να αποκτούν τη χαμένη τους αυτοεκτίμηση και να ξαναγίνονται ενεργά μέλη στην κοινωνία. Ακόμα και ο άστεγος ή ο εξαρτημένος ή τα παιδιά του δρόμου θα δουν ότι υπάρχει κάποιος φορέας που ενδιαφέρεται για την αντιμετώπιση των προβλημάτων τους. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων των ατόμων αυτών πολλές φορές δεν είναι εύκολη, ούτε εφικτή, είναι όμως δυνατή η βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων αυτών μέσα από την ύπαρξη δομών (στέγες αστέγων, κοινωνικά ιατρεία κ.α.) Χρειάζονται μικρά βήματα για να ακολουθήσουν τα μεγαλύτερα και οι επαγγελματίες που δουλεύουν στο δρόμο, βοηθούν τα άτομα να κάνουν αυτά ακριβώς τα μικρά βήματα. Καλό θα ήταν οι νέοι επαγγελματίες να ενδιαφερθούν για αυτήν την καινούρια πρακτική και να βγουν στον δρόμο εξασκώντας το επάγγελμα, ώστε να επέλθει με το νέο αίμα και η πολυπόθητη κοινωνική αλλαγή. Άλλωστε η δουλειά στο δρόμο δεν είναι φιλανθρωπία, αλλά μια προσπάθεια για κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα ευκαιριών, σεβόμενη πάντα την προσωπικότητα και τις ιδιαιτερότητες των ατόμων και των ομάδων που προσεγγίζονται.

Ενώ στο εξωτερικό πρόκειται για μια ευρέως διαδεδομένη πρακτική στην Ελλάδα αποτελεί μια πολύ νέα μέθοδο κοινωνικής παρέμβασης. Αυτό φάνηκε από την ανάλυση του εμπειρικού υλικού και τις αποκρίσεις των υποκειμένων της έρευνας, όπου πολλοί ανέφεραν για την εμπειρία τους στο εξωτερικό ακόμα και από τα φοιτητικά τους χρόνια. Στην Ελλάδα είναι μία πρακτική η οποία κερδίζει έδαφος τον τελευταίο καιρό, που οι ομάδες στόχου αποκτούν μεγαλύτερο πληθυσμό (π.χ. άστεγοι) και τα παραδοσιακά μοντέλα κοινωνικής εργασίας αδυνατούν να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες της κοινωνίας.

Παράρτημα

Συμβόλαιο Έρευνας

Ονομαζόμαστε Κοκκινάκης Ιωάννης και Φραντζεσκάκη Αντιγόνη και είμαστε σπουδαστές του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας στο Τ.Ε.Ι Ηρακλείου Κρήτης. Για τη λήψη του πτυχίου μας είναι απαραίτητη η εκπόνηση διπλωματικής εργασίας. Η διπλωματική μας εργασία αφορά την κοινωνική εργασία στο δρόμο και για το λόγο αυτό επιλέξαμε τον φορέα σας ώστε να πραγματοποιήσουμε το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας μας.

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της οπτικής των επαγγελματιών (street workers) που απασχολούνται σε προγράμματα κοινωνικής εργασίας στο δρόμο σε σχέση με τον ρόλο τους σε αυτά. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού θα πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις με τους επαγγελματίες που απασχολούνται στο πρόγραμμα κοινωνικής εργασίας στο δρόμο που πραγματοποιείται στο φορέα σας. Η συνάντηση αυτή πραγματοποιείται για να ενημερωθείτε για τον λόγο που βρισκόμαστε εδώ και για τον τρόπο που θα διεξαχθεί η έρευνα μας.

Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι συνεντεύξεις που θα πραγματοποιηθούν θα μαγνητοφωνούνται, με σκοπό να είμαστε όσο περισσότερο ακριβείς γίνεται στην ανάλυση των δεδομένων και στην εξαγωγή των συμπερασμάτων. Αν έχετε κάποια δυσκολία ή αντίρρηση σε σχέση με αυτό είναι απολύτως σεβαστό και μπορείτε να μην συμμετέχετε στις συνεντεύξεις. Ακόμη θα πρέπει να σας ενημερώσουμε ότι στην εργασία θα συμπεριληφθούν κάποια απομαγνητοφωνημένα αποσπάσματα, δεσμευόμαστε όμως ότι πρόσβαση στα ηχητικά αρχεία και στο απομαγνητοφωνημένο υλικό θα έχουμε μόνο εμείς και η επιβλέπουσα καθηγήτρια.

Οδηγός συνέντευξης

Πληροφορίες για τους επαγγελματίες

Όνοματεπώνυμο :

Τηλέφωνο εργασίας :

Ηλεκτρονική διεύθυνση :

Διάστημα απασχόλησης στο φορέα :

Ειδικότητα :

Συμπληρωματικές σπουδές :

(μεταπτυχιακό, διδακτορικό, άλλο πτυχίο):

Κύριο μέρος συνέντευξης

- Θα ήθελα να μου περιγράψετε το πλαίσιο λειτουργίας του φορέα που εργάζεστε; (παρεχόμενες υπηρεσίες, στελέχωση, μεθοδολογία χρηματοδότηση-επάρκεια αυτής κλπ).
- Θα ήθελα να μου μιλήσετε για τη δουλειά στο δρόμο:
  - Σε ποιες ομάδες-στόχους απευθύνεται ο φορέας που εργάζεστε και πώς γίνεται η επαφή με την ομάδα-στόχου;
  - Τι εννοείτε όταν λέτε ότι κάνετε καταγραφή της περιοχής ή των αναγκών της ομάδα στόχου και με ποιους τρόπους;
  - Οι εξορμήσεις που κάνετε στον δρόμο γίνονται ατομικά ή ομαδικά; Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της παρέμβασης από ομάδα επαγγελματιών;
  - Κρίνετε ότι είναι σημαντική η παρουσία και άλλων επαγγελματιών στην παρέμβαση που λαμβάνει χώρα στο δρόμο και για ποιο λόγο;
  - Σε τι διαφέρει η παρέμβαση που γίνεται στον δρόμο από την παρέμβαση που γίνεται στο γραφείο;

- Ποιες κατά τη γνώμη σας είναι οι κυριότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας επαγγελματίας κατά τη παρέμβαση στο δρόμο;
- Κρύβει η δουλειά στο δρόμο κινδύνους; Θα μπορούσατε να μου αναφέρετε ορισμένα περιστατικά από την εμπειρία σας; Με ποιους τρόπους τους αντιμετωπίζετε;
- Ποιός κατά τη γνώμη σας είναι «αποτελεσματικός» επαγγελματίας; Ποια χαρακτηριστικά ή ικανότητες πρέπει να διαθέτει για να είναι βοηθητικός στο ρόλο του;
- Θα μπορούσατε να αφηγηθείτε κάποιο σημαντικό περιστατικό από τη δουλειά στο δρόμο που σας έκανε εντύπωση;
- Θεωρείτε ότι οι επαγγελματίες πρέπει να διαθέτουν κάποιες ειδικές γνώσεις ή δεξιότητες για να ανταποκριθούν στη δουλειά στο δρόμο; Θα μπορούσατε να αναφέρετε μερικές από αυτές;
- Έχετε παρακολουθήσει κάποιο ειδικό πρόγραμμα εκπαίδευσης για τη δουλειά στο δρόμο; Θεωρείτε σημαντική την εκπαίδευση στο πεδίο αυτό;
- Κάποιοι επαγγελματίες ισχυρίζονται ότι το πιο δύσκολο μέρος της δουλειάς στο δρόμο είναι το χτίσιμο σχέσης εμπιστοσύνης με την ομάδα-στόχου. Με βάση την προσωπική σας εμπειρία, ποια στάση πρέπει να έχουν οι επαγγελματίες για να χτίσουν σχέσεις-εμπιστοσύνης με την ομάδα-στόχου;
- Κάποιοι επαγγελματίες υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι που ζουν στον δρόμο έχουν τους δικούς κώδικες επικοινωνίας που πρέπει να τους καταλάβεις για να τους πλησιάσεις. Συμφωνείτε με την άποψη αυτή; Αν ναι θα μπορούσατε να μου πείτε λίγα περισσότερα για το θέμα αυτό.
- Ποια κατά τη γνώμη σας είναι τα σημαντικότερα εμπόδια που πρέπει να ξεπεράσει ένας άνθρωπος που για να αποκοπεί από το δρόμο και το περιθώριο και να διεκδικήσει μια καλύτερη ζωή;

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- ❖ Γιάννου, Δ. (2012) «Μια εισαγωγή στην Κριτική Κοινωνική Εργασία». <http://socialworkaction.wordpress.com> [πρόσβαση στις 17 Μαρτίου 2014].
- ❖ Γλυκιώτη, Ο. (2011) *Φιλοσοφία, Δομή και Οργάνωση των Ψυχοκοινωνικών Προγραμμάτων Απεξάρτησης. Οι περιπτώσεις του ΚΕΘΕΑ και του 18 ΑΝΩ*. Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.
- ❖ Δημοπούλου- Λαγωνίκα, Μ. (2009). *Μεθοδολογία Κοινωνικής Εργασίας- Μοντέλα Παρέμβασης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ❖ Δροϊλάνης, Ν. (χ.χ.) «Οι τρεις θεραπευτικές συνθήκες». <http://e-psychology.gr> [πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2014].
- ❖ Ζαϊμάκης, Γ.(2009). *Κοινωνική Εργασία και Τοπικές Κοινωνίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ❖ Ζαφειρόπουλος, Κ. (2005). *Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*. Αθήνα: Κριτική
- ❖ Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε (χ.χ.). «PRAKSIS: Προγράμματα Ανάπτυξης, Κοινωνικής Στήριξης και Ιατρικής Συνεργασίας- Μια νέα μη κυβερνητική οργάνωση με εννέα χρόνια παρελθόν». www.inegsee.g [πρόσβαση στις 20 Δεκεμβρίου 2012].
- ❖ Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- ❖ Καλλινικάκη, Θ. (2008). *Κοινωνική Εργασία: Εισαγωγή στη Θεωρία και στην Πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ❖ Καλλινικάκη, Θ.(2010). «Παραγωγή Ποιοτικών Δεδομένων» στο Καλλινικάκη, Θ. (επίμ.) *Ποιοτικές Μέθοδοι στην Έρευνα της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, σελ. 149- 205.

- ❖ Καλλινικάκη, Θ. (2010). «Μέθοδοι και μέσα ποιοτικής έρευνας» στο Καλλινικάκη, Θ. (επίμ.) *Ποιοτικές Μέθοδοι στην Έρευνα της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, σελ. 115- 147.
- ❖ Καλλινικάκη, Θ. (2010). «Οργάνωση, ταξινόμηση και ανάλυση ποιοτικών δεδομένων» στο Καλλινικάκη, Θ. (επίμ.) *Ποιοτικές Μέθοδοι στην Έρευνα της Κοινωνικής Εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος, σελ. 207- 240.
- ❖ Κανδυλάκη, Α. (2008). *Η Συμβουλευτική στην Κοινωνική Εργασία-Δεξιότητες και Τεχνικές*, Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- ❖ Κασσέρη, Ζ. (2011). *Η θεραπεία απεξάρτησης γυναικών υπό το πρίσμα της ενδυναμωτικής-φεμινιστικής προσέγγισης* (Διδακτορική Διατριβή). Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή
- ❖ ΚΕΕΛΠΝΟ (2012). «Ενημερωτικό δελτίο: Σχεδιασμός εκδηλώσεων για την πρόληψη του AIDS και των Σεξουαλικά Μεταδιδόμενων Νοσημάτων». www2.keelpno.gr [πρόσβαση στις 21 Δεκεμβρίου 2012].
- ❖ ΚΕΘΕΑ, (2011) *Απολογισμός Έργου*, ΚΕΘΕΑ.
- ❖ ΚΛΙΜΑΚΑ (χ.χ). «Πρόγραμμα στήριξης αστέγων». www.klimaka.org.gr [πρόσβαση στις 21 Δεκεμβρίου 2012].
- ❖ Κυριαζή, Ν. (2011). *Η κοινωνιολογική Έρευνα: Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Πεδίο.
- ❖ Λιάζος, Π. (2008). *Οι βιβλιοθήκες στα Δημοτικά Σχολεία της Έδεσσας, Προβληματισμοί και Προσεγγίσεις μέσα από την οπτική γωνία των Δασκάλων*. Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης. <http://eureka.lib.teithe.gr:8080> [πρόσβαση στις 18 Φεβρουαρίου 2013].
- ❖ Μουσούρου, Λ. (2005). *Οικογένεια και Οικογενειακή Πολιτική*. Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής Αθήνα Εκδόσεις : Gutenberg
- ❖ Ο.ΚΑ.ΝΑ (χ. χ) *Αγωγή και προαγωγή της υγείας χρηστών εξαρτησιογόνων ουσιών*. www.okana.gr [πρόσβαση στις 12 Ιανουαρίου 2013].
- ❖ Ροκάνα, Ε. (2012). *Η σταθερότητα της εότακτης κοινωνίας του John Rawls*. Ηθική και Πολιτική Φιλοσοφία Πανεπιστημίου Πατρών.

<http://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/handle/10889/6456> [πρόσβαση στις 6 Απριλίου 2014].

- ❖ Σταθόπουλος, Π. (2000) *Κοινοτική Εργασία Διαδικασία, μέθοδοι και τεχνικές παρέμβασης* Αθήνα Εκδόσεις: Παπαζήση
- ❖ Σταθόπουλος, Π. (2005) *Κοινοτική Εργασία: Θεωρητική Προσέγγιση- Τόμος πρώτος*. Αθήνα: Παπαζήση.
- ❖ Σταθόπουλος, Π. (2005) *Κοινωνική Πρόνοια: Ιστορική Εξέλιξη- Νέες Κατευθύνσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.
- ❖ Ταλιαδόρου, Δ. (2008) *Ενεργή Εμπλοκή και Ενδυνάμωση των Ευαίσθητων Κοινωνικά Ομάδων- Καλές Πρακτικές*. http://equal-greece.gr/e_details_2.asp?ethd=3&aa=30.
- ❖ Τελώνη, Δ. (2014) *Μια άλλη Κοινωνική Εργασία είναι εφικτή, «Ριζοσπαστική και Κριτική Κοινωνική Εργασία στην Ελλάδα της Κρίσης, Κοινωνικοί Λειτουργοί και Εξυπηρετούμενοι, Κινήματα: Κοινή Δράση για την Κοινωνική Δικαιοσύνη»*. [η ημερίδα πραγματοποιήθηκε στις 5 Απριλίου 2014 και δεν υπάρχουν πρακτικά].
- ❖ Τσακίρης, Θ. (2013). «John Rawls (1921-2002) Θεωρία της Δικαιοσύνης». *Πορτραίτα Πολιτικής Επιστήμης και Κοινωνιολογίας*. 10 Δεκεμβρίου, <http://politicalperson.wordpress.com/2013/12/10/> [πρόσβαση στις 6 Απριλίου 2014].
- ❖ Τσαούσης, Δ. (2004). *Η κοινωνία του άνθρωπου*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- ❖ Τσιάκαλος, Γ. (1995). «Κοινωνικός Αποκλεισμός: Ορισμοί, Πλαίσιο και Σημασία» στο Κασιμάτη, Κ. (επιμ.) *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία*. Αθήνα. Εκδόσεις Gutenberg. Σελ. 39-65.
- ❖ Χατζής, Α. (2002). «John Rawls και δικαιοσύνη» *Καθημερινή*. 15 Δεκεμβρίου, <http://www.kathimerini.gr/137616/article/> [πρόσβαση στις 6 Απριλίου 2014]

Ξενόγλωση βιβλιογραφία

- ❖ Advocates for Youth (2008). *Science and Success second edition, Sex Education and other programs that work to Prevent Teen Pregnancy, HIV and Sexually Transmitted Infections*. Washington, DC: Advocates for Youth. [Πρόσβαση στις 20 Δεκεμβρίου 2012].
- ❖ Baikie, G. & Cambell, C. (2012) "Beginning at the Beginning: An exploration of Critical Social Work." *Critical Social Work*. Volume 13. Number 1. <http://www1.uwindsor.ca/criticalsocialwork/archive-volumes> [πρόσβαση στις 3 Απριλίου 2014].
- ❖ Bartlett, H. (1970) *The Common Base of Social Work Practice*. New York: National Association of Social Workers
- ❖ Cooper, A. Lymbery, M., Ruch, G., Wilson, K. (2008) *Social Work: An Introduction to Contemporary Practice*. X.τ.: Pearson Education
- ❖ Crimmens, D., Factor, F., Jeff's, T., Pitts, J. Pugh, C., Spence, J. & Turner, P. (2004). *Reaching Socially Excluded young people: A national Study of street-based youth work*. Leicester: Joseph Ball.
- ❖ Decker, S. H., Bynum, T. S., McDevitt, J., Farrell, A.; and Varano, S. P., "Street Outreach Workers: Best Practices and Lessons Learned" (2008). School of Justice Studies Faculty Papers. Paper 15. http://docs.rwu.edu/sjs_fp/15/ [πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2014].
- ❖ Dynamo International- The international Network of Social Street Workers (2013). *In the street- A practical guide for new social street workers*. <http://travailderue.org> [πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2014].
- ❖ Dynamo International- The international Network of Social Street Workers (2008). *Street work An international handbook*. <http://travailderue.org> [πρόσβαση στις 20 Ιανουαρίου 2013].
- ❖ Dynamo International- The international Network of Social Street Workers (2011). *Social Street Work- social street workers' recommendations for*

- combating poverty and social exclusion*. . <http://travailderue.org> [πρόσβαση στις 20 Ιανουαρίου 2013], (DL NA 446-2012).
- ❖ Frank ham, J. (2009) *Partnership Research: A review of approaches and challenges in conducting research in partnership with service users*. National Centre for Research Methods. NCRM/013. <http://eprints.ncrm.ac.uk/> [πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2014].
  - ❖ Geldard & Geldard (1997). *Counseling children – A practical introduction* Sage publications of London, Thousand Oaks and New Delhi.
  - ❖ Karabanow, J., Clement, P. (2004). “Interventions with Street Youth: A commentary on the Practice Based Research Literature” *Brief Treatment and Crisis Intervention* Vol. 4. p. 93- 108.
  - ❖ Konopka, G. (1963) *Social Group Work: A Helping Process*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NT.
  - ❖ Lester, H., Tait, L. (2005) “Encouraging user involvement in mental health services”. *Advances at Psychiatric Treatment*, Vol. 11. p. 168-175. <http://apt.rcpsych.org/> [πρόσβαση στις 22 Μαρτίου 2014].
  - ❖ Podschun, G.D.(1993). “Teen Peer Outreach-Street Work Project: HIV Prevention Education for Runaway and Homeless Youth” *Public Health Reports*. P.150-154. www.hcbi.ntm.nih.gov [πρόσβαση στις 20 Δεκεμβρίου 2012].
  - ❖ Pozzuto, R. (2000) “Notes on a Possible Critical Social Work” *Critical Social Work*. Volume 1. Number 1. <http://www1.uwindsor.ca/criticalsocialwork/archive-volumes> [πρόσβαση στις 3 Απριλίου 2014].
  - ❖ Rhodes, T. (1996). “Outreach Work with Drug Users: Principles and Practices”. Germany: Council of Europe Publishing. books.google.com [πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2014].
  - ❖ Robson, C (2007) *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου* Μιχαλακοπούλου, Κ. (επιμ.), Νταλάκου, Β. (μετάφρ.), Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg

- ❖ Rogers, C. (1959). A Theory of Therapy, Personality and Interpersonal Relationships as Developed in the Client-centered Framework. In (ed.) S. Koch, *Psychology: A Study of a Science. Vol. 3: Formulations of the Person and the Social Context*. New York: McGraw Hill
- ❖ Valentine, J., Write- De Agüero, L. (1996). Synopsis of “Defining the Components of Street Outreach for HIV Prevention: The Contact and the Encounter” Public Health Reports, Volume III Supplement I, p. 69-74. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov> [πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2014].

Μεταφρασμένη Βιβλιογραφία

- ❖ Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Ζαφειρόπουλος, Κ. (επιμ.), Βογιατζής, Γ. (μετάφρ.), Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- ❖ Payne, M. (2000). *Σύγχρονη θεωρία της Κοινωνικής Εργασίας*, Καλλινικάκη, Θ. (επίμ.), Σαμάνθα Στρατιδάκη (μετάφρ.), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Χρήσιμες ιστοσελίδες

<https://www./Ataxtoi/info>

<http://www.emfasisfoundation.org/>

<http://www.keelpno.gr>

www.kethea.gr

<http://www.klimaka.org.gr>

<http://www.oasitoupaidiou.gr>

<http://okana.gr/>

www.praksis.gr

<http://www.redcross.gr/default.asp?pid=7&la=1>

<http://www.limassolmunicipal.com.cy>

<http://www.selfhelp.gr/el/>

<http://travailderue.org/>

* Η φωτογραφία εξωφύλλου αποτελεί σύνδεση φωτογραφιών από το ηλεκτρονικό αρχείο της Οργάνωσης Emfasis.